

**Перелік додатків до дисертації Долгочуба Валентина Андрійовича
на тему: «Практики реконструкції та способи репрезентації традиційної
культури в Україні на початку XXI ст.»**

Додаток 1. Матеріали інтерв'ю, записаних автором.

Додаток 2. Матеріали анкетування прихильників неоязичництва з приводу безпосередньо успадкованої інформації про традиційну культуру.

Додаток 3. Перелік відеозаписів, які було використано в якості джерела для дисертаційної роботи.

Додаток 4. Графічна локалізація джерел по групах реконструкторів.

Додаток 5. Тематика публікацій з української традиційної культури кінця XVIII - XIX ст. за бібліографічним вказівником Б.Д. Грінченка.

Додаток 6. Фотоматеріали. Відображення локальної специфіки у неоязичницькому вбранні.

Додаток 7. Фотоматеріали. Новотвори у неоязичницькому вбранні. Популярність свастичних символів.

Додаток 8. Фотоматеріали. Вплив практик реконструкції на повсякдення. Частина I.

Додаток 9. Фотоматеріали. Вплив практик реконструкції на повсякдення. Частина II.

Додаток 10. Фотоматеріали. Садиба «Козацька родина» (Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка).

Додаток 11. Фотоматеріали. Етно-садиба «Білочі» (Одеська обл., Кодимський р-н, с. Шершенці).

Додаток 12. Фотоматеріали. «Хутір Савки» (Київська обл., Вишгородський р-н, с. Нові Петрівці).

Додаток 13. Фотоматеріали. Новорічна ніч традиційного танцю від проєкту «Рись» (м. Київ, 31.12.2019-01.01.2020).

Додаток 14. Порівняльна таблиця календарної обрядовості (традиційної та неоязичницької).

Додаток 15. Фотоматеріали. Свято Масляної, організоване «анастасіївцями» у с. Великозименове Великомихайлівського р-ну Одеської обл.

Додаток 16. Фотоматеріали. Новотвори в неоязичницькій обрядовості. Частина I.

Додаток 17. Фотоматеріали. Дитина починає обмолот дідуха у неоязичницькому великодньому обряді (свято весняне рівнодення), м. Одеса.

Додаток 18. Фотоматеріали. Новотвори в неоязичницькій обрядовості. Частина II.

Додаток 1.1.

Схема питальника для інтерв'ю

1. Освіта (середня спеціальна, вища), фах.
2. Причини й обставини звернення до традиційної культури.
3. Джерела, з яких черпалась інформація про традиційну культуру. Особи вчителів, наставників.
4. Обізнаність респондента у локальному характері традиційної культури. Наскільки його/її практики, одяг для виступів, музейні експонати (у випадку етно-музеїв та агросадиб) мають ознаки певного історико-етнографічного регіону, ареалу.
5. Вплив реконструкції традиційної культури на побут і повсякденне життя респондента: інтер'єр власної оселі, повсякденний одяг, щоденні звички, мову.
6. Ставлення до захоплення респондента його/її близьких, зокрема дітей (за наявності).

Додаток 1.2.

Перелік респондентів, у яких було взято інтерв'ю

№	ПІБ респондента	Рік народження	Місце проживання	Дата інтерв'ю	Спосіб інтерв'ювання	Наявність аудіо запису	Тривалість аудіо запису (за наявності)
1	Андрусенко Ольга Юхимівна	1960	Дніпропетровська обл., м. Нікополь	04.02.2016.	Електронне листування	-	
2	Андрущенко Степан	1999	м. Київ	15.08.2019.	По телефону	+	17 хв 18 с
3	Аркуша Ігор	1965	м. Тернопіль	03.09.2019.	Електронне листування	-	
4	Білоус Оксана Олексіївна	1965	м. Київ	26.01.2016.	По телефону	-	
5	Бобков Іван	1978	м. Київ	09.09.2018.	Особисте інтерв'ю	-	
6	Василенко Сергій	1982	м. Чернігів	06.11.2019.	Електронне листування	-	
7	Джигова Тетяна Іванівна	1967	Одеська обл., Тарутинський р-н, с. Рівне	22.12.2015.	По телефону	-	
8	Заєць Олексій Володимирович	1990	Київська обл., Васильківський р-н, сmt. Калинівка	17.09.2019.	По телефону	+	25 хв 33 с
9	Качуріна Алла	1964	м. Київ	07.08.2019.	Електронне листування	-	
10	Клименко Кирило Федорович	1994	м. Одеса	16.02.2016.	Електронне листування	-	
11	Кобельський Дмитро	1991	м. Вінниця	03.01.2020.	По телефону	+	21 хв 46 с
12	Крутько Едуард	1995	м. Тернопіль / Полтавська обл., Хорольський р-н, с. Козубівка	02.09.2019.	Електронне листування	-	
13	Куценко Вікторія Олегівна	1963	Луганська обл., м. Северодонецьк	21- 22.02.2017.	Особисте інтерв'ю	-	
14	Лещенко Наталія	1985	м. Київ	13.09.2018.	Електронне листування	-	
15	Лисицина Ірина Анатоліївна	1963	Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка	21.08.2017.	Особисте інтерв'ю	-	
16	Миколаїв Роман Дмитрович	1980	м. Хмельницький	03.02.2016.	Електронне листування	-	

17	Облак Осіян (псевдонім)	1980	м. Луцьк	10.08.2019.	Електронне листування	-	
18	Омельченко Яніна	1978	м. Київ	23.06.2019.	Особисте інтерв'ю	+	19 хв 26 с
19	Омельчук Євген	1986	м. Київ	27.04.2017.	Особисте інтерв'ю	-	
20	Петрушев Володимир	1971	Одеська обл., Великомихайлівський р-н, с. Великозименове	13.03.2016.	Особисте інтерв'ю	-	
21	Проценко Валентина	1986	м. Київ	30.10.2019.	По телефону	+	20 хв 40 с
22	Росипчук Жанна	1964	м. Київ	28.01.2016.	По телефону	-	
23	Роціна Наталя Миколаївна	1960	Вінницька обл., Немирівський р-н, с. Салинці	06.03.2016.	Особисте інтерв'ю	-	
24	Савка Леонід Григорович	1955	Київська обл., Вишгородський р-н, с. Нові Петрівці	30.04.2017.	Особисте інтерв'ю	-	
25	Скорик Дмитро Валерійович	1973	Одеська обл., Кодимський р-н, с. Шершенці	15.08.2017.	Особисте інтерв'ю	-	
26	Сопронюк Тетяна	1999	м. Київ	23.06.2019.	Особисте інтерв'ю	+	19 хв 26 с
27	Стрельченко Галина	1983	Херсонська обл., Голопристанський р-н	23.09.2016.	Особисте інтерв'ю	-	
28	Тарасюк Віталій	1972	Полтавська обл., смт Нові Санжари	15.08.2019.	По телефону	+	12 хв 18 с
29	Тилік Альона	1983	Вінницька обл., Немирівський р-н, с. Салинці	06.03.2016.	Особисте інтерв'ю	-	
30	Тимошенко Катерина	1977	м. Київ	28.04.2017.	Особисте інтерв'ю	-	
31	Явір Борис	1985	м. Тернопіль	06.11.2019.	Електронне листування	-	
32	Яніна Тамара	1989	м. Хмельницький	06.08.2018.	Електронне листування	-	
33	Яценко Геннадій Миколайович	1954	м. Київ	24.01.2014.	Особисте інтерв'ю	-	

*Андрусенко Ольга Юхимівна, 1960 р. нар., м. Нікополь
Електронне листування, 4 лютого 2016 р.
Представниця неоязичницького руху*

Наскільки, на Вашу думку, українська традиційна культура пов'язана зі слов'янським язичництвом? Чому сучасні язичники/рідновіри взагалі звертаються до відтворення традиційної культури XVIII - початку XX століть?

Двовір'я наклало значний відбиток на язичницьку культуру українців. Перекручено і пристосовано майже все до християнства: і тексти наших пісень, і обряди... то що там вже казати про світоглядні питання. Нам залишається відчищати своє коріння від того христосівського мулу, по краплинці збираючи із правдивих джерел небагатьох, на мою думку, чесних, незаангажованих дослідників української традиційної культури.

Яке місце у Вашій власній діяльності займає відтворення української традиційної культури?

У нашій діяльності відтворення традиційної культури Предків займає значну частину, десь відсотків 70.

Чи могли б Ви коротко описати, чому звернулися до язичництва і відродження традицій? Які життєві обставини вплинули на це?

Християнські обряди, присутність у їх храмах не викликали у мене тих почуттів, які, очевидно, мали присутні віруючі., тому виникла потреба взяти в руки біблейські тести. Від того читання з'явилося багато питань. Відповіді дали спочатку "Мага Віра" [Льва Силенка], потім праці Г.Лозко, В.Істархова, праці Рибаківа "Язичництво давніх слов'ян", С.Килимника... Почали шукати однодумців, спочатку у Нікополі, потім по всій Україні. Купували розумні книги...

Чи відображається у Вашій діяльності специфіка традицій Вашої місцевості (Надпорожжя або Степу в даному випадку)? Яким чином?

Нажаль вплив християнства настільки великий у селах, що важко щось віднайти. Тільки Коляда і Купала залишились найменш зруйнованими христоносцями та лише окремі моменти, такі, як пророцтво пшениця як прикраса на Великдень, поминання Предків на Діди: приготування старшими в Роді обрядової Каші на холодній землі кладовищ, свято Колодія: носіння колодки, прив'язаної до ноги неодруженого парубка. У містах наших про ці традиції і не чули.

Чи впливає діяльність з дослідження та відродження традиційної культури на Ваше власне повсякдення, побут? Яким чином?

Алатирі і сварги на заборі, хвіртці, на гратах дачі і в квартирі. Вишивані рушники, скатерті, обрядовий одяг - святковий. Друзі-християни відсіялись. Зросло коло симпатиків-друзів.

Чи цікавляться Ваші діти цією діяльністю, чи проявляють цікавість до українських традицій?

Дочка, зять, онуки - рідновіри.

Андрущенко Степан, 1999 р. нар., м. Київ.

По телефону, 15 серпня 2019 р.

Студент-етнограф КНУ ім. Т. Шевченка, ансамбль «Щука-риба»

Скажіть, будь ласка, чи маєте Ви професійну музичну чи фольклорну, чи етнографічну освіту?

Ну, я вчуся на історика-етнографа, в КНУ імені Шевченка.

На якому Ви курсі?

На третьо... Ну, закінчив третій, перейшов на четвертий.

Зрозуміло.

А взагалі, у нас в гурті, то, в принципі, музична освіта мало в кого є, але є фольклорист, теж і з Шевченка, і з цього університету культури, ну, Поплавського. От. Але є й люди взагалі без освіти в такому напрямку.

Ну але зацікавлені в традиційному виконавстві?

Так, так.

А як Ви зацікавилися традиційним фольклором, традиційною культурою?

Ну, так вийшло, що я потрапив в колектив дитячий «Дай Боже» називався, це був ну такий фольклорний театр, я би сказав. Це було ще в дві тисячі сьомому році, і з того часу я, в принципі... ну, так вийшло, що я живу прямо біля Музею Івана Гончара, в одному дворі, і тому я із дитячих років у цьому. Ну от п'ять років був у цьому гурті, потім вже в Музеї Гончара в гурті «Орелі», тепер створив уже свій і, в принципі, так працюю.

Зрозуміло. Як утворився Ваш власний колектив, «Щука-риба»? Він недавно утворився, я так розумію?

Та... ну, «Щука-риба» утворилась, якщо не помиляюсь, десь в листопаді... ну тобто ще року нема.

І як це було? Де набирали людей?

Ну, в принципі, це були люди, з якими ми постійно спілкувалися до того певний час, ну і разом співали і їздили по всіляким там, скажімо так, фестивалям, і тому подібним тусовкам. Співали разом, тому у нас був спільний репертуар, ми і до цього робили спроби, там, у схожому складі співати, теж робити якийсь гурт, але якось воно довго тягнулось – роки два – і от нарешті в листопаді того року ми вирішили, що хочемо ну якось вже оформити в більш логічну форму, у вигляді гурта, з назвою... ну і працюємо так. А взагалі ми в Музеї Гончара зосереджуємося всі. В принципі, всі люди, хто часто приходи... тут бували в музеї, тут всі познайомились... так якось знайшлися.

Зрозуміло. Ви казали, що практикували разом, мали якийсь спільний репертуар. Чи має «Щука-риба» вже свій репертуар, чи ви його підбираєте тільки?

Ну, репертуар ми стараємося підбирати із опублікованих записів – це... ну, багато є із видання «Берви», яким займався «Артвелес», і, власне, з їхніх опублікованих записів. Потім із деяких експедицій, які наші учасники проводили – теж маєм дещо з репертуару. А так зосереджуємось на Центральній Україні, там,

Черкащина, Кропивниччина, ну, так трохи Полтавщину зачіпаємо, але стараємося зосередитись на тому, що мало хто співає.

Тобто «мало хто співає» - ця мотивація спонукала саме на цих регіонах зосередитись?

Мотивація... ну, по-перше, тому що їх мало хто співає взагалі із вторинних гуртів, зазвичай за основу беруть Полтавщину, багато ще хто Полісся співає, а от якісь більш цікаві записи є з Півдня, з тієї ж Черкащини, і ми так на ній акцентуємо увагу. Ну, вибрали так, щоб просто не розпорошувати увагу. Тобто якщо ти працюєш над одним регіоном, то це схожа стилістика, схожа музична форма, і ми стараємося не відходити від цього.

Як ви розучуєте нові пісні?

Ну, спочатку має бути запис автентичний – дев'яносто з чимось відсотків випадків, якщо ми не від когось переймаємо. І спочатку слухаємо записи, там, кілька разів, день-два всі просто слухають, щоб запам'ятати і мелодію, і слова більш-менш. Потім збираємось вже на репетицію і пробуємо спочатку прослухати, проспівати разом із записом, потім повторити вже без запису, і далі вже вислуховувати якісь нюанси. Основну мелодію вже всі вловили, потім тільки вислуховувати якісь нюанси, коректувати і доводити її до відповідного рівня.

Чи є у вас традиційне вбрання – чи реконструйоване, чи автентичне – для виступів?

Да, звичайно. Ну, по-перше, дехто має і колекцію старого одягу, але, в принципі, ми стараємось на концерти вдягати відшитий одяг, то уже зроблені реконструкції, практично у всіх. У нас є люди, які навіть самі шують і займаються, власне, цим відтворенням одягу. В принципі, всі мають строї відшиті, а речі якісь автентичні мають, але у вигляді колекції.

Зрозуміло, дуже добре. Ну, я не знаю, наскільки великий у Вас досвід виступів, але яка форма виступів саме з традиційним фольклором Вам подобається найбільше? Чи з великої сцени, чи, можливо, це квартирник, чи під відкритим небом на фестивалі?

Ну, дивіться, в нас як колектив – ми, власне, виступаємо... в нас така позиція, що ми намагаємся, власне, оцей фольклор... ну, ми його співаємо як в чистому вигляді, так і починаєм працювати в якихось міжжанрових проектах і, власне, показувати... ну, оскільки він у чистому вигляді працює на вузьку аудиторію, на яку працюють, власне, більшість, я б сказав процентів дев'яносто, всіх вторинних гуртів – з якої аудиторії ми самі й вийшли, доволі закрита спільнота. Ну, не те, щоб закрита, але вона доволі обмежена, яка це добре знає, яка це слухає. А ми намагаємось працювати не лише на неї, а й на якісь нові аудиторії, тому ми зробили один проект із електронною музикою. Ми співали... власне, це був такий перформанс – «Вікона» називався – думаю, Ви розумієте, про що я. І, власне, оця... це те, що не робили фактично до нас вторинні колективи, і навіть якщо вони і де робили щось подібне, то ця музика, яку ми співаємо, пісні автентичні – робилось на них аранжування, вона вписувалась в якісь інший жанр. А ми співаємо їх в тому ж вигляді, тільки співвідносячи їх із іншою музикою. Взагалі, стосовно сцен, то, звичайно, найбільше, що приємно – то співати в тому вигляді, як воно існувало колись, тобто коли нема ніякої сцени, це просто люди зібралися разом і, власне,

вони співають – будь-які вечірки, заходи, просто зустрілися посидіти, разом побачитись, поспілкуватись, і поспівати – це воно виходить якось саме собою, і доволі природно. А те, що стосується вже діяльності гурту, то, звичайно, ми орієнтуємося, ну, не те, щоб на якийсь конкретний вид. І на великі сцени, звичайно, і на... залежно від пропозицій, залежно, чи є ця пропозиція нам цікава.

Зрозуміло. Ще питання: чи впливає Ваше захоплення традиційною культурою і фольклором на Ваше власне повсякдення, побут?

Ну та, звичайно. Ну, на мене особливо, я в цьому із ранніх років, це як спосіб життя, це неможливо якось розділити, як і професія, яка захоплює. Спів, музика – це кожен день в житті, і це середовище, спілкування, без якого я особисто не можу уявити свого життя і, в принципі, люди, які включаються в це, для них це теж стає дуже важливим. Тобто якщо люди можуть прийти із зовсім іншого середовища, але під впливом традиційної музики, вони формують якесь нове коло спілкування навколо себе, і в ньому надовго залишаються.

Чи поділяють Ваше захоплення традиційним фольклором Ваші родичі, можливо, батьки?

Так, звичайно. Ми, власне, всією сім'єю до цього дотичні, це у нас стало родинним. А взагалі, в фольклорному середовищі існують ледве не цілі династії, які там... батьки починали ще там...

Наприклад, які?

Наприклад... Наприклад, Данилейки.

Ну так, це очікувано.

Звичайно [сміється], такий класичний приклад. Ну то є ще, багато таких родин.

Дивіться, тоді останнє питання по інтерв'ю саме. Чи могли б назвати виконання в автентичному стилі традиційного фольклору сьогодні в Україні «елітарним мистецтвом»?

Ну, певною мірою так, тому що, по-перше, воно... воно не зрозуміле багато в чому для... ну, для широких верств населення. Якщо, в принципі, воно й спрямоване не на всіх. Якщо фольклор у чистому виконанні – ну, його розуміють... розуміє те, коло, яке його знає, яке його слухає. Багато хто, хто з цим незнайомий, вони будуть... ну, доволі здивовані, і часто є такі відгуки: «А що це? А це взагалі з якої країни музика?».

А чому так? Як Ви могли б пояснити такий парадокс, що фольклор – це творчість все ж таки широких верств населення...?

Так, так, але воно стало сьогодні таким. Власне, ну, багато в чому це внаслідок... подій двадцятого століття. Ну, там на початку двадцятого – цей фольклор ще був жанром широких мас, а потім внаслідок його... і фізичного, і морального знищення, то він був замінений іншим, який був нав'язаний зовсім іншою культурою, яка ввійшла в побут і, власне, й зараз вона ще й досі залишається широкою, відомою, потім була замінена якоюсь популярною культурою з новою музикою. А власне той фольклор, який був до цього, він же почав відтворюватись тільки в дев'яностих роках, коли почали з'являтися оці перші гурти, які почали його реконструювати, і тому він був невідомий нікому, великою мірою зник, залишався

десь в селах, але увага до нього ніяк не приверталася. А зараз він за останні роки особливо – то... коло, яке про нього знає, стає набагато ширше.

Степане, скажіть, якою Ви темою займаєтесь як студент?

Як студент – займаюсь... ну, такою вузькою темою, бо я... власне, в контексті того, як ми робили цей проект, я зайнявся, власне, вікнами в традиційній культурі – не тільки як фізичним виявом, але як символом, в такому плані. Взагалі, мене цікавлять не тільки вікна, але символи межі, як вони в традиційній культурі розумілися – вікна, двері, пороги й інші речі. Ну й музикою теж – всім потрохи – музикою, експедиціями, хоча її дуже мало по селах зараз лишилося.

Аркуша Ігор, 1965 р. нар., м. Тернопіль.

Електронне листування, 3 вересня 2019 р.

За фахом – економіст-фінансист. Співробітник видавництва «Мандрівець», що друкує неоязичницьку літературу. Протягом кількох років очолював тернопільську неоязичницьку громаду.

Чи могли б Ви коротко описати, чому звернулися до язичництва і відродження традицій? Які життєві обставини вплинули на це?

Я трактую це, як голос крові. Я завжди розумів, що не можу жити і виховувати дітей за фальшивими канонами чужинства, за якими, до речі, ніхто і не живе. Мій шлях був еволюційним.

Що для Вас в язичництві є головним?

Ймовірно, пам'ятати, якого роду-племені, прислухатися до голосу крові, шанувати цінності і віросповідання Предків, намагатися дослідити про це найбільше.

Чи є якийсь історичний період, який Ви вважаєте "еталонним" для слов'янського язичництва (що от на нього треба орієнтуватися)?

Ні, я ніколи не задумувався над еталонністю якогось періоду. Тим більше, що і достовірно все невідомо. Я дослухаюся до себе – коли у мене щось відгукується – це і [є] правильне (для мене – нащадка носіїв крові різних частин сьогоденної України). Це важливо.

Наскільки, на Вашу думку, традиційна культура XVIII-XIX століть пов'язана із язичництвом?

Абсолютно пов'язана. Християнство нічого не принесло. Тільки перейменувала все, що можна.

Чи могли б Ви перелічити кілька книг, які найбільше вплинули на Ваше розуміння язичництва, Звичаю?

Моє розуміння язичництва сформувалося ще до мого ознайомлення із будь-якою літературою на цю тему.

Чи використовуєте Ви інформацію з них в обрядовій практиці?

Для себе особисто, - практично ні. В мене – особисті молитви і практики, на рівні відчуттів, які я нікому не розкриваю. Для загалу використовую дещо із Волховника Г. Лозко, дещо із переказових обрядів місцевостей Зах[ідної] України. Може змінюватися, доповнюватися по мірі набування нових знань.

Як відображається специфіка краю (Тернопільщини, Галичини) у обрядових діях або Вашому повсякденному житті?

Зазначено пунктом вище.

Чи впливає Ваше дослідження язичництва і Звичаю на Ваше повсякденне життя?

Намагаюся відгородити сім'ю від інтернаціональних глобальних впливів, у школі, наприклад.

Чи підтримують Ваше захоплення язичництвом Ваші діти - старші й молодший? Чи беруть вони участь в обрядах? Якщо Ви вдома відзначаєте календарні свята, чи могли б Ви коротко описати, як це відбувається?

Мої сини живуть без християнського впливу, свого часу я до цього доклався, але кожен має свій шлях дослідження і богорозуміння, який еволюціонує. В обрядах участі не беруть, як і переважна частина молоді, яка свого часу прийшла до громади. Час і практика показує, що бажання брати участь в обрядах приходить із віком. Наймолодший, оскільки ще в сім'ї – є свідком і учасником обряду. Із часом його ніхто примушувати не буде.

Свята відбуваються в сімейному колі. Часом із кимось із близьких єдиновірців. В хаті [взимку], на подвір'ї – в літню частину року, оскільки взимку подвір'я відкрите для огляду сусідів. На домашньому святилищі паляться обрядові вогнища у всі пори року, приносяться пожертви до образу Святовита. В мене – своє місце розпалення вогнища, у жінки – своє.

*Білоус Оксана Олексіївна, 1965 р. нар., м. Київ
По телефону, 26 січня 2016 р.
Народний майстер*

Чому Ви звернулися до традиційних ремесел (писанкарства), які життєві обставини вплинули на це?

Я б не назвала своє захоплення «традиційним» від самого початку. З дитинства, при будинку піонерів, займалася жіночим та дівчачим рукоділлям – вишивала, шила, в'язала. Потім поступила до Педагогічного інституту [сьогодні - НПУ ім. М.П.Драгоманова] на вчителя географії та біології. Своє захоплення там не покинула, шила плаття дівчатам під час лекцій. Після інституту я, так сталося, швидко вийшла заміж, народився син – і я сиділа вдома, займалася рукоділлям. Можливо, Ви чули про такого відомого мистецтвознавця, Михайла Селівачова. Він товаришував з моїм чоловіком і якось запросив нас до себе в гості на свято Михайла. Там я вперше побачила писанки. Мене дуже зацікавила ця справа. Знов ж таки чоловік – він працював у КПІ – у лютому 1992 року допоміг організувати дитячий гурток з писанкарства і запросив Наталю Селівачову викладати там. У цьому гуртку я і навчилася писанкарству. Вже в травні 1992 року Наталя повинна була їхати у командировку до Америки і переклала на мене роботу з викладання у цьому гуртку. А незабаром, у тому ж році, відбувся I З'їзд писанкарів України, там ми побачили багато колекцій, багато з ким познайомились. Трохи згодом, після цього З'їзду, довелось відвідати Пирогів вже зі своїми власними роботами. Там на мене звернув увагу Центр палац дітей та юнацтва в Києві, запропонував мені організувати там свій гурток – і там я працювала багато років, гурток і зараз існує. Ще мені дуже допомогло знайомство з бібліотекою стародруків, яка раніше розташовувалась у «Гостинному дворі» на Контрактовій площі, зараз кудись переїхала.

Це дуже цікавий момент. Крім навчання у Наталії Селівачової, Вам, мабуть, доводилось користуватись певними науковими виданнями, стародруками, про які Ви згадали. Чи можете назвати книгу, яка найбільше допомогла Вам опанувати писанкарство?

Насправді немає якогось цілеспрямованого навчання писанкарству. Я не можу сказати, що прямо довго перебувала в учнях. Пані Наталя просто показала мені, як це робити, за одне заняття, у мене навіть часу не вистачило, так вона мені дала додому необхідні інструменти, бо в мене своїх не було, я закінчила свої перші писанки вдома. Отак це освоюєш за кілька занять, а потім сама можеш експериментувати з різними техніками. Спочатку працювала за брошурованим альбомом Беняшевського [Ераст Беняшевський, «Українські писанки», 1968 р.]. Зі стародруків можу особливо виділити каталог «Опис колекції народних писанок», який уклав у 1899 році Сергій Кульжинський. Він доглядав музей однієї дворянки, К.М.Скаржинської, і склав каталог величезної кількості писанок, які звозились туди з різних губерній Російської імперії. Ми разом із моєю ученицею, Зоєю Сташевською, взялися відтворити всі ці писанки. Всього у каталозі 5 тисяч писанок (33 кольорові таблиці і ще 40...), з них українськими традиційними є десь 2100

писанок (?), нам вдалося практично повністю їх відтворити. Сама колекція знаходиться сьогодні у США, коли-не-коли до України потрапляють якісь писанки з неї. Кульжинський не тільки ретельно промалював кожну писанку, але й навів відомості про символіку, для чого вони застосовувались, в яких обрядах. Ще згадую книжки Щербаківського, він досліджував писанки Сквирщини, М.Кордуби (писанки Галичини та Волині).

Наскільки я розумію, Ви у своїй творчості відтворюєте писанки різних місцевостей, адже в кожному краю свої особливості їхнього розпису. Чи є найулюбленіший варіант?

Так, відтворюю візерунки та техніку різних куточків України. Дуже цікавими є ті, що з Західної України. Але найцікавішими, мабуть, писанки Східного Поділля – вони вважаються найдавнішими за походженням малюнків. [Далі йде достатньо детальний опис того, які особливості кольорів та візерунків по місцевостях]. Раніше не ставили мету робити візерунки з великою акуратністю – важливим було те, щоб писанки «працювали» в обрядах.

Чи впливає Ваше зацікавлення у традиційній культурі на Ваш власний побут, повсякдення?

Ну, я б так не сказала. Я не займаюсь цим зранку до вечора, та й навіть не цілий рік писанки роблю – так, навесні, коли багато замовлень і попит на них є. Зараз я ще почала робити пряники, займатися вибіркою – таким, більш сучасним рукоділлям. До того ж, зараз майже немає часу займатися дослідженнями писанок, це раніше переривала гори книжок.

Чи цікавилися Ваші власні діти Вашим ремеслом?

Коли малими були хлопчики (як і у Зої Сташевської) – розписали по одній писанці та й на цьому кинули, не пішли по моїх стопах.

Яке б означення для себе Ви підібрали із цих запропонованих – «продовжувач», «відроджував» або «реконструктор» традиції?

Знаєте, у мене є одна подруга, вона психологією цікавилась, астрологією, там, і вона якось сказала мені, що у мене таке покликання – «бути містком між минулим та майбутнім». Деякі майстрині не тільки відтворюють традиційні писанки, але й створюють власні, авторські. У мене це не те щоб не виходить, але мені більше подобається «перемальовувати» ті варіанти, які збереглися у тих самих стародруках, колекціях. Коли мені до рук потрапляє щось таке, я розумію, що якщо я не відтворю цю писанку в дійсності, то цей матеріал просто загубиться, розчиниться у часі. А так я намагаюсь зберегти його для сучасності та майбутнього.

*Бобков Іван, 1978 р. нар., м. Київ
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. у м. Київ
9 вересня 2018 р.
Професійний кераміст*

Як Ви зацікавились народними ремеслами? Чому саме це ремесло?

У мене виходу не було, мене скоріше «захопили» ремеслом. Сильно покалічився, пропустив вступний іспит, залишились місця тільки на факультеті кераміки.

Як Ви навчалися? Чи був у вас учитель? Яку літературу Ви використовували для відтворення традиційних керамічних форм?

Я зараз тут тому, що тут починали і мої вчителі тут працювали [Сайт «Рукотвори»: «Художник продовжує традицію гончарної майстерні Ніни Федорової, яка протягом 40 років діяла на території Софійського заповідника»], це кийвська школа кераміки. Розумієте, є обмежена кількість традиційних керамічних форм – горщик, глечик, барильце, куманець, близнята... усі назвав. І ти так чи інакше маєш традиційну основу, а коли ти вже мільйон разів той горщик зліпив, то робиш його на автоматі, а далі вже фантазуєш. Можеш зробити той горщик з елементами барильця чи куманця.

То Ви користуєтесь переважно реальними зразками традиційної кераміки чи літературою?

І тим, і іншим. Звісно, є і музейні зразки, і запасники відкривають, і книги. Як нема одного – то є інше, і навпаки.

Чи мають Ваші вироби якусь специфіку регіону?

[І.Бобков є продовжувачем кийвської гончарної школи, яка дійсно спеціалізується на формах Київщини + кийвський розпис + характерна для художників-керамістів цієї школи червона полива]

Чи користуєтесь Ви своїми виробами у власному побуті?

[Спеціально - ні, можливо, просто час від часу користується]

Дружина також займається гончарством: підміняла його десь на майстер-класі під час фестивалю «Коло майстрів», в ході якого і було записане інтерв'ю.

*Василенко Сергій, 1982 р. нар., м. Чернігів
Електронне листування, 6 листопада 2019 р.
Представник неоязичницького руху*

Чи міг б ти коротко описати, чому звернувся до язичництва і відродження традицій? Які життєві обставини вплинули на це?

В 2000 році пограв у гру Diablo II, де доторкнувся до чогось містичного і незвіданого. З 2005 р. інтерес підігрівала музика в жанрі Celtic folk, що передавали дух чогось втраченого і величного. З 2010 року інтерес до язичництва підтримував взагалі інтерес до будь-яких проявів життя. Також в цей період почало рости несприйняття християнства і пошук альтернативного способу моральної поведінки. Також у мене було відчуття, що там заховані секрети щасливого і простого життя. А також сильне бажання повернути розвиток подій в духовному житті країни назад. З 2015 року мабуть не було іншого шляху, тому що відкидаючи своє захоплення я відчував горе.

Що для тебе в язичництві є головним?

Язичництво дає спосіб бути оригінальним. Також відкриває, спрощує та прискорює духовну еволюцію.

Чи є якийсь історичний період, який ти вважаєш "еталонним" для слов'янського язичництва (що от на нього треба орієнтуватися)?

«Еталонним» для мене є скандинавське язичництво, VIII-XI ст. Якщо мати на увазі слов'янське, то мабуть правління Святослава Хороброго, але про це мені мало що відомо.

Наскільки, на твою думку, традиційна культура XVIII-XIX століть пов'язана із язичництвом?

Не маю жодної інформації про це.

Чи міг би ти перелічити кілька книг, які найбільше вплинули на твоє розуміння язичництва, Звичайно?

«Антологія християнства» Г.Лозко, Благодар Кирилюк «Природы Вдохновенный сын», доволі цікава В. Долгочуб «Язичники атомного віку», Г.Гаррісон «Молот і хрест»

Чи використовуєш ти інформацію з них в обрядовій практиці?

В обрядовій практиці намагаюся слідувати інтуїтивно, перевіряючи різні гіпотези. Ідеї і натхнення черпаю в книзі Б.Кирилюка.

Як відображається специфіка краю (Чернігівщини, Сіверщини зокрема) у обрядових діях або твоєму повсякденному житті?

Мабуть, тільки так, що мені більш-менш знайомий архетип Семаргла, який неофіційно вважається покровителем Чернігова.

Чи впливає твоє захоплення язичництвом на твоє повсякденне життя?

Так, я поступово перетворюю своє життя на казку. Але при цьому це створює масу проблем в особистому житті та трудовій діяльності та негативно впливає на адаптацію в соціумі.

Чи цікавляться язичництвом (або: фольклором, якимсь традиційним ремеслом тощо) близькі тобі люди? Чи відзначаєш ти вдома календарні свята? Якщо так, то чи міг би ти коротко описати, як це відбувається?

Із близьких людей жоден нічим подібним не цікавиться. Із календарних свят відзначав Купала, просто ходив на капище і розпалював багаття. Але при цьому я буваю на капищі біля 3-х разів на тиждень оскільки я затверджений в минулому общиною і головний «обережник» Чернігівського Капища Стрибога вже біля 3-4 років.

*Джигова Тетяна Іванівна, 1967 р. нар.,
Одеська обл., Тарутинський р-н, с. Рівне
По телефону, 22 грудня 2015 р.*

Педагог-організатор, керівник фольклорного гуртка

1. Діяльність на посаді педагога-організатора

Керує фольклорним колективом «Буджак» в місцевій школі з моменту його заснування – з 1986 р. Має помічника – вчительку української мови. Сама має вищу педагогічну освіту. До колективу набирає учнів 3-11 класів, зібрання проходять у формі щотижня по 2 години (вивчаються пісні, вірші, легенди, підготовка до свят). Учні – здебільшого болгари, хоча є й українці (зі змішаних родин), колектив орієнтується саме на український фольклор з певними болгарськими вкрапленнями, форма тяжіє до театрального характеру. На даний момент у гуртку 25 людей.

2. Мотиви зацікавлення традиційною (народною) культурою.

З дитинства мала цікавість та прихильність до фольклору. Росла у змішаній болгарсько-українській родині, батько був директором Дому культури, в її оточенні співали українських пісень (вочевидь, в естрадній обробці, адже названі пісні увійшли до фонду сучасного фольклоризму саме в оброблених версіях).

3. Джерела інформації про народну культуру: журнали «Позакласний час», «Берегиня» (зокрема календарні свята), методичка «Народознавча робота в школі».

4. Безпосередня діяльність гуртка:

Реконструкція вечорниць (13 грудня, «злиті» з болгарськими «сиденками»), фрагментів весілля, «ярмарок народних звичаїв», день Катерини (гадання?), Маланка, вертеп, шанування криниць (Зелені свята?). Найбільше свято – Івана Купала (Єнев день) 2013 року, зібрали майже всю сільську молодь на березі річки, стрибали через вогнище, розповідали про папороть, «ми збирали трави, хоча не знали, які саме» (sic!). Брала участь у конкурсі «Чисті роси» («Таланти твої, Україно»), «Обряди та звичаї на Одещині», «Традиції та обряди нашого села». Налаштовує дітей на те, щоб вони знали щонайменше по 10 українських, болгарських та російських пісень.

5. Вплив реконструкції на повсякденне життя самого респондента:

Фольклор в її родині функціонує в якості елемента дозвілля: колективне виконання під час застілля, прослуховування обробок народних пісень в авто тощо. Вона та її брат грають на баяні. Улюблені пісні – «Цвіте терен», «Черемшина».

Заєць Олексій Валентинович, 1990 р. нар., на момент запису інтерв'ю проживав в с. Калинівка Васильківського р-ну Київської обл.

Записано по телефону, 17 вересня 2019 р.

Сольний виконавець традиційних пісень, учасник пісенних колективів с. Калинівка і с. Фасова Київської обл.

За фахом – фольклорист, закінчив КУК.

Чи вважаєте Ви себе носієм локальної фольклорної традиції?

Вважаю. Оскільки я де вчивсь – біля бабусь. Це не так, як ми б уже вчили цю традицію, а я в цьому виріс.

І який це регіон, яка місцевість?

Це є Київська область, але в нашому селі і місцеві, і переселенці. Оскільки у мене мати з місцевих, а батько – із Чорнобильського району, з переселенців.

З Чорнобильського району?

Да-да, тому я вивчив культуру і ту, і ту. Бо я ріс коло бабусь.

А музичної освіти, скажімо, Ви не маєте?

На даний м... Ну, спочатку не мав мати, а тепер маю. Я ж навчався в Університеті культури.

Ага, от Ви навчалися, і у Вас спеціальність яка? Університет на кого Ви закінчили?

Поплавського.

Так а яка спеціальність у Вас?

Фольклор.

Фольклорист, да?

Да-да.

Зрозуміло. Це в якому році Ви закінчили? Ну, чи скільки років тому?

Ну, десь, мабуть, чотирнадцятий.

Ага, в чотирнадцятому році. Ну, скажімо так, не всі люди, які виростають в сучасному середовищі в селах навіть – вони не всі цікавляться фольклором і традиційною культурою...

Ні-ні-ні. Ніхто тепер ніде не цікавиться цим.

А як же Ви зацікавились, виходить?

Ну, я ріс, як я вже сказав, коло бабусь. Тому мені от воно було цікаво: що там вони роблять, як вони співають. Це, як кажуть, видно, таким треба родиться.

Зрозуміло, так.

Ну а як колись співали люди: от всі співають, так і діти коло їх учаться. Так і в нас сходились, там, родичі, бабусині сестри на які свята. Тут вони співали: та-ла-ла [нерозбірливо], от і я з менших, змалку... Це якби вже б у років чотирнадцять почали [вчити], то я сказав б: «Що, ку-ку?». А так як коли дитя росте змалку, змалку, змалку, це чує, то...

Ну так, я зрозумів, звичайно. Ви виконуєте пісні тільки Київського Полісся чи ще якихось регіонів?

Ні-ні, тільки от своїх сіл. Вірніше, ту традицію. Оскільки там інакше традиція співу, там – зовсім інакше.

Ну, я зрозумів, що це дві традиції. А як Ви познайомились із фольклорним рухом, який гуртується, скажімо, біля Музею Івана Гончара?

О, то це як я вже тоді був студентом. А як... я вже не знаю. Ну, я співаю в «Древо». Ще й до того я був вже учасником «Древа», ще до того, як поступив в університет культури. То, мо`, ми десь якось бачились. Я, принаймні, так думаю.

А як Ви тоді в «Древо» потрапили, якщо не секрет?

А приїжджав Євген Васильович [Єфремов] записувати пісні. І от перед тим була [нерозбірливо називає прізвище], записувала чорнобильських бабусь, то я там співав з ними. А Єфремов приїхав до місцевих – і тоже я там співаю, це було мені вже год п'ятнадцять-шістнадцять. Тут і забрали мене на Київ.

Зрозуміло. Скажіть, будь ласка, якими ще навичками з традиційної культури Ви володієте – там, можливо, соломплетіння?

Аякже, й постолы плету, й пряду, і тчу – ой, багато. І кухня, і народна медицина, всьо подряд.

Які навички Ви вважаєте найважливішими з цих навичок?

А вони всі важливі.

Всі важливі, да? Не можете виділити?

А як же можна, як це можна віділити? Єслі їсти хочемо – от вам і кухня, треба [нерозбірливо про постолы], - і це важливе, воно все важливе.

Ну, Ви мешкаєте в селі, я так розумію?

Да, я в селі.

Це яке село, підкажіть, будь ласка?

Тепер уже Калинівка Васильківського району, бо я переїхав у дядькову хату.

Так, чи проводите Ви реконструкції календарних обрядів?

Проводим. Проводили раніше... пару років проводив Русалок, то воно вже так затихло, а це Івана Купала – щось воно тримається. Оскільки того ж місцеві люди не знали, а чорнобильці, що знали, вже поумирали, тому це для місцевих воно дико. А от Івана Купала – воно було і проводилось, оце ще тримається.

Це ви теж відтворюєте по розповідях бабусь, виходить, так?

Да-да-да.

Зрозуміло. Чи підтримують Ваше захоплення фольклором Ваші родичі, ближні, батьки?

Раніш не підтримували, тепер підтримують.

А чому ж так змінилось ставлення?

А хто його знає?

Зрозуміло. Так, скажіть, будь ласка, ще таке питання. Ми почали говорити з того, що – Ви самі сказали, що ніхто не цікавиться фольклором. Чи можна назвати виконання традиційного фольклору, саме в автентичному стилі, - сьогодні в Україні це є елітарне мистецтво? Могли б Ви так сказати чи ні?

Так, «елітарне» - це у нас?..

Ну от що виконує його тільки вузька група, і воно цікаве тільки вузькій групі людей.

Да-да-да.

А чому такий парадокс – це ж пісні широких верств народу? А зараз отак виходить.

Ну, я вам розповідаю. Якби це воно співалось у сім`ях, то люди бачили б, чули. А так воно все зникло з приходом радянської влади. Тоді вже романси витіснили... оці всі пісні. Уже такі, молодші, то стали співать романси колгоспники, витіснило оте. А тепер ще якісь нові пісні витіснили романси. Це треба чуть і бачить. Коли ти живеш у цьому – так, воно тобі цікаве, ти будеш цим і займатися. Но коли ти цього не бачиш, як твій батько не плотник, то й ти плотником не будеш.

Так, да, звичайно... Дякую Вам за розмову, успіхів у Вашій діяльності. Хай традиційна культура трошечки відроджується після занепаду...

Та якби вона відроджувалась, якби ще хоч влада місцях помагала, так як... зараз процвітає шароварщина, то не видно, що воно відроджується. Та й оці нові гурти візьміть фольклорні. От вони учать пісню – тільки саму мелодію, а узять виконання автентичне... я маю на увазі... ті, що молодші, то вони вже геть... дух пісні втратився. Я дивлюсь даже по своїх бабусях. Ті, що старіші, от у них ще... от ви розумієте, як, вона може почать – відчуває пісню, а зараз люди не відчувають пісню. Вона просто співає мелодію. Тому як казала одна бабуся старенька така: втратився дух у пісні.

А як можна цьому «духу пісні» навчитися? Можна йому навчитися, точніше, чи ні?

Можна, можна, а чого ж не можна? Це треба бути при селі, при роботі отам, щоб цейго... кожного дня, тоді ти навчишся. А так, як ті в університеті на час прийшли пос(п)івали, то де там навчишся, цього духу?

Да, я з Вами згоден.

Да, мелодію вивчив, красиво буде, гарно співать. Ось я даже ось рівняю по «Древу». Узять виконання... може даже самі включіть. Взять виконання «Древа» отого старого, не того, що це щас бабусі там... і ту саму пісню – і виконання консерваторського «Древа». Оце ви чуєте різницю. Що там є мелодія, і там мелодія. Но там є дух у пісні, там вони... воно аж відчувається, прямо тако... коли слухаєш. А тут просто мелодія.

Так, Ви кажете про два «Древа». То «Древо» одне – з Крячківки, я розумію?

Да-да-да.

І є «Древо» з Єфремовим?

Да-да-да.

Так от Ви в якому співали, виходить?

У «Древо». У Єфремова.

Ага, ну я так і зрозумів.

*Качуріна Алла (Світослава Осіння), 1964 р. нар., народилась у м. Охтирка
Сумської обл., нині проживає в м. Київ.
Електронне листування, 6-7 серпня 2019 р.
Представниця неоязичницького руху*

Якого Ви року народження? Який у Вас фах за освітою?

Я народилася 24 жовтня 1964 року в м. Охтирка, Сумської област , в родині нащадків козака Остапця (інфо є у Вікіпедії). Щодо освіти: якщо коротко - то фінансовий технікум, Академія праці і соціальних відносин (Правознавство), і Академія міського господарства (Економіка підприємства) в м. Харкові. А до цього - повна музична школа по класу скрипки і французька мова. Дбав про все це дідусь, бо батьки були робітниками у першому поколінні.

Чи могли б Ви коротко описати, чому звернулися до язичництва і відродження традицій? Які життєві обставини вплинули на це?

Мій дідусь ненавидів дві категорії людей – радянських вчителів і попів. Він багато не говорив, але просив, як він помре, то щоб ні в якому разі не кликали попа. Казав, хай люди кажуть про вас що завгодно, але виконайте мою волю. Він відійшов 31 грудня, всім було начхати, як там ховатимуть діда, тож претензій збоку громадськості не було. Він зневажав церкву і цим зронив в мою душу перше зерно.

Я з дитинства цікавилася лікарськими рослинами, збирала їх і бачила дивні сни. Я спала обличчям до вікна і мені часто снилося, як на яву, що я бачу як перед моїм вікном зависають справжні відьми на мітлі, це мене лякало, а от інші видіння сни мене дуже тішили, я бачила сяючих людей.

В нашій родині шанували народні традиції, хоча вони і були християнізовані: ми завжди святкували я Різдво, Колодій-Масляну, причому батько щораз нагадував що слово масляна додалося пізніше, а спочатку було просто свято Колодія, я вже не кажу про Купайла, хоч ми тоді його разом з Іваном святкували. А ще, пам'ятаю, що саме 15 червня мама і бабуся діставали все з скринь, вивішували на верьовках просушити в боялися забути про цей день, бо то був Видів день. При цьому бабуся ходила до церкви на паску і храм. Свекруха моєї бабусі, моя прабабуся я Тетяна лікувала тварин. Це все я коротко описую фон, на якому я зростала. Думаю, що дідусь щось знав і розумів більше, але беріг мене від моєї дитячої безпосередності, і коли бабуся, щось на його думку говорила не підходяще для моїх вух і розуму, тихо її спиняв.

Вже в дорослому віці, вже маючи сім'ю і доньку я сильно захворіла, могла і померти. Серед ночі знаходила себе на підлозі в туалеті, де втрачала свідомість. Мені снилися чи виділися дивні сни, я пам'ятаю деякі дуже чітко.

Одного разу снилося, що я бігаю кладовищем, ховаюся під могилками, а в небі і на землі йде війна, все вибухає, горить і я дуже хочу втекти. Раптом бачу, з неба спускається дуже примітивний, дерев'яний, схожий на мельницю без крил, будиночок. Приземляється і відкидає двері - трап. На порозі стоїть висока, дуже струнка простоволоса, русява жінка з блідим, сумним і втомленим обличчям. Я до неї. Вона здивовано дивиться і питає моє ім'я, я відповідаю. І жаліюся їй, як мені погано, прошу її мені допомогти. А вона каже, що вона не за мною прилетіла і не

може мене взяти. І питає мене: а хто твій Бог? Я дуже здивувалася, бо навіть не уявляла собі, що можуть бути варіанти. Кажу: Як хто? - Ісус Христос. Вона помовчала і каже: хм, я так давно у Всесвіті, знаю майже всіх Богів, а про такого і не чула. А скільки йому років, питає? Кажу: 33, а вона каже: 33!?, та ти уявляєш скільки це? - он, каже, нашому 3, але це дуже багато! Якби був такий - я б точно знала. Я збита з пантелику, починаю їй пояснювати про Бога-Отця, Сина і Духа, та вона тільки хитає головою. Потім каже, дивлячись на мене пронизливим і співчутливим поглядом: Я зрозуміла, хто ти, якщо тобі вже так погано, я можу тебе забрати, але тоді ти НІКОЛИ не зустрінешся зі своїми! Я подивилася їй в її сумні і глибокі очі і сказала: Добре, дякую, я ще трішки потерплю. Вона ледь посміхнулася кутиками вуст, ледь кивнула головою і зачинивши ті двері, полетіла. А я опритомніла на підлозі. Тоді я неймовірними зусиллями викарабкалася, але яскраве відіння запам'яталося, мене дивувала та розмова, я навіть наважилася про неї повідати одній подрузі, але на тому й все. Коли я переїхала по роботі до Києва, то я вже мала якусь слабеньку, але позицію щодо необхідності якоїсь національної ідеї і своєї теологічної доктрини.

Це було в 2000 році. Потім я в інеті наткнулася на посилання на книгу «Удар русских богов», читала три дні, і зовсім не працювала. Те читиво перевернуло мій світ. Я за три дні змінилася. Я зрозуміла нарешті, хто такі ті «свої», про яких мені говорила та сумна пані! І я стала думати, як їх знайти. Увечорі поділилася своїми думками з чоловіком, а вранці в поштовій скриньці знайшла маленьке повідомлення, яке розкидав по пошт-скринькам Кагадій, який жив по сусідству. То було запрошення на школу Рідної Віри і телефон. На мій дзвінок відповів чоловік, який порадив мені звернутися на Майдані до двох жіночок, вони дали мені ще деяку літературу: «Українське язичництво» Лозко і ще щось, бо тоді не було ще багато літератури. Вони зразу ж запросили мене на Різдво. Я стала відвідувати Школу, свята, обряди, познайомилася з багатьма цікавими людьми і влітку 2005 року пройшла обряд очищення і посвяти. Мені дуже хотілося розповісти про наш світогляд батькам, але я не наважувалася вантажити їх такою інфою. Та за мене це зробив мій брат, бо він теж прочитав «Удар», роздрукував його і повіз батькам. Мій батько через три дні просився на обряди :), але я жила в Києві, а вони – в Охтирці, а до того ж була зима. Він так боявся не дожити до відхрещення! Дожив: і він і мама в брат і донька і племінник - ми всі пройшли ці обряди. Ще не проходив мій чоловік, але час від часу про це говорить, бере участь у всіх обрядах, тільки не посвячений.

Чи могли б Ви перелічити кілька книг, які найбільше вплинули на Ваше розуміння язичництва, Звичаю?

Один час я як пилосмоком втягувала в себе гігабайти різної інформації на цю тему і дотичну теж, читала все підряд, перечитувала книги і дореволюційного в радянського виробництва, але найбільше вплинули саме на моє ставлення і розуміння - це «Удар», «українське язичництво» і «Коло свароже» Лозко. Я не буду згадувати роботи інших авторів, бо вони можливо чимось доповнили моє розуміння чи навпаки, але вже революції не зробили :). В нас, в Обухові, наприклад, проживає чудовий автор книги «Часи Сварожі» Михайло Карасьов, це поема, дуже гарна, я малому читаю. Вивчала я і інглінгів, і куровців, і голяківців - не торкнуло, взяла до відома і все. Прийняла те, що лягло на душу. Перевірити складно, джерельна база

несистематизована, тому інтуїтивно обирала. В процесі розвитку деякі моменти переглядала і переосмислювала.

Наскільки, на Вашу думку, традиційна культура XVIII-XIX століть пов'язана із язичництвом?

Щодо культури і традицій. Беручи до уваги той незаперечний факт, що наші поети, митці часто черпали натхнення в прадавній культурі, і це було в різні періоди, то я думаю що язичницькі традиції були досить розвинені і вживані протягом всього часу, притупилося їх значення в совіцький період, бо красний терор зробив свою чорну справу, масово були знищені прогресивні носії цієї культури і традицій. Бо наша культура ставила на покуті такі чесноти і світогляд, який давав людині можливість відбутися, бути вільним, мати вибір, нести за нього відповідальність, будувати своє сьогодні і майбуття. Ті, що вижили після всього цього - їм ще довго довелося оговтуватися, а ще більшість вижила та, що з породи хлібожерців.

Що для Вас в язичництві є головним?

Що для мене язичництво сьогодні? Це мій стиль життя. Я не сповідаю його, я так живу. І я щаслива. Я маю зв'язок і з Богами, і з Предками, я його відчуваю і завжди вдячна і тій сумній пані, і Роду своєму, і Богам. Вдома і на роботі в мене стоять Дідухи, статуетки трипільських Богинь, ми шануємо своїх Домовичків, я завжди, заходячи в воду бажаю їй здоров'я, чистоти, свіжості і щастя. Вітерець Стрибожич - годую інколи борошном і медом, він любить солоденьке.

Як відображається специфіка Вашого рідного краю у обрядових діях або Вашому повсякденному житті? Чи впливає Ваше дослідження язичництва і Звичаю на Ваше повсякденне життя?

От подумала над питанням про специфіку краю і своїми обрядами і ще раз зрозуміла, що я настільки цим і так живу, що мені важко виокремити щось, бо все воно невіддільне від мого ества і життя. Багато чого було і в ранньому періоді, але теперішній - відрізняється лише усвідомленістю дії, вона наповнилася значенням, смислом, а це дуже важливо. Одне діло, коли ти йдеш на Колодія-Масляну, щоб погуляти, млинців та вареників поїсти, а інша – коли ти знаєш ЧОМУ і які має бути наслідки від цього дійства. І ще, що цікаво, що традиції не тільки жили, для декого ожили, для декого з'явилися, а вони ще й мають свій осучаснений розвиток. Наприклад, той же Колодій, коли нежонатому, в літах, парубку молодіці прив'язували до ноги колодку, і строк назначали, скільки її носити, це дійство мало жартівливу форму оголошення і жартівливого примусу до продовження роду. Але в сучасному світі пошук пари став деякою проблемою, і чоловіки, які не могли знайти собі пару, а хотіли створення сім'ї, приходили на Капище і ПРОСИЛИ прив'язати їм колодку до руки, сподіваючись, що цей обряд допоможе! В одному, конкретно відомому мені, випадку - це якось спрацювало!

Які традиції для мене стали новими. По-перше, і старі лягли на нові дати: і Різдво, і Купайла, і Великдень, але не всі, наприклад, свято Вогню, «весілля свічки» так і залишилося на 1 вересня. Бо саме першого вересня в нас вдома було заведено вперше після літа затоплювати грубку, і бабуся ще й гадала по тому, як і який дим виходить, ну і про Світовида я писала. А нові свята і обряди, які я надзвичайно шаную і люблю - це, звісно, жіночі: Лади і Лелі навесні і Рожаниць восени, свято

Долі, Калита (про Калиту я чула від батька і дідуся, вони ще раніш якось святкували), Діди Осінні (Сварожини), Мокоша. Напровесні в нас пекли жайворонків (це було по християнському календарю), але суть була наша язичницька.

Чи підтримують Ваше захоплення язичництвом Ваші діти? Чи беруть вони участь в обрядах? Якщо Ви вдома відзначаєте календарні свята, чи могли б Ви коротко описати, як це відбувається?

Мій внучок точно знає, хто він. Перший раз він був на обряді власного ім'янаречення і посвячення. В мене є певний досвід посвят дітей і я маю сказати, що ВСІ діти на своїх обрядах посміхаються, не плакав ніхто! Від крихіток 2.5 місяці до 6-7 років. Він це сприймає якось природньо, бо присутній змалечку. Я для нього поки що незаперечний авторитет, він мені вірить, і я йому не брешу. Він бачив, як я домовляюся з вітром, я вчила його гладити вітер, говорити з ним, бачив, як можна спинити дощик і як його позвати (щоб хмара не пронеслася повз), він абсолютно природньо відповідає мамі на питання: де бабуся? – каже: та з бджолою розмовляє, пригощає Домовичка, бажає воді бути чистою, свіжою, живою. В машині ми користуємось такою «молитвою»: усім, усім, усім-щасливої дороги! (тричі), він завжди це серйозно повторює. Потихенько вчимо основи нашого світогляду, балансуємо, вчимо межі і вчимося їх розширювати. Вчимося вбивати без вагань колорада і гладити ніжно сонечко-жучка. І ще багато попереду. Я проходила семінари Холошні і Шовкошитного, то мені є що передавати.

Мої домашні обрядові традиції практично такі ж, як і публічні, я не живу подвійними стандартами. Саме це наш прасвітогляд дав мені як особистості, як людині - БУТИ. Бути собою, любити своє, підкріплюватися минулим (силою Роду), щоб жити тут і тепер і творити майбутнє. Я щаслива, що знайшла СВОЇХ! Я не переймаюсь великими распрями щодо "правильності" чи "неправильності" чогось у рідновірському русі, я продовжую щось пізнавати нове, вивчаю думки інших, і буває змінюю свою думку. вважаю це нормальним процесом розвитку. Бо хто може ТОЧНО сказати ЯК все було? любий може десь помилитися, але не це головне. Головне те, що я дозволила собі бути вільною людиною, з критичним мисленням, з усвідомленням власної відповідальності за свої дії, я побачила світ з нового кута зору, я отримала силу і таку підтримку, що сама ще не перестаю дивуватися. Наприклад, вчора. Прибігла на роботу з думкою, де б розжитися домашніх яблук, щоб напекти хлопцям в госпіталь, багатенько, та й насушити. В мене садок молодий - пару років, ще не дає такого врожаю. Виходжу з свого кабінету, бо побачила колегу, в якого сад вже плодоносить і він восени привозив мені яблука для госпіталю, питаю чи є яблука, а він каже, що цього року все осипалося і нічого нема. Продожуємо говорити, а прямо до нас біжить ще одна співробітниця (дитина асфальту) і каже: Тільки ви можете мені допомогти! Підкажіть мені сорти яблук, яких в мене неміряно вродило і що з ними робити – може, кому треба... то я віддам, я тільки в квітні купила стару хатку з садком, все яблуками засипано!!! В мене аж подих перехопило, але ж думаю, щас скаже що в руках везти не буде, а село далеко... Питаю: А де ж село розташоване? чи дуже далеко? А вона каже: Ну, далеченько, але дорога хороша і називає село, яке сусіднє з моїм!!! - пішки можна дійти, десь км 4. Так що в суботу я на збір яблук. От так - якщо ти в потоці, в

гармонії, то незважаючи на те що ти сам по собі і маленька одиниця. але в потоці-я можу скористатися силою ВСЬОГО цілого.

Вдома, в колі сім'ї, всі свята відбуваються урочисто. На це Різдво Остапчик уже вносив Дідуха в своїй хаті, а потім в нашій - вносив мій чоловік. Ми одягнені святково, у вишиванках, ставимо кутю на покуття, там є поличка, довгих молитов не читаємо, але все основне, по суті промовляємо, і їжу для Старшої Родини на ніч залишаємо.

Остапчик не боїться ні грому ні блискавки, бо чує, що ми відповідаємо на грім : Бий, Перуне, вражу силу, а нас - укріпляй!

Мій дідусь - світла йому пам'ять - лаявся пречудово: А хай тебе грім поб'є; щоб ти скисло; чага гостропуза, та інші перли. Я в свій арсенал лайок додала ще таке: а щоб ти щасливий був!

До речі, цікаво, що є в Остапчика один хлопчик знайомий, мама його депутат Київради, але дуже заохочує малого до християнства. А християнство в Остапа асоціюється з чимось... недостойним, бо ж раби... цілують мертві кістяки... брр і навіть ворожим. Так той хлопчик, Іллюша, якимось питає його при нас, чи він пасочку їстиме? А Остап каже: Та це ж християнське , та з таким нажимом на "християнське", я такого не святкую. Ілько знову йому щось про "святі моці", а Остап: Та то тільки раби їх цілують, я цілую свою маму і бабусю...

До речі, на роботі - а я працюю в крупній міжнародній інвестиційній компанії головою напрямку роботи з державними структурами - всі знають, що я - язичниця. Приходять за порадами, за допомогою, це їх не лякає. На тій же роботі я проводжу тиху просвітницьку роботу, інформую, пояснюю і заохочую. Мої ходять і на Долю, і на Купайла, і на Різдво, проводжу майстер-класи по писанкарству, мотанці, під час яких пояснюю коротко серйозні речі.

Клименко Кирило Федорович, 1994 р. нар., м. Одеса

Електронне листування, 16 лютого 2016 р.

Представник неоязичницького руху. Один з лідерів клубу народних традицій «Лукомор'я», реконструктор середньовічної гри «кіла». За фахом – історик.

Как Вы заинтересовались народными традициями, традиционной культурой? Какие жизненные обстоятельства к этому подтолкнули?

Я заинтересовался народными традициями и традиционной культурой на волне популяризации язычества как элемента для борьбы с системой, в частности - с христианством. Мне понравилась идея личной ответственности за все свои действия, единение с природой, развития мужского характера. Подтолкнуло к этому понимание своего недостаточного воспитания и неготовности ко взрослой жизни, а традиционная культура помогает личностному развитию.

Какое место в Вашей жизни занимает возрождение народных традиций? Насколько я понимаю, оно не ограничивается клубом, но также влияет и на быт, на повседневную жизнь? Если да, то каким образом?

Возрождение и развитие народных традиций заняло в моей жизни фундаментальную роль. Я заметил качественный личностный скачок у себя и у людей, которые этим занимаются. Вокруг этого и ради этого строится моя сегодняшняя жизнь. Я поступил на этнолога ради более глубокого изучения народной традиции. В повседневной жизни традиционная культура изменила мой быт (в доме появился Красный угол, место домовика, другая атрибутика), моё понимание своего места в доме как мужчины, я начал получать радость от домашних дел.

Могли бы Вы чуть подробнее раскрыть, что подразумевается под «другой атрибутикой»?

Различные обереги, куклы, дидух.

Как возник клуб "Лукоморье"? Есть ли у него "глобальная" цель?

Клуб народных традиций "Лукоморье" изначально возник как дружественные встречи с элементами вечорок. Со временем это превратилось в систематическое изучение хороводно-игровой и танцевальной традиции славянских и других народов на практике. Затем мы подключили частушки, молодецкие забавы, народных пляс. Формально цель клуба ещё не поставлена. Моё понимание этой цели - это личная жизнь в культуре, а так же изучение и продвижение традиционного образа жизни.

Какими источниками Вы пользуетесь для возрождения народных традиций? Способствует ли этому соответствующее образование?

Для хороводов, игр, танцев и забав основной источник - это видеоматериалы. Дополнительно изучается этнологическая и историческая литература. Так же изучаются материалы инглингов и родноверов.

А где ищутся видеоматериалы? Может, есть какие-то определённые каналы или ресурсы? А если нет, то какие типичные запросы на поиск Вы даёте? И ещё насчёт литературы – могли бы Вы назвать хотя бы несколько работ/изданий, которые больше всего помогли?

Каналы в Ютубе, группы в ВК [социальная сеть «ВКонтакте»], просто поиск. Я часто использую видео коллекцию Родосвета (<http://vk.com/videos248966508?section=all>), а он собирает по кусочкам отовсюду. Запросов типичных нет, чаще всего это определённое название танца, хора или игры. Хотя сначала мы просто вбивали в поиск "(русские, украинские, белорусские) хоры, танцы, игры...". Книжки: Рыбаков Б.А., Морозов и Слепцова "Мужские игры и забавы русского севера", сборники народных песен, сборники частушек, видеолекции и семинары Левшунова Георгия "Иван-Царевич", различные статьи и видеолекции в Интернете на тему хороводов, танцев, игр, пляса.

Отражаются ли в деятельности клуба особенности традиций определённой местности - Южной, Степной Украины или, возможно, другого региона славянских земель? Или воссоздаются традиции сразу многих регионов?

Воссоздается то, что нравится из всего имеющегося. Иногда можно встретить элементы традиций скандинавов, ирландцев, шотландцев. Но к этому мы только идём.

Каким образом в клуб вливаются новички - в смысле, что от него требуется, должен ли что-либо освоить из традиционной культуры и как происходит обучение? Насколько участие в клубе родителей затрагивает, заинтересовывает их детей?

Никаких особых требований к новому участнику нет. Он и не обязан сам лично что-то изучать. Всё происходит в формате вечерки с различными дополнительными элементами. Дети свободно принимают участие в клубных занятиях и(или) проводят время со сверстниками.

Кобельський Дмитро, 1991 р. нар., народився і мешкає в м. Вінниця, отримав фах історика в ОНУ імені І.І. Мечникова. Записано по телефону, 3 січня 2020 р.

[Розмова стосується «Ночі традиційного танцю» у м. Київ з 31.12.2019 на 01.01.2020]

...Крепко погуляли, певно, нас більше туди не гакнуть.

Чого? В те «заведеніє» в сенсі, заклад?

Ну, як би то не заклад був. Розумієш, там арт-простір... Ну, типа студенти самі відремонтували. Ну, ми, в принципі, ми нічого такого не зробили...

Скільки там було людей десь на вечірці?

Ну, десь дивися, короче... Білети розкупило сто трое людей, а прийшло десь мінус десять. Тобто десь дев'яносто три – дев'яносто чотири, але плюс були музики.

Ну, я бачив там, Бута бачив, Данилейка бачив...

Да, десять-п'ятнадцять [їх було].

Ну, солідно. І люди, звичайно, не знайомі один з одним, так щоб кожен з кожним?

Ну, дивися, як там... Суть була у тому, що була критика щодо того, що нас дуже часто називають «україномовне гетто»... що типу ми – замкнута така спільнота, і сенс цього заходу (один з сенсів) – привернути увагу інших людей. І там дійсно прийшло чоловік сорок, які не з двіжа фольклорного, ніяк абсолютно з ним не пов'язаних.

Чоловік сорок, ти кажеш, людей сорок?

Так, чоловік сорок. Причому, деякі прийшли... Танцюю з дівчиною, вона в автентичній такій гарній одежі. І я у неї питаю: «Ви, напевно, в ІМФЕ працюєте?» - «Не, типу, студентка, я тіпа в Могилянці», говорю: «Ну, історик?», вона така: «Не, я біолог, другий курс».

Зрозуміло, прикольно дійсно. Розкажи, що то за «Рись» взагалі, що ти можеш про них розповісти? Я так розумію, що ця Єфремова має відношення до Євгена Васильовича Єфремова?

Не...

Однофамільці просто?

Катя Каптур (?). Не-не, абсолютно.

Це однофамільці типу?

Да, поширене прізвище.

Ну да. А що це взагалі за компанія чи гурт – оцей «Рись»? Що вони з себе представляють?

Це компанія, тому що... Коли вони починали, вони починали з того, що етнографічна тусовка ця – вона доволі закрита.

Ну, я розумію, звичайно.

От у нас, у істориків, не так. Між іншим, от що-що, а от ми, історики, тут набагато, можна сказати, на рівень вище за них по культурі, тому всьому. Наприклад, архіви наші: в нас архівний документ – він для всіх доступний.

Користуйся, пиши, пояснюй тощо. Там – той, хто записав, тобто той, хто вів археографію, як по-нашому, той типу його володар. І він боїться, що хтось скористується ним...

Ну, ясно. Що то за «Рись» ти мені скажи.

Далі дивися. І от така ситуація, що вони отак захотіли, щоб ця спільнота перестала бути таким гетто, жорстко закритим. Воно дійсно було жорстко закритим. Це треба було дійсно собаку з'їсти, щоб з тобою почали розмовляти якісь «Божичі», типу Фетисова, до того вони навіть не хотіли з тобою мову мати, ти для них ніхто...

[про досвід особистого спілкування з І.Фетисовим]

Ну і «Рись» - це типу молода кров, яка хотіла щось змінити, але якщо почесному, так як я зі сторони бачу, то вона спочатку хотіла змінити, але потім вона теж загрузла, ну, поняв – молоде вино, старі міхи. Але вони намагаються це змінювати. Пробують, вони розуміють, що у них старе... старі міхи, молоде вино, дійсно не дуже виходить.

Добре. Ти мені скажи таке. От ви зібралися. Які були основні складові цієї вечірки? Що за чим було?

Ага, я зрозумів, типу хронологія?

Можна сказати так, да.

Ну, дивись, там під вечір почали збиратися такі найжорстокіші прихильники «Рисі», ну, ми теже там прийшли, бо нам не було, куди діватися, допомагали накривати стіл і вся решта. Ну, там, спільний стіл, знаєш, як у нас в археологічних експедиціях кажуть, «братіна». Ну, не тільки в археологічних експедиціях, ти сам знаєш слово, етимологію. Ну, там щось типу братіни було, але ніхто так не говорив, тобто що вони не знають. От мінус наших фольклористів – в принципі, ніхто не читав ні Фрейзера, ні... Еліаду [М.Еліаде]. Ну, як і мінус наших істориків – наші історики теж нормально не знають фольклор, а фольклористи не знають історії. Це, знаєш, як історико-філологічний факультет треба робить, бо біда. Реально біда.

Добре. Ви накрили стіл, люди зібралися. Що далі? Яка програма?

Далі програма була... Дехто почав вживати спиртні напої, дехто дуже активно почав вживати спиртні напої *[смій]*, основна маса все ще сходилась. Потім почав грати типу... сказали тіпа: «Зараз ми вас... такий майстер-клас п'ятихвилинний, знаєш, хто не вміє танцювати народні танці – то от вам п'ять хвилин, щоб показати ази. Хто зрозуміє – той молодець, хто не зрозуміє – тому Бог в поміч (і алкоголь)». Тобто... і першим гурт грав «Орелі» - ну це дитячий, хоча дітей там я не бачив, там більше такі... повнолітні члени цього гурту були, такі – сімнадцять плюс. Вони заграли п'ять танців, а далі почало грати «US Orchestra». Ну, спочатку вони так коротко, хвилинку, розказали етнографію диканьки [танцю], суть цього гурту, що був в п'ятдесят другому році записаний. Ну, потім почали грати, причому дуже гарно грали – там був кач, оце все. Ну тобто ритм. Почались танці. В дванадцять ночі, що цікаво, - я думав, там буде якимось особливо в дванадцять ночі. Але бачу – роздають бенгальські вогники – ну, тіпа, нічого проти, але тривіально, на мій погляд. Але я не організатор, та я й сам нічого розумного не придумав би. Але от в дванадцять ночі почали троє людей гудіти в роги – знаєш, такі, як у вікінгів, такі, класичні. Таких три рога, і от вони почали гудіти. Коротше, основний лейтмотив настання Нового року був у цих рогах. Бенгальські вогні – чисто так, випадково,

основним лейтмотивом були роги. Далі... цей заклад – теперішній арт-простір, там три зали: одна перевдягатися, друга – сидіти, випивати, розмовляти, третя зала – там саме танці. І от якраз багато людей перекочувало саме в другу залу на розмовляти-випивати. І потім коли почалося оце все втретє, там уже такі веселі п`яні танці, тобто... ритму не зберігалось, там уже чисто самотворчість ішла. Як у тому відео – мала бути полька, чоловік з жінкою, класично, чисто по п`яні воно випадає, що одні хлопці починають танцювати, все. Тобто присядкова полька така вийшла, така маскулінна.

Що ви ще танцювали, крім польки, які танці?

Близько шістдесяті танців затанцювали. Тобто різні різновиди польок, козачків, купа диканьок. Там є у Ковшера на [файлообміннику], але він не все зняв, він близько десяти-п`ятнадцяти танців не зняв, я скину.

Так, скажи мені, як це було. Були люди, які не з двіжа, ти кажеш, фольклорного – їм показували спочатку, як танцювати?

Да, але це тільки п`ять хвилин було. Ну тобто...

Перед кожним танцем?

Не, перед одним, перед самим першим.

А потім?

Все. А потім – ну, типу, махнули рукою на це – немає часу на це, дивіться на тих, хто вміє. І якось воно, знаєш, виходило, між іншим.

Тобто ці люди підключалися дійсно, да, які не з середовища, і вони танцювали таким чином?

Ну воно так вийшло добре дуже, що, знаєш, от основний період отих-от танців – це були козачки, де самоініціатива йде більше. Тобто притоптування, присядкові рухи – от воно вирішувало. Ну, метелиця, косарі – легкі такі танці, які кожен вміє. Десять секунд подивисься – і ти вже зумієш. За рахунок цього виїжджали. А так – я дивлюсь, що пишуть люди, які там не були, ну, які не з двіжа, скажимо так, вони всі просто в захваті. Я теж в захваті, бо... неймовірно було, дуже атмосферно. Знаєш, сто чоловік, основна маса з яких – всі свої, в чоботях, в домотканих штанах, ну... плюс купа зі всієї України приїхала: з Луганська були люди, наприклад, ми двоє з Вінниці приїхали, намагались вдягнутися під двадцять роки.

До речі, по одягу, я так подивився на фотках, які виклали в «фейсбуці» «Рисі», мені здалося, що там частина була в селянському вбранні традиційному, відшитому, а частина ніби в міській моді.

Да-да-да, частина в міській, причому частина – не то що в міській радянського часу, тобто непмани, а... я не знаю, такого непмана взагалі мали б ворогом Радянського Союзу вважати жорстким. Там така західна мода двадцятих років.

Ну да, я помітив це теж.

Ну, я з них гнав приколи, типу, говорив: «Ви, буржуазія, вот я – пролетарський дух, ми вас накриємо» [сміх] Вони так сприймали жартома, інколи трохи ображались. Ну, воно дійсно... вони в цих всіх туфлях нормально не могли вибити ці танці, якось не дуже виходило. А я в чоботах... Ну, я так вдягнувся – Черкаська область, початок двадцятого століття, ну, в принципі, двадцять роки – там не дуже змінилося.

Зрозуміло. А ти помітив якихось людей, які були як аутсайдери там, не брали участі взагалі в танцях?

Да, були такі люди.

І що вони, просто осторонь стояли, щось випивали?

Так, вони випивали більше. Почали випивати, а потім вони намагалися під впливом алкоголю залучитися. Наприклад, от, познайомився з чоловіком одним, він так вдягнений – поняв, у нього штани не народні, такого темного кольору, берци сучасні, така якась кепочка, закос під початок двадцятих років, шарфик «Барбері», короче, борода, вуса...

Хінстер, короче, да.

Да, дуже дивний причому. Ми так запропонували випити йому, почали з ним пити, перекурили. Він щось: «От я Данило. Як я взагалі сюди долучився – я їхав в метро, ну так вийшло, я їхав з якогось заходу – ну, випадково туди потрапив – в мене була полотняна біла сорочка і білі полотняні штани. В общем, я їду в метро, а тут мені назустріч Андрій Левченко – ну, той, що на бубні грає» - ну, ти знаєш Левченка, ці вуса його – «І Левченко в цих вусах, з бубном цим на мене дивиця, я йому посміхався, він до мене посміхався. Він говорить: “Слухай, от ми зара будем їхати на школу «Рисі» в Седнів, приїжджай до нас”. І я вирішив приїхати, і я приїхав на останні дні, дуже добре погуляв, мені так сподобалось, от вирішив сюди прийти». Але видно було, що він так трохи чи соромився, чи що. Ну, ми його накачали трохи алкоголем, то потім вже краще стало... А так, в принципі, там всі свої... Знаєш, як писали на початку двадцятого століття, що цей весь натовп – він весь тебе заворажує, якщо ти стоїш в натовпі, він підкорює тебе, - щось типу того. От там так само було. Основний атмосферний дух передався усім.

Так, а яка там, скажімо, було аудиторія? Крім старших, скажімо, Бута, Данилейка, - це молодь неодружена чи сімейні?

Сімдесят відсотків – неодружена молодь, короче. Від дев'ятнадцяти до двадцяти чотирьох.

Понятно, молодь, короче, студентська.

Да-да.

Зрозуміло. [Розповідь про аналогічну вечірку у Словаччині, описану в одній науковій статті].

Ну, у нас там, між іншим, сварочка була. Одні люди говорили, що давайте більше людей залучати, а виходити з того, що ми – гетто, бо ми реально вважаємо себе гетто, і ми є ним. Дехто так не вважає, але все-таки ми є таким гетто. То щоб більше людей залучити. Але інші люди сказали, що естетика втратиться, прийде купа бидланів якихось, ну, левих взагалі, які тупо будуть нівелювати всю оцю от естетику нашу.

Ну, власне, чому я не хочу вечорниці поки в селі робити, наприклад.

Ну, з іншого боку, варто б спробувати. Ну бо так воно реально – гетто. І там довго був баттл, з матами, це все, і якогось консенсусу так і не вийшло. Оця от «ніч танців» - вона мала не зовсім гопарів прикликати, але таке – ну тіпа левих людей, але таких, що можуть піти... Ну а так то там, що були, я тобі можу поскидати цих дівчат – мене цікавило, вони написали відгуки, правда, в «Інстаграмі», теж написали, що дуже сподобалось, нетривіальні люди типу. Ну а люди там дійсно дуже цікаві, там

багато таких хлопців, які ходять, наприклад, весь час, крім літа, в чоботях шкіряних – настільки прониклись, що я не знаю, якісь психоз...

Оце мені цікаво.

Да-да, поняв, після танців я знімаю з себе чоботи, хлопець підходить і говорить: «Дмитро, ти хворий? Чо ти вдягаєш це гівно?» - вказуючи на кросівки – «Ходи в чоботах! Гарні ж чоботи! Я весь час ходжу в чоботах, окрім літа. Влітку ходжу в якихось шльопках чи на босу ногу. А весь такий час я ходжу в чоботах і от, в штанах, бо я ж чоловік...». І там кілька таких. Там був хлопець, наприклад, який навмисно вдягається, як такий старий дід двадцятих років двадцятого століття.

І вони кияни типу, містяни?

Да-да. Вони кияни, причому, я питаю: «Де ти вчився?» - «В Карпенка-Карого на режисера мультиплікації». Плюс сам він такий, в окулярах завжди – ну, слабкий зір – і тунелі такі, зі старого життя. ... Ну, наприклад, він курить махорочку, сам самокруточки робить.

*Крутько Едуард, 1995 р. нар., народився в с. Козубівка Хорольського р-ну
Полтавської обл., на момент запису інтерв'ю навчається на лікаря у
ТДМУ ім. І.Я. Горбачевського.*

*Електронне листування, 2 вересня 2019 р.
Засновник Етнографічної збірки «Древо»*

Ти виріс в селі чи в місті? Як сталося, що ти захопився традиційною культурою?

Я народився і виріс у селі Козубівка, на Хорольщині. Власне, сільський побут, спілкування з людьми дало змогу більше розуміти народну культуру і тд. Мені це подобалося з дитинства, бо прабабуся вчила шанувати батьківське і шукати в тому цінність, у старих речах родинних і тд. І в школі вчителька з літератури теж якось повпливала на відношення до традицій і загалом України.

Як виникло бажання створити Збірку? Яке приміщення ти для цього використав?

Спочатку я просто стягував старовину, де що погано лежало в селі, в сусідів в закинутих хатах, а такого в селах повно, бо воно ж нищилося. І потім сформувалася невеличка колекція, такий собі етнографічний куточок.

Померла прабабуся, дідусь, бабуся, хата стояла пустою.

То там для розваги вирішив зробити щось типу як в музеї)))) зробив, і потім воно як з гори покотилось. А хата підійшла добре, бо ж речі у рідній обстановці, вікна сволюки все вже само по собі є унікальним.

Я так розумію, ти навчаєшся у Тернополі, а до Козубівки приїжджаєш по можливості, ну й на літо?

Так літом я там, а так приїжджаю за потреби і веду сторінку «Древо», для комунікацій і промації музею.

Опиши, будь ласка, які групи предметів представлені у твоїй Збірці, чому саме вони? Як і де ти їх збирав?

Я точно не пам'ятаю як грамотно музейники розділяють групи, ну текстиль, це рушники, і різні рядна, одяг, від натільного до верхнього, прикраси, головні убори, кераміка - посуд, знаряддя праці, стародруки від XVII до початку XX , але їх не багато до десятка, ікони, речі церковного вжитку, наївний живопис, меблі, трошки нумізматики, фото архів, і дещо з записів бабусі, трохи записував пісні, розповіді і тд.

Найбільше все ж збираю групу тканин, бо речі досить вразливі і яскраво показують уявлення предків, їх смаки, побут і тд.

Збираю переважно Полтавщину етнографічну.

Знаходжу в експедиціях, які нечасті, дарують люди, друзі, купую деколи, з різних джерел загалом.

Чи впливає твоє захоплення традиційною культурою на твоє повсякденне життя?

Впливає, бо ж формується і коло спілкування, і смаки, і переосмислення багатьох речей, свят, обрядів і тд.

Чи хотів би ти своє весілля організувати за традиційним обрядом?

Так, однозначно, якщо воно буде, то в такому стилі. Так я і менші обряди тепер роблю якось більш по правилах. Різдво з різними нюансами, Паска, поминальна обрядовість теж тепер більше всякого знаю і то ж все приміняю в житті.

Чи проводив ти на базі Збірки якісь фольклорні/етнографічні реконструкції (співу, танців, обрядів)? Чи плануєш їх проводити в майбутньому?

Проводили дещо, фестиваль, як на мене то є непоганим майданчиком там співали народні пісні у тій манері, що положено, танці, театралізовані дійства типу весільний обряд. Лекції про культуру і побут минулих століть, дещо з оцифрованого фонду експонатів стає джерелом для відтворення у майстринь, керсети шили, пояси ткали.

Чи є якісь історичні, фольклористичні або етнографічні наукові праці, які на тебе вплинули або якось мотивували?

Та важко сказати, я не надто начитаний, швидше живе спілкування з дослідниками, дещо з літератури просто надихало це досліджувати і якось відкривати наочно ті речі, про які читаєш, - це і «Маруся Чурай» Ліни Костенко, і Основ'яненка книжки, і Гоголя.

Чи міг би ти назвати кількох дослідників, живе спілкування з якими на тебе вплинуло?

Перевертнюк Ігор, Оленка Дідик, Юрій Мельничук.

*Куценко Вікторія Олегівна, 1963 р. нар.,
Луганська обл., м. Сєвєродонецьк
(у 2016-2017 рр. тимчасово проживала в Одесі)
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в ОЮБ імені В.В.Маяковського
21 і 22 лютого 2017 р.
Керівник позашкільного фольклорно-етнографічного гуртка*

Частина I

Расскажите, пожалуйста, чуть-чуть о себе. Как Вы обратились к народной культуре. Вы начали только что об этом говорить. Как Вы этим «заболели»?

«Заболела» очень давно. Когда начала вести мероприятия, сразу после института (а закончила Киевский институт культуры)...

По специальности...?

По специальности режиссёр массовых праздников, театральных зрелищ и праздников. И когда пришлось проводить праздники... ну... народные, я хотела, откуда это всё происходило. Ну, потому что я такой человек, я должна докопаться до сути, только тогда я пойду выйду на сцену и скажу людям, что это вот так. И начала всё искать. Ну и вот, наверное, девяносто первого, второго года, когда я уже начала руководить коллективом (у меня был молодёжный театр). И мы воспроизводили... Помню, что первый праздник был Троица.

Как Вы его воспроизводили?

Меня поразило, что люди сначала идут в храм, стоят со свечами, молятся, потом выходят на улицу и там, ну... я не одна этот праздник делала, как бы участвовал мой коллектив, а делал Дворец культуры, и был там режиссёр там, у этого праздника. И вот выскакивают черти, возле водоёма мы это делали, потом все напиваются. В общем, праздник. Цыгане и всё остальное. Я вот ну... Я задумалась. Почему это происходит? Тут тебе храм, христианство, свечи и все такие чинные стоят, тут выходит народ, начинает плясать, цыгане, черти, русалки и игры, игрища – и вот такое вот. И начала искать литературу. Ну и вот с того момента, в общем-то, я... пыталась дойти до корней. Потом я уже начала... Кстати, вот это первая книга, которая мне попала [показує видання «Круглый год» за редакції А.Некрилової]. Это был девяностый год. В методическом кабинете Дворца культуры химиков Азотовского [назва великого підприємства у Сєвєродонецьку]. И вот эта первая книжка, где я узнала о народных праздниках. Здесь, конечно, больше посвящено русской культуре, ну а здесь вот, видите, Григорий Победоносец... У нас это по-другому немножечко звучит.

Как у Вас звучит...?

Нет, я имею в виду, по-українські це теж день Юрія, так? Юрьев день, просто немножечко по-другому, а так тоже самое. Святки... И вот схема подвижных праздников по Пасхе. Я наконец-то разобралась, почему подвижные, почему неподвижные, почему календарь, почему григорианский, юлианский, почему Старый Новый год. То есть до всего доходила сама. Ну и затем, когда писала

сценарии, то опиралась уже на знания из книг. Ну потом как бы я... у нас регион, ну как я его представляю, и так я своим детям говорю: вот растёт дерево, и на одной веточке – русская культура, на другой – украинская, но корень у нас один. У нас русскоязычный регион, но тем не менее во всех праздниках всегда присутствовала украинская песня, украинский юмор, мы очень любим украинский юмор, и так как я училась... я скажу, ещё немножко раньше. Всё-таки всё, что заложено в детстве – это важно, и я училась в украинской школе... три, три класса. В селе, я жила у бабушки. И я очень благодарна учительнице первой, Раисе Дмитриевне, которая научила – и я до сих пор помню – «пісню про подоляночку».

Прошу прощения, а в селе говорили на русском?

[зам`ялась] И на украинском, и на русском. И больше на украинском.

На суржике?

[знову заминка] Я бы не сказала. Вот у нас, если человек говорит українською мовою – он говорит українською мовою. Есть люди, которые на суржике говорят, но вот у нас как-то или русский, или українська мова. Стараются и там, и там правильно говорить.

Украинская песня присутствовала на праздниках, которые организовывала школа, или которые просто приняты в селе, вроде той Троицы?

В разные периоды жизни... С детства я помню украинскую песню – всегда была, и в селе, и в городе.

В семье была?

В семье... тоже была. Но у меня, Валентин, особенная семья. У меня бабушка имеет белорусские корни, можно сказать, польские. Потому что потом, после войны, та территория, на которой они жили, отошла к Польше, а некоторые родственники в Белоруссии остались. А дед – крымский татарин. Но я его никогда не видела, хотя мы ездили туда, в Джанкой. Поэтому... А папа у меня украинец, фамилия Мирошниченко. И жил он в Артёмовске, всегда, і він українець. И бабушка папина с Кременщины – тоже Луганщина, але це Слобожанщина. У меня очень смешано всё, поэтому в детстве я слышала речь – бабушка ж беларуска – и вот у неё белорусский фольклор, и она его очень любила. Вот она со мной играла: *Чубарики-чубчики, чубчорох!* [сміється] Я вот с детства любила это всё. Наверное, это как-то заложено было в семье, с детства. Ну, вот так получилось, что после того, как я окончила Институт культуры... эм... я вернулась в Северодонецк, и я була единственная україномовна ведуча, и поэтому все украинские мероприятия... ну, все мероприятия такого плана вела я. И готувала тоже я [всміхається]. Э... у нас были Дні писемності... щас, ну, української мови і культури, слов`янської, тоді були Дні слов`янської мови і культури.

В мае, наверное? Ко дню Кирилла и Мефодия?

Да, да. И вот там... А вообще на праздниках у нас всегда, у нас очень серьёзный коллектив – «Гук» называется...

Вообще в Северодонецке?

...української пісні, да. Народный хор и казачий хор есть. Ну вот есть... У нас же под боком Боровское – это поселение Донского казачества. Они до сих пор сохранили всё – язык, всё... Это удивительный такой, ну, для этнографов – это

Клондайк вообще, и мы планировали туда вот с ребятами поехать. А сейчас там горят хаты, не можна.

Когда Вы начали вести этнографический кружок в центре?

Ну, в Центр туризма и пришла пять лет назад.

Двенадцатый-одиннадцатый год?

Возможно, даже шесть лет назад. Попала я туда случайно: у нас закрылся профилакторий (там, где я работала – от «Азота»), в общем, как-то не было работы и меня пригласили – совершенно случайно туда попала. Я не целенаправленно пришла. И мне сразу дали экскурсоводов. А потом... ну, поняли, что я это могу и поняли мою тягу к этнографии [*смішок*]. Потому что я всё время из экспедиций приносила то рушничок, то ещё что-нибудь принесу, с описанием, где мы это взяли с ребятами и... ну как бы поняли к праздникам я имею отношение, могу всё это... организовать. И у меня появились «юные этнографы». И вот тут-то я уже начала заниматься этнографией. Меня повлекло уже совсем, с головой. Ну и мы всё собирали. Мы ходили в экспедиции по сёлам, по нашим, мы приносили оттуда и прялки, и... ну, всё, что нам дарили или мы покупали (ну, за какие-то символические деньги у людей). Они нам рассказывали... Потом нам начали приносить сами, люди знали, что есть такой музей. Была идея создания музея... Ну, собственно, сейчас уже будут его делать музеем, а тогда это был просто этнографический кабинет. Вот начало было. Нам очень помогли художники – Малаховы – у нас есть замечательные художники, они отдали свою коллекцию, которую они собирали тоже. Ну, они для своих целей собирали, но потом подарили это всё. У нас там есть и самовары, и веретено старинное такое, деревянное, и утюги, и много чего... и, всё время забываю как называется, такая штука деревянная без дна, в которой в пепле стирали бельё. Вот если надо, я потом позвоню и мне... Очень много там разных предметов.

На Полесье называется «жлукто»...

Да, так оно называется. В общем, мы насобирали много там всего, и ездили ещё – ну так как мы центр туризма, то мы экскурсиями ездили в разные регионы и оттуда привозили подарки уже, у нас насобирались коллекция подарков, и других рушников. Там у нас и с Полесья есть рушничок такой очень интересный.

Какая аудитория кружка? Какой возраст?

Да. Значит, у нас есть ещё один руководитель, она ведёт младшие классы – третий, ну даже и второй там есть. И у меня тоже попадались дети... У меня вообще в «Соняшныке» получились разновозрастные дети, потому что так легче было воспроизводить обряды. Были дети, одни играли родителей, другие... Ну, это когда уже пять лет прошло, когда дети именно шли на меня как на руководителя, и родители вели ко мне детей. А сначала было такое... Ну, как бы есть кружок «Юні этнографи» - это, будем считать, с третьего по пятый класс, потом с пятого по седьмой – это тоже «Юные этнографы – 2», это я уже взяла постарше, и старшие, это уже по моей программе.

Какой режим был у кружка? Сколько раз в неделю он собирался?

Шесть часов в неделю, то есть по два часа мы занимались. Иногда я делала так, что два часа мы занимались, теорию изучали, а в выходные мы уже в волю відтворювали всі свої обряди, потому что это нужно было много времени уделить, и,

ну... изучению песен, движений, объяснить, почему это, хороводов, ну и элементов костюма.

Расскажите про проведение обрядов чуть больше.

Начала я с колядок, потому что мы решили вот, с детьми, пойти с колядками. Мы начали готовить костюмы. Я сделала эту Козу, которую вы уже знаете, придумали... как бы подумали с детьми, кто кем будет, распределили роли, изучили и... ну, Валентин, я не знаю, как вам рассказать.

Ну, смотрите, как это происходило? Вы собирались на одном из заседаний своего кружка, решаете воспроизвести какой-то обряд – допустим, возьмём обряд, может, колядок, может...

Сначала я им очень много объясняю. Почему, зачем это делается, почему Коза, ну то есть символика, персонажи, э-э-э, почему у них такие костюмы должны быть, как это было, откуда это взялось, как оно соединилось с христианством, ну а потом мы изучали... ну, как бы выстраивали своё действие.

То есть сценарий писали?

Да, да, конечно. И потом репетировали.

Костюмы, опять же, вы говорили, они уже были на базе центра вашего, так?

Ну, некоторые костюмы мы делали сами с детьми.

Ну, такие, самые общие – которые там, вышиванка, шаровары. Я понимаю, что костюмы, там, на Троицу, которые я видел – они делались под Троицу непосредственно...

Да, это я покупала материалы и... ну... делала всё, что могла руками, и девочки мне помогали активно, а иногда и мальчики. У меня были такие мальчики, которые лучше, чем девочки, помогали.

В этих сценариях присутствует роль «рассказчика»? То есть они рассказывают... Как... Перед кем это делается?

Так, вот на Троицу как раз, на Троицу, мы действительно рассказывали. Ну, сначала... Вот, Валентин, вот очень важная деталь такая есть, момент: мы сначала спрашивали у людей, вот, например, в моём Щедрищево [мікрорайон Сєвєродонецька, в недавньому минулому – окреме село]. Мы начали рушники изучать, а потом нас пригласили поучаствовать в Троице, потому что... чтоб дети выступили [смішок]. Вот. А я говорю, мы должны воспроизвести так, как это должно быть, и там же «вождение Куста», и русалки, и венки, и танцы, хоровод... И чтоб это было... Сначала мы расспросили у старых людей, как было раньше, и всё позаписали. Потом изучили всё... ну вот, в той книге, которую вы видели, «Вербиченька», как... ну, изучили эти обряды по книгам, воссоединили это всё и решили, что младшее поколение и какие-то ещё вот советские [смішок] поколения могут не знать люди об этом. Поэтому у нас действительно были... ну, такие ведущие или рассказчики, которые объясняли то, что происходит, а потом мы всё это инсценировали. Если на Масленицу всем понятно, что чучело жгут, были заклички весны... ну и вокруг костра – ну, как бы Масленица более понятна, то, что народ праздновал как бы всегда: блины, там, ну, сначала заывают на праздник, ну то есть это просто игровое такое действие.

Где делалась эта Масленица?

А на улице.

Прямо посреди..?

Возле магазина и старой школы. Вот, там, где было место... в деревне, где могли собраться люди...

То есть это было уже воспроизведение обряда, в котором вы принимали участие, ваш коллектив?

Да.

Аудитория делилась на тех, кто принимает участие в обряде, и зевак?

Да. Некоторым вообще было интересно, некоторые впервые видели и им было интересно, что это дети, молодёжь и что им это интересно, и удивлялись, потом присоединялись. Сначала, ну, как бы с таким удивлением смотрели на это всё, а потом привыкли – мы часто потом делали там разные, ну вот именно народные праздники.

Как вы разучиваете песни?

У нас есть руководитель «Туристической песни» [назва гуртка], с гитарой. Если я сама не могу разобрать – ну, я тоже заканчивала музыкальную школу [смішок]... немножко пела, вот. И поэтому по нотам я разбираю, но если у меня есть трудности, я обращаюсь к руководителю и он тогда помогает мне с детьми разобрать. Или если мы, там, на два голоса захотим сделать или мальчиков и девочек поделить – тогда мне помогает. Иногда я подключаю детей, поющих в «Туристической песне», и они с удовольствием присоединяются к нам и помогают именно поддержать песней, потому что и, ну, действие ж происходит, они и танцуют, и поют, но чтобы не терялось ни то, ни другое, иногда вот так вот усиливаем.

А тексты вы где берёте?

У меня есть уникальная книга, я её оставила там, она называется «Дзыга» [мається на увазі «Дзига. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги» (ред. П.Г.Черемський. – Х.: Друк, 1999. – 528 с.)]... э-э... автор... Она такая огромная, называется она «Дзыга», может быть, ну, если надо... А, у меня ж она где-то есть в... ну, мы посмотрим автора. Там собрано всё. Там собрано описание обряда и несколько... ну, действие, танец, если это танец, ноты.

Имеется в виду текстом – танец описывается?

Описывается и схема. То есть это уникальная книга. Я её достала. [смішок]

Она описывает вообще украинскую обрядность? Не луганскую?

Да, да, вообще. В общем, как бы да. Вот, и это была моя настольная книга, я с ней спала, тільки вона дуже здорова [смішок].

И по этой книге вы разучиваете песни, по нотам, которые там представлены, да?

Да. По нотам, по схемам, хороводы, кривый танець.

Частина II

По тому, о чём мы с Вами вчера говорили. Вы не могли бы описать, какое соотношение именно в реконструкциях того, что Вы записали у местных

жителей, и того, что Вы взяли из книжек? Как они соотносятся? Треть, две трети...

Я поняла, сейчас я подумаю... Ну, мы, конечно, когда мы делали в селе, мы старались делать так, как нам рассказали жители, потому что они в этом участвовали. А когда мы ходили по школам и рассказывали об этом и делали мероприятия, мы рассказывали, как ведётся ещё в других регионах и иногда просто создавали реконструкция по той книге, что я говорила, «Дзыга», и тогда мы как бы привносили из той книги больше. Потому что мероприятия были везде разные, ну, участие в празднике – это одно, это мы старались быть ближе к тем традициям, понять, как проводились та же Масленица, Троица, Маланка. Потому что даже в разных регионах Луганской области Маланка проводится по-разному. И у меня были студенты... ну, старшая группа, студенты из Кременского и Сватовского районов и они привносили своё и рассказывали, как у них там. И мы собирали... то есть они разъезжались на каникулы или мы собирались несколько человек, там, потому что всей группой мы не могли – это расходы на поездку (сейчас на внешкольное образование вообще ничего не выделяется), поэтому или за счёт руководителя [*смішок*], или большую часть пешком, где-то подъехали, если это июнь месяц и есть возможность ещё с одним руководителем, там, договориться и идти походом, и мы тогда останавливаемся, в лесу ночуем, с ночёвкой, там, возле реки, потом дальше идём, собираем, ну... то, что... какие мы наметили цели: или мы собираем фольклор, или мы собираем сведения о праздниках, или народні страви... И мы увидели, насколько по-разному интерпретация одних и тех же даже – щедрівки, колядки по-разному, Маланка вообще по-разному у нас в области только происходит. Поэтому мы рассказываем, когда мы идём в школы или к нам приходят школы во время каникул, и мы в своём этнографическом кабинете воссоздаём, то мы рассказываем, где мы это взяли... ну, и показываем вот эти фрагменты. И детям очень интересно... и детям, и взрослым очень интересно смотреть. И сейчас, вот, эм, в связи с тем, что происходит... э-э... в нашей стране, мне кажется... ну, восстановление украинского духа, ещё большей интерес к... э-э... привлекает людей к этому. Я уже говорила, что вначале [*мається на увазі після початку військових дій на Донбасі навесні 2014 р.*] ко мне перестали ходить дети, но потом они все вернулись. А сейчас был вот всплеск такого вот национального движения, и у нас появились наконец-то и вышиванки, вот... наоборот, очень большой интерес у нас вот там, именно у нас, в Северодонецке, буду говорить за себя, возник ко всему украинскому, ко всем традициям и к... ну, ко всему...

Появились вышиванки – Вы имеете в виду, в городе, в магазине, продаются?

У нас теперь есть... эм... ну, видимо... э-э... майстри з Західної України привезли свої товари і там торгують.

Ну, то есть Вы это имели в виду... да, то, что продают именно?

Да.

Какие календарные праздники Вы воссоставляли, воспроизводили, реконструировали? Ну, так, Маланка, Маланка, да... так, Масленица, Троица, вот кроме этих?

Так, что-то ещё... Покрова, но она там, козацькі забави, це ми просто участвовали... Щас я...

Заклички Весны, там, скажем?

Да, да.

Великдень, писанки распииваете?

Да, конечно. Щас, я хочу вспомнить, как у нас...

Купала?

Купала [*кивас*] – дело в том, что лето, дети на каникулах. И только те, которые приезжали ко мне, потому что я живу уже в селе и у меня река. И только один раз получилось Купала у меня, ну потому что летом собрать детей очень тяжело, они все на каникулах. Только... ну... было мало очень... но один раз у нас получилось.

Как это было, расскажите?

Как это было... э-э... Ну, подготовили венки с девочками [*нерозбірливо – Софиечками?*], потом костёр, конечно... э-э... Так, Валентин, это ж надо всё вспоминть [*смішок*].

Ну, были девочки и мальчики именно...

Да, прыгали через костёр, понятно, да...

Так какое соотношение: больше девочек, наверное, да?

Ну, у меня я б не сказала, у меня и мальчишки, и девчонки, причём...

Ну, приехали именно тогда, на Купала?

Да, приехали. Ну, больше девочек было, конечно.

Сколько человек приблизительно было?

Ну, человек восемь. Из них было четыре мальчика...

Значит, четыре девочки.

Значит, было десять тогда, потому что у меня четыре мальчика... Вот, четыре, но у меня очень классные мальчики.

Вы сплели венки, так, костёр зажгли...

Да, просто я ж им... Ну, как, я перед этим готовлюсь, всё, там, себе восстанавливаю в памяти, чтоб ничего не упустить, я им рассказываю, ну и мы это воспроизводим, как и должно быть. Понятно, что девчонки, там, себе загадывали – у нас там речка Боровая, притока Северского Донца, и мы пускали веночки, но это уже потом было, потому что... ах... Ну, песни ж купальские, Купала мы ставили, потом же ж топили эту... Марэну, вот. И делали её из травы, ну, фартук ей делали уже из материала, там, всё с ней плохое уходило. Ну то есть всё вот... В «Ручеёк» играли, игры восстанавливали.

Какие игры? Ну, вот, кроме «Ручейка»?

Кроме «Ручейка», ну, там же ж платочек роняли... э-э... садятся в кружочек... потом, что ещё мы... Валентин, так вот щас и не вспомню быстро.

Хорошо. Но это было днём, я правильно понимаю?

Ну, нет, они ж у меня ночевали.

Ночевали. То есть это вечером...?

Ну, у меня дом, конечно, ночевали. Мы были там возле реки, ну, было безопасно, там у меня хорошо было... это ж было до войны. Потом...

Это ж в вечернее время было, да?

Да, конечно. Это ж интересно. Валентин, ну, у меня... я ж вам говорила, я работала двадцать четыре часа в сутки и, ну, я посвящала себя этим детям и этой работе, и мне это нравилось, поэтому я с ними была... Ещё у меня из сельского

актива там были женщины, мы готовили еду на костре, ну, кулиш варили и... в общем, было весело и хорошо, то есть присутствовали ещё и взрослые, и вместе співали пісень, українських в тому числі.

После Купала, после... э-э... середины лета какие праздники ещё воспроизводили?

Вот Обжинки у меня никак не получалось, потому что у нас там рядом нет полей, у нас все поля вверху Луганской области...

Вы же показывали фотографии...

Вверху Луганской области, у нас нет полей, мы привозим... Вот, я всё время... э-э... хотела провести, но у меня никак не получалось, вот. Планировала и получалось ни Обжинки, ни Зажинки не получились.

А осенью, кроме Покровы?

Кроме Покровы... ну, там же идёт... эм... шо там, Ввэдэння... Кроме Покровы... Вот осенью, Валентин, осенью у нас, когда выходишь на работу, нас затаривают всякими разными мероприятиями и не получается сделать то, что хочется, вот честно вам говорю.

Какими мероприятиями?

Ой, у нас постоянные конкурсы, нам сбрасывают столько работ...

Ну, например?

Мы же Центр туризма, во-первых, мы проводим сейчас «Джуру», и у нас сборы бывают на полигонах, и мы, все руководители, заняты, мы стоим на определённых этапах, вот. Я их готовлю по своей части, по этнографической, ну и... ещё что связано с историей города, с экскурсиями, потому что я ещё экскурсоводов веду, знаю историю города, вопросы по этому. У нас же там ещё бывают общие мероприятия, общецентровские, ну, Центра туризма. И вот осенью, когда мы все выходим (почему у меня никогда не получались эти... осенние такие обрядовые праздники) – и начинается вся вот эта вот, начало года, гонка, там, планы... Ну, не получалось...

Но вечерницы удавались?

Вечорниці вже да.

А как они проходили?

Вечорниці – це було здорово. Наверное, вот как бы и... первое, что получалось такое. Собирались в нашем этнографическом кабинете, девчата и хлопцы, приносили всё, что там, в складчину, ну, я добавляла своего там, соленья-варенья... ну, каждый приносил что-то. Ну, каждые вечерницы ж по-разному, есть и Андреевские, там, на Катерину – це ворожіння дівчат. На, на...

Андрея?

Андрея, да, це ж уже кусання калити і... Ну, я или как бы там девочки пекли эту калиту или мы покупали... ну, в основном пекли эту калиту и потом... ну, хлопцы ж должны были выкупить эту калиту у дивчат. Потом был пан... ну, как обычно, пан Калитинський. Был один такой у меня, Сашка, шутник, он шутил, мазали квачом сажу, я приносила... Ну, в общем, всё как обычно...

А они учили роли заранее или они осваивали на ходу это – пан Калитинський...?

Некоторые, которые попадали, осваивали на ходу, а которые уже костяк, мы выросший уже из нашей из теории, они уже знали всё и проводили.

А были зрители на это празднике?

Иногда были, иногда нет. Ну, как получалось. Если мы проводили для кого-то, то мы приглашали школьников.

Ну, а для себя когда проводили? То есть это не было театральное представление?

Нет, когда мы для себя, они больше любят для себя, Валентин.

Это и понятно.

Потому что они по-настоящему балуются, по-настоящему шутят... ну, я для них как бы человек, ну как мама. Ну, они замечают, что я там есть – в смысле того, что они могут пошутить раскованно.

Какой возраст, вот, на вечерницах? С каким возрастом Вы проводили вечерницы?

Ну, они у меня на глазах выросли, вот эти мои. Уже с восьмого класса, а потом они уже были и в девятом, и в одиннадцатом.

С восьмого и дальше?

Да, и приходили новые и новые. Когда... вот, первых было трудно. Первый кружок создать. А потом когда вот эти старшие уже шли и они приводили младших сестёр, я приходила в школу, меня там уже знали, и последнее время даже родители приводили специально... У меня были: «Ну, возьмите, ну, возьмите, пусть он маленький, но пусть он будет с этими, там, он и во дворе с ним общается, они хотели, чтоб вот именно...». Ну, я старалась делать им разнообразные такие вот игры, ну, то одни игры, то другие, что-то подсматривала где-то у других, как делают. Какие-то новые сценарии... мы и колядки разные... и современность привносили, я и Сердючку переделывала, там...

А каким образом привносили современность?

Хех, ну, им же интереснее, когда – они ведь современные дети, и если мы всё будем им долдонить так, ну, как было, то... ну... не будет у них.

Ну, хорошо. Как это было, что именно Вы...?

Ну, например... Щас, хочу вспомнить... Ну, я переделала Сердючку и у меня танцевали чёртики под Сердючку, мы сделали им костюмы и у меня две девчонки были такие, шухарные. И... «Якщо не люблять на-ас...» - вот эту песню, ну фрагмент взяла, и потом они... «то ми йдемо до вас колядувать». Ну, в общем, как бы вот так, и потом Коза, там, и они с Козой начинают танцевать... Ну то есть немножечко вот таких вот, где-то что-то из современных шуток, анекдотов и они... Ну, вот сейчас я не могу вспомнить, мне сценарии нужны. Ну, я стараюсь, чтобы им было интересно, но в то же время сохранить канон народный, но привнести что-то такое, и тогда они идут, тогда они...

Какая роль всё-таки театрального... [дзвінок телефону]

И когда я готовлюсь... э-э... до заходу, то я ж всё это читаю-начитываю, поэтому у меня уже українська мова і я вже веду українською мовою. А иногда дети – ну, у нас, конечно, русскоязычный регион, есть русские школы, и когда ко мне приходили дети и мы вели мероприятия для таких детей, то иногда приходилось переводить, если непонятно. Ну, просили: «А что это значит?» и тогда параллельно

объясняем термины... Ну, иногда присутствовала, там, допустим, часть какого-то обряда, пусть на Масленицу – русские зазывали, ну, на русском языке: «Заходите к нам на праздник, заходите!», вот. Те же Заклички Весны могли звучать и в русском варианте, і українською мовою, а потім хоровод «Прийди, прийди, Весно, красна!», и мы всех водили в хороводе и старалась находить такие, простые, ну, повторяющиеся Заклички, чтобы уже те, кто пришли – они могли повторять за нами. И вождение по кругу – ну, вы знаете, что может и так по кругу идти, и так, ну, я им объясняла. Безусловно, всё объясняется, потому что когда ты просто так ходишь и поёшь песни, люди ничего не понимают, зачем это надо. То есть человек пришёл к тебе, он должен понять, что он участвует действительно в таком действе, что круг – это важно, что он обозначает Солнце и что это Божественный, священный рух по колу і чому Свароже коло. Ну, в общем, всё это, конечно, объяснялось. Вы меня спросили...

Роль театрального элемента, да, художественной самодеятельности – какая это роль?

Ну, должно быть зрелищно, конечно, должно быть ярко, зрелищно, ну, первые колядки мы репетировали, первые. Когда уже мы, вот, в первых поучаствовали – они даже боялись, вот, как же мы будем, вот первые раз выступать... Это мы пошли в школу и перед, ну, там все вышли в коридор классы и мы там показывали колядки и они вот у меня очень переживали первый раз. Когда они уже вот поняли, как это всё делается, то мы уже пошли и по городу, и в магазины заходили, и к людям, и на базар, и все участвовали, отвечали – они уже перестали бояться и тогда уже... то есть главное – попробовать. Но в начале, конечно, они репетировали это как театральную сцену. Я пыталась им... когда они уже поняли, что иногда... э-э... в жизни, ну когда люди ходят и колядуют, не обязательно идёт одно за одним, как в театре. Они уже тогда поняли, что это сплошная импровизация и нужно просто знать образы персонажей, что они делают и, в общем, тогда уже было весело и они всё это делали. Но, конечно, должны быть какие-то элементы костюмов яркие и должна быть обязательно атрибутика, вот: та же Коза, та же звезда, бубен, ленточки. Ну, мы покупали яркие ленты, привязывали... Ну, я делала такие, на проволочках, чтобы они могли взять в руки, и когда мы пели колядки, то вот эти ленты яркие, они создавали... э-э... такой вот ну, эффект движения, ну и помогали им петь. Если это была такая песня, там, медленная, то... ну, они же вот уже смотрели друг на друга и уже согласованно делали движения руками и получалось очень красиво. Конечно, должно быть ярко.

Как влияет Ваше увлечение народной культурой на Вашу повседневную жизнь, на Ваш быт?

Ну, я так стараюсь жить... Я вообще говорю: «Дети, я вас учу самой жизни». Потому что, ну, как вот – бездумно участвовать в праздниках. Ну, вот, когда я прихожу набирать детей себе в кружок (а нам дают от силы, ну, пять минут – зайти в класс, на уроке занять пять минут, чтобы пригласить к себе детей): что руководитель должен сказать незнакомым детям, которые его ещё не знают? Вот, ты заходишь в пятый, в шестой класс, пусть даже в седьмой-восьмой – как ты за пять минут должен пригласить детей, чтобы они к тебе пришли – и сказать научные фразы: «Вы приходите, мы будем изучать обряды, народные, традиции», там, - да, и

они современные такие дети... ну, не каждый ребёнок к тебе будет ходить. Сказать детям: «Приходите ко мне в кружок «Юные этнографы»» - они даже иногда не знают, что такое этнография. Поэтому я прихожу и говорю им... приношу, во-первых, кукол своих, может, что-то ещё приношу и говорю: «Посмотрите на эти предметы – это всё передали нам наши предки, и мы живём на этой земле и мы празднуем сейчас с вами, и я хочу научить вас праздновать правильно и понимать, что происходит во время праздника, откуда это всё взялось. Я научу вас самой жизни. Мы с вами пойдём в природу, мы её послушаем, мы её услышим и я вам объясню, как жили на этой земле наши предки». И, в общем, ну, каким-то образом вот передаю кукол, они делают своё чудо, волшебство...

Виктория Олеговна, на Вашу повседневную жизнь, домашнюю?

На мою? Ну, я ж стараюсь как-то, ну... сама в этом... я живу этим.

Песни народные поёте дома, просто так?

Я вообще люблю петь. Я могу выйти в огород и петь [смётся].

О, вот это меня и интересует, такие моменты. Есть такое, да?

Я люблю спивати «Благослови, мати, Весну закликати», ну, тут я не буду спивати [смішок].

Вы сами говорили, что двадцать четыре часа в сутки посвящаете... ну, посвящали по крайней мере этому: изготавливали атрибуты, делали кукол и так далее – дома это продолжалось?

У меня дома всё вот... Я люблю жить в доме, я уже вам говорила, чтобы рядом земля, чтобы её ощущать... э-э... Я знаю, что после двадцать второго ноября уже землю нельзя трогать, чтоб она отдыхала. Потом, уже я знаю, что после Благовещенья можно уже начинать что-то там садить. Я прихожу на... Это особый запах земли, я её люблю. Иногда я прихожу, она так пахнет – я могу наклониться и поцеловать эту землю! Я пою [смётся], я сажу вот такие культуры – у меня мальвы возле забора, ну там, перед домом, вот, садочок у мене там, квіти.

Скажите, а как Глеб [сын В.О.] относится вообще к народной культуре? Вы его пытались завлечь?

Он же мне помогает, он во всех праздниках мне помогает и всегда... он привык, что у нас костюмы эти, я за ними ухаживаю, стираю, я их... ну, я ж их сушу на улице. Ну, вообще у меня нет стиральной машинки дома, я стираю всё руками, мне Глеб помогает всё это вешать, забирать. Ну, во всём помогает: надо мне травы, надо мне полено на куклу – он мне всё это делает. Он очень любит, когда появляются новые куклы в доме, домовички, там. Клечаем на Зелену неділю крыльцо, всё с ним делаем. Он в этом вырос и живёт так.

А на повседневную жизнь кружковцев – думаете, может быть, знаете – на кого-то это влияет вот так вот?

Ну, вот они мне писали, когда я уехала, что сейчас же колядки, как же мы без вас. Я им говорю: «Ну вы же теперь умеете, вы же теперь можете сами», ну, правда, ситуация, может, не очень позволяет там сейчас вольно так ходить, но они... Очень влияет. Они, во-первых, рассказывают другим, они теперь уже знают всё и они теперь учат других всему, что я их научила.

Если в кружок приходит новый человек, что ему нужно опановувати? Какую-то литературу читать, какие-то навыки ему нужно развивать? Вот пришёл новый человек: что ему нужно? В группу, которая уже...

Ну, бывает такое, что вливается человек прямо, допустим, вот, пришёл: «Я хочу с вами», да. Ну, сначала, я его не трогаю: он сам как бы, раз его привели дети, они сами всё начинают рассказывать «А вот здесь вот так, здесь вот так», постепенно. Когда его что-то интересует или я вижу, что надо ему рассказать и объяснить, чтобы он понимал, в чём он участвует, если, допустим, он ни разу не участвовал – так обычно и бывает. И даю литературу, конечно, почитать.

Какую, например?

Даю немного, чтобы сразу не пугать. Ну, у меня, вы видели, распечатки...

То есть вот эти распечатки?

Да, да. Потому что книг очень мало и они в кабинете у меня там стоят. Иногда книги, но это самым ответственным, потому что книги мы бережём.

Вот какие книги, что Вы дали бы?

Ну, «Українське народознавство» [ймовірно, мається на увазі «Українська етнологія» за ред. В.Борисенко, хоча, може, й УН за ред. Г.Лозко] вы знаете, но это очень такая... это уже если... у меня есть «Практичне народознавство»...

А кто ж его автор?

Она такая... маленькая книжечка и вот там... Валентин, я уточню.

Да я сам в Интернете посмотрю, «Практичнее народознавство» называется, да?

Да. Она просто доступнее, вот. И я распечатки, которые для них готовлю на занятия. У меня же каждое занятие – это тема, определённая тема, я её записываю в журнал, я её рассказываю, ну... стараюсь, чтоб это было не нудно, стараюсь, чтоб это было в игровой форме. Обязательно, допустим, если мы... ну, у меня два часа занятие, а для старших два часа в будний день, дни недели, а потом мы в субботу или воскресенье (когда им удобнее), ну, мы график устанавливаем, четыре часа посвящаем уже разучиванию песен, ну, движений, сценариев обрядов, подготовка костюмов или мероприятия – я специально так сделала. И я им стараюсь давать распечатки небольшие, чтобы они... и ещё «Вконтакте» - они все у меня «Вконтакте», последнее время вообще здорово! Я им просто давала всё в электронном виде, и я ж могу образы... Ну, вы видели мои папки, подборки, я им показываю, ну это если... символика – всё, сейчас стало намного проще с Интернетом.

*Леценко Наталія, 1985 р. нар., м. Київ
Електронне листування, 13 вересня 2018 р.
За фахом – фінансист, фольклорист
Одна з організаторів «Майстерні українського весілля»*

Яка тенденція спостерігається з етновесіллями в останні роки - число замовників збільшується, зменшується чи залишається приблизно однаковим (яким саме)?

Число замовників стабільне вже 9 років нашої діяльності. На рік в середньому 3-4 наближених до реконструкції і з 10 замовлень, де просять фрагментарно включити обрядовість та традиційні танці без прив'язки до регіону.

Як визначається етнографічний варіант, за яким розігрується певне весілля? Чи грає тут роль регіон/регіони походження молодих?

Регіон походження молодих завжди вирішальний. Вивчаємо – відтворюємо. Якщо потрібно, їдемо в експедицію.

Якими джерелами та якою літературою Ви користуєтесь під час розробки сценарію для певного весілля?

Література є, але не так багато як хотілося. По опублікованих варіантах важко відтворювати, оскільки там випущено багато практичних деталей. Найкраще - архіви, стенограми експедицій колег. А ще краще - поїхати і все ретельно випитати у місцевого населення, бажано [у] старшого покоління. Щодо літератури - користуємось лише тією, де описаний конкретний обряд конкретного села. Підручник з етнографії - не годиться))

Які елементи традиційного весілля мають бути обов'язково відтворені? Чи це залежить від бажання молодих?

Молодим пропонується автентичний зразок, який ми адаптуємо разом до умов їхнього святкування. Ми пояснюємо сенс того чи іншого обряду, пропонуємо, як це можна зробити виходячи з наявних обставин і щоб не "перебрехати" і не змінити народну "формулу". Молоді, звісно, мають право голосу щодо відміни якоїсь обрядодії, якщо це не співпадає з їх сучасним світоглядом та принципами. Зрештою, вони замовники))

Чи часто замовляють весілля на декілька днів, а не на один (відповідно, і відтворення обрядів, другого, третього дня)?

Буває, що замовляють тільки "кури" з "циганами", а решта вони роблять, як їм на душу ляже)) Буває, що замовляють 2 дні, щоб коровай спекти, вечір з дівчатами провести, гільце нарядити, свічки зсувати. Молодий з боярами приходять подарунками обмінятися... А наступного дня вже те, що називають у підручниках "власне весілля": викуп, різні переміщення з перепонами, посад, покривання, комора... Скриню чи шафу, звісно вже ніхто не перевозить, весілля гуляють лише в одному місці (без етапів: у молоді - у молодого), та й комора відбувається часто для жарту)) Та найчастіше - це все в один день. Що встигли утнути - то наше)) Обов'язковим є пісенний супровід весілля нашою командою.

Чи є обов'язковим на організованому Вами весілля спів та музика наживо? З якими фольклорними колективами Ви співпрацюєте? Чи запрошуєте первинні фольклорні колективи (з певного села)?

У Майстерні українського весілля велика команда, десь 30 чоловік. Усі вони учасники різних пісенних вторинних колективів: Михайлове Чудо, Королівна, Кросна, Володар, музики: Баламути, Гуляйгород, USоркестра + консультанти, асистенти, майстри щодо специфічної атрибутики, майстерня одягу "Шляхетний Одяг" відповідає за зовнішній вигляд робочої групи. Та ще багато інших творчих одиниць. Але оскільки кожне весілля - окремий проект, то і команда для кожного унікальна, хоча є міцний кістяк головних учасників, звісно))) Спів і танці - завжди вживу. Інакше нема ні сенсу ні ефекту, адже все відбувається не строго по сценарію, [а] у секунду доречності (спів музика). Весілля відбувається невимушено і з широкими можливостями для імпровізації. Первинні колективи ми не запрошуємо для підготовки, хіба для консультації. Для цього є чисто робочі причини. Але якщо на весіллі є носії традиції, ми з ними взаємодіємо і всіляко вітаємо їх прояви. Часом відміняємо узгоджений сценарій і робим, як каже бабуся когось із молодят.

Якими, на Вашу думку, є найбільші складності під час відтворення українського традиційного весілля сьогодні?

Складностей нема. Але повна реконструкція за сьогоднішніх умов не видається можливою, і це навіть добре, бо якби традиція не була перерваною, то вона б пережила за ці 100 років цілком природні трансформації. Ми працюємо так, наче ці трансформації дійсно відбулися. Обряд не повинен бути театром - то інший жанр))) Справжні молоді - правдиві події навколо них руками ж їх рідних і друзів. Ми лише провокатори і гарне тло. До речі, було кілька весіль, де ми вирішили не одягати традиційний одяг. Це додало більшої природності і правдивості обрядодіям.

*Лисицина Ірина Анатоліївна, 1963 р. нар.,
Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка.
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в с. Маринівка 21 серпня 2017 р.
Засновниця агросадиби «Козацька родина»*

1. Як виникла ідея заснувати цю етно-хату-музей? У кого та коли?

«Много лет в бизнесе – двадцать пять, занялась им сразу после развала Союза – никто не учил бизнесу, кто как умел тогда занимался? В туризм пришла после того, как муж предложил на двадцатую годовщину совместной жизни поехать в Турцию. Основала своё туристическое агентство, ориентированное изначально на то, чтобы привозить людей в Украину, а не организовывать поездки за границу. Потом настало «второе мая», и в Одессу никто не хотел ехать вообще, все боялись, школьников тоже сложно было куда-нибудь вывезти, они тоже боялись. Но два года назад департамент туризма Одесской облгосадминистрации заказал экскурсию на казацкую тематику. Обратилась к Сергею Шпаку, с которым была знакома давно: сын ещё в школе писал работу на МАН о роли казачества на Юге Украины, после чего получил грамоту от «Козацтва Запорозького» и вступил в это казачество. Пришла к Сергею, попросила помочь с программой экскурсии, но договорилась, чтобы это был эксклюзив: «он работает только с нами, а мы – только с ним». Сначала разработали экскурсию «Одесса казацкая», потом начали выезжать в область, к казацкому кладбищу. Село Мариновка – сначала планировали построить там что-то вроде казацкой заставы, деревянные конструкции, охранные вышки, но не получилось по финансам. Попросили сельсовет предоставить хату для музея, позже выкупили участок, сами отремонтировали хату (у неё была проваленная крыша). Заменяли крышу с камышовой на черепичную, своими руками замешивали глину (благо, её много в том районе) и восстановили стены. Раньше хата была длиннее, но ещё предыдущие хозяева её часть снесли».

Хата офіційно почала працювати і приймати гостей у 2015 році, однак окремі заходи відбувалися і до цього. Вочевидь, працювати над нею почали десь у 2013-2014 рр.

2. Як і де збиралися експонати до музею? За якими критеріями?

Головний критерій – «інтуїція», розповідала, нібито до 2-3 років жила в селі, почала розмовляти чистою українською, але потім переїхала до Одеси і виросла в єврейському середовищі. А тепер «згадала свої корені», «заговорила генетична пам'ять». «Меня спрашивают: Ира, откуда ты знаешь, как одеваться, как танцевать, петь эти песни? А вот знаю и всё».

Загалом експонати підбиралися відповідно до основних аспектів побуту: як застиляли ліжко, прали, прасували, одягалися, готували їжу тощо.

Щось було закуплено в Інтернеті (одяг, доріжки), щось вже було в хаті (скриня, світлини, деякий посуд, корито), щось подарували люди (килими з приданого), щось купували на «староконному ринку» (гличики), деякий одяг робили власноруч (на семінарі Оксани Косміної на Львівщині – пошили гуню зі штучної вовни, купленої на «7-му кілометрі» та керсетку; плаhti також шили власноруч).

Підкреслювала, що хотіла б надати колекції рис, які характерні саме для Одещини та Півдня України, однак їй це не дуже вдається. Необізнаність у локальній специфіці традиційної культури демонструє один момент: показуючи сорочку з пізнім рослинним орнаментом зелених кольорів (Південь?), впевнено сказала: «Это Подолия, Киевская область, Черниговская».

І.А. постійно підкреслювала, що садиба створена на її та її колег ентузіазмі, харизмі, інтуїції, а не на знанні. Відчувалося, що вона ніби соромиться деяких речей перед інтерв'юером, - спонтанно визнала, що їм бракує знань, а на горілці і розвагах гарний проект не побудуєш, він повинен розвиватися.

«Это всё экспромт» - багато разів повторювала І.А., показуючи фотоальбом за перший рік роботи етно-садиби. Організація світлин у альбомі також характерна: відбудова і облаштування хати, місцеві «козаки» біля школи, фестиваль «Козацькі звичаї» від «Покровського полку», свята, туристи у музейних костюмах, природа.

3. Чи впливає захоплення традиційною культурою на власне повсякденне життя?

Важко оцінити, бо, з одного боку, І.А. однозначно живе типовим життям міської бізнес-вумен (справи, фітнес, ресторани), з іншого боку, її власне помешкання вкрай насичене «етнічними» ремісничими виробами. Етнізоване воно радше за символікою, однак не тільки: у хаті багато і суто традиційних елементів (покуть, доріжки, скатертини, залавники), але чимало елементів відіграє роль символів і витримані радше у «етно-стилі» (колекція ляльок-мотанок на стіні, штори з вишивкою, витинанки в якомусь «неоархаїчному» дусі). Побутове приладдя на полицях видається продовженням музейної експозиції – власне, радше як експонати вони і тримаються.

4. Чи залучаєте дітей до реконструкції свят та заходів у садибі?

Так, залучаються діти з місцевої школи, де діє осередок «Покровського полку» козацтва, а також школярі сусідніх сіл, дитячі фольклорні колективи. Син І.А. серйозно захоплюється автентичною реконструкцією радянського війська у II Світовій війні, однак до традиційної культури особливої цікавості не має.

5. Які майстер-класи проводяться на базі садиби?

Лялька-мотанка, гончарство, витинанка, петриківський розпис (Наталя Бородіна), травництво. На сайті також вказані «плетіння мотузкою», вибійка.

6. Які ще заходи, крім стандартних турів, проводяться на базі садиби?

5 фестивалів: Різдво, Масляна, Івана Купала, «Українські барви» (фестиваль бринзи та вина), Покрова. На Івана Купала запросили багато сільських колективів, з 12:00 вони виступали, близько 18:00 почався обряд: плели вінки, ляльки-мотанки («как положено»), «птаху щастя», обряджали Морену-дерева, розпалювали вогнище на подвір'ї, стрибали через нього, «шли через село к лиману с песнями». Вочевидь, нічних посиділок або не було, або вони обмежились застіллям.

Дуже багато розповідала про те, як вони радо співпрацюють з сільськими фольклорними колективами, особливо Буджаку. Наскільки можна було зрозуміти,

І.А. не розрізняє власне фольклорні колективи і просто пісенні, танцювальні групи при будинках культури, а тим паче первинні і вторинні фольклорні колективи.

«Козацька родина» надала інвентар на весілля Омельчуків на «Вишиванковому фестивалі» - 2016.

Фрагмент інтерв'ю, записаний дослівно (аудіозапис втрачено)

[Розповідаючи про відпочинок у Туреччині]

...програму, то есть мы не лежали все семь дней на пляже, мы семь дней ездили... каждый день садились в автобус, в течение дня ехали на какие-то туристические объекты, приезжали снова в гостиницу. И мы так объездили определённую часть... Турки очень гордятся своими объектами, и мы понимаем, что на этих объектах они делают деньги... У нас есть на что посмотреть... [объекты], которых нет у других народов... а мы не умеем... Я открыла туристическую компанию, но не чтобы вывозить туристов за границу, а чтобы наоборот, привозить их в Украину... [якщо вивозити туристів] в Египет, то это денег гораздо больше зарабатывается, чем если группу привезти [сюди і повозити по області]. Но я всё равно это делаю, я поняла, что это... Так получилось, что грянул тринадцатый год, а потом «Второе мая», которое просто зачеркнуло туризм в Одессе. К нам вообще никто не ехал, все боялись, очень плохо выезжали школьники, потому что они тоже боялись. Мы перебивались [добивались?] два года просто невозможными способами... и тогда департамент туризма [ОДА] заказал мне экскурсию по родному краю и попросили разработать такой вот... экскурсию – казачество в Одессе и Одесской области, кладбища, казацкие храмы, это такие места, собственно считающиеся, Усатово, Нижнеднестровский парк, потому что там есть возможность по плавням на судёнышках поплавать... И мы привлекли Сергея [Шпака] к этой экскурсии, тоже как бы стечение обстоятельств, это удивительное такое стечение обстоятельств. Мой сын когда учился в школе, в [нерозбірливо] классе, не помню, какой это был год, он писал по Малой академии, писал... о роли казачества на Юге Украины, в Одесской области. Выиграл второе место...

На Украине [Всеукраїнському рівні] или на области?

В районе, ну, мы звёзд особо не хватало... и после этого ему лично, по моему, вот это Серёжино казачество, я забыла, как...

«Козацтво Запорозьке».

Да, вручали ему диплом и после этого он вступил в казаки и он стал вот казаком, и зная как бы Сергея близко, вот, уже как директора музея, привлёк его к этой экскурсии. И сразу после этой экскурсии – мы, значит, прошлись, составили хорошую программу, всем очень понравилось – и после этого он решил сделать, у нас на сайте разместить такую экскурсию... Вот, он решил сделать такую экскурсию в Музей казачества и разместил её у нас на сайте. А он [син] в то время помогал мне в туристической компании. И наступил такой момент, когда он сказал: «Мама, туризм – это не моё, моё – это земельные споры...» - и ушёл. Я решила переделать так, стала [нерозбірливо]...

...И я приехала к нему, говорю: «Сергей, давайте знакомиться, вот, хочу вам предложить...». Он посмотрел на меня и говорит: «Ира, вы не представляете, как я

вас ждал», сказал, что «я уже много лет пытаюсь продвинуть тему казачества в городе, в области, обратить внимание школ, общественности, но ничего не происходит, на меня смотрят, как на [нерозбірливо]». На что я ему сказал: «Серёжа, давайте попробуем. Единственное что, я вас прошу: если мы сотрудничаем, то это эксклюзив – я работаю только с вами, вы работаете только со мной, это эксклюзивный наш с вами продукт и никто не может, никто не может вмешаться», потому что я знаю бизнес и я знаю, как это делается, особенно в Одессе у нас. И я была очень рада, когда она сказал: «По рукам». Мы стали продвигать наш продукт вместе... Что мы только не делали: мы объединили наши творческие усилия, его способности организаторские и мой опыт в бизнесе, где-то мои финансы, и мы это объединили, создали продукт под названием «Казацкая Одесса», потом «Одесчина», это уже с выездом. [Это мы уже вели] экскурсии по Куяльницкому лиману, по Межлиманью [нерозбірливо].

[Розповідає про якогось відставного офіцера, який займається «козацтвом» у с. Маринівка] ...проводил в Мариновке спортивные соревнования, назывались «Казацкие звытяги»... Когда я попала в Мариновку, я просто обалдела, я влюбилась в это место, в этот лиман... Вы были там?

Нет.

Вот сейчас поймёте, о чём я говорю. [Розповідає про красу та «енергетику» місцевості, далі про те, що сільрада «надала» приміщення] ...мы это помещение привели в порядок... [нерозбірливо] ...потому что костюмы мы брали с собой, водили хороводы, развлекали этих детей, привозили в музей, кормили пирогами и чаем, потом везли их на кладбище, у нас здесь, в Ковалёвке, тоже есть казацкое кладбище, есть казацкие кресты – и на каждом кладбище, которые мы проезжаем...

Мне больше известны кладбища на той стороне лимана.

Я понимаю, да, но есть характерные особенности и есть даже дата – тысяча семьсот шейсятый год, на одном из них есть дата такая, на кресте выбитая. Ну вот, мы возили школьников, им это очень нравилось. На следующий год мы пошли немножко дальше и мы... у нас уже появилась идея проекта нашего, «Садыбы». Сразу не совсем «Садыбы», особенно у Олега Николаевича была идея сделать казацкий стан, с полосой препятствий, с башнями, с характерными оборонительными укреплениями, характерными для казачества. Но немножко у нас это финансово затратно, несмотря на то, что мы хотели сделать, там, из бруса, а не из леса-кругляка, но это всё... А самое главное даже не это, самое главное – территория, на которой это делать, немножко у нас не получалась, получить землю для того, чтоб это сделать. И потом я приняла волевое решение, приобрела участок в Мариновке, он немного не подходит для оборонительных таких... сооружений, но всё равно что-то похожее на казацкий стан мы планируем сделать. Но сейчас то место, в которое мы вот едем, это было – ну, вы увидите по фотографиям, я вам расскажу – это была хата украинская, в которой много лет никто не жил, мазанка, и там как бы два дома, одна хата, которой больше ста тридцати лет – почему знаем, потому что родные, близкие живут в этом селе и их её бабушки жили в этом селе, и это хата их бабушек. А этим женщинами по семьдесят-восемьдесят лет, то есть понятно, если мы добавим жизнь одних-других, можем... Когда мы разбирали хату – мы её не разбирали совсем, у неё была трещина, там заменена балка, там заменена крыша,

потому что там была вот такая вот балка, вот такого вот размера [показує], она перегнила и упала. Черепица с крыши упала, мы не стали восстанавливать черепицу, как она была, потому что мы понимаем, что это затекало бы всегда, это нереально сохранить, поэтому мы покрыли шифером, чтобы всё это сохранить, всё, что внутри. Встал вопрос не разбирать, когда мы отбили стены, мы увидели, что там всё сделано из дикаря, из камня разных размеров, то есть это и такой камень, и такой, потом её собрать невозможно. То есть она строилась из того, что было. Та стена, которая вдоль лимана, там крепкий камень... Эта хата была длиннее в два раза практически, но, к сожалению, они [попередні господарі] её отрезали и на месте неё поставили новый дом. Этот дом строился в пятидесятые-шестидесятые годы [переговорюється з Оленою Завадовською]. Вот, поэтому хату я восстановила и сделала из неё как бы музей быта, предметом быта украинского, собрала, конечно, это собирательный образ. Есть предметы, которые принадлежат этой хате, я вошла в неё – они были, есть, конечно, предметы, которые я ну как бы собрала.

А где Вы их собирали?

Что?

Где собирали?

Интернет.

По Интернету, да?

Да, Интернет. Много можно купить в Интернете, только деньги надо иметь. Ну и, скажу честно, мне, значит... я собирала по какому-то по наитию, по какой-то интуиции и я со временем поняла, почему. На самом деле, знаете, я выросла ну не совсем... в деревне я была мало, я три года всего... моя бабушка, моя прабабушка из Полтавы, как вот мне мама недавно рассказывала, а дедушка из Куйбышево, из России. Но потом бабушка с дедушкой, прабабушка с прадедушкой, вернее, из Полтавы переехали сюда и здесь, Николаевская область – это Красное, Адамовка, Васильевка, это там вот те сёла. И там у нас тоже была хата, я ездила в ту хату, я была малышкой, мне было три года. И меня забрали в три года оттуда, я говорила на чисто украинском языке, вот, и я вот помню бабушкину хату, я помню, какие деревья где росли у бабушки [відволіклась, мовчанья]. Вы знаете, хоть это память ребёнка, но я знала... вот там вот была абрикоса, а вот там [нерозбірливо], мы собирались... на камушках... и мы играли в эту игру (на камушках?). Я помню будку собаки, куда я залазила, мама говорит, что я просто залазила в будку [нерозбірливо]. Ещё я очень любила цыплят и утят, они такие маленькие – я их душила. Таким образом, бабушка купит этих вот утят – особенно я утят любила [нерозбірливо]. Я к ним залазила в коробку, (давила?). Знаете, такие вещи, которые я из памяти ребёнка взяла [нерозбірливо]. Вот такое вот детство у меня было, какие-то моменты... А потом моя жизнь прошла в Одессе, а Одесса – это многонациональный город и еврейский город и так получилось, что в моей школе было очень много евреев, я работала среди евреев [нерозбірливо]. Далі йде кількахвилинна розповідь про те, чому І.А. «добре розуміє» українську мову, але погано нею розмовляє.

*Миколаїв Роман Дмитрович, 1980 р. нар., м. Хмельницький
Електронне листування, 3 лютого 2016 р.
Представник неоязичницького руху,
у 2004-2015 рр. був заступником провідника рідновірської течії «Родове
вогнище Слов'янської Рідної Віри»
За фахом - історик*

Наскільки, на Вашу думку, українська традиційна культура пов'язана зі слов'янським язичництвом? Чому сучасні язичники/рідновіри взагалі звертаються до відтворення традиційної культури XVIII - початку XX століть?

На мою думку українська культура має двоєвірський зміст, де гармонійно поєднані язичницька та християнська складова. Але, двоєвірство тут має подвійний пласт. Адже, християнство прийшло на Русь, уже маючи в собі язичницькі складові. Наприклад відзначення Різдва Христоса у день Сонця Всепероможного, 25 грудня, та багато іншого. Саме тому, християнство поступово вмонтовувалось в народну, тобто язичницьку культуру. Рідновіри звертаються до зразків 18-20 ст. по тій причині, що в них явно помітний язичницький зміст, в календарній обрядовості, ритуалах, тощо. Правда, треба сказати, що часом і тут перегенається палиця, коли, до прикладу, козацтво, намагаються подати, як якесь язичницьке явище, нехтуючи явні тюркські культурні ознаки.

Яке місце у Вашій власній діяльності займає відтворення української традиційної культури?

У власному сімейному житті взяв за практику відзначення свят за язичницьким календарем та язичницькими ритуалами. Вінчався за язичницьким ритуалом, нарід дітей в тій же традиції. Тобто вважаю, що моє сімейне життя носить рідновірський духовний зміст.

Чи могли б Ви коротко описати, чому звернулися до язичництва і відродження традицій? Які життєві обставини вплинули на це?

На мене особисто вплинула книга Л.Силенка "Переоцінка духовних вартостей", яка змусила геть по-новому подивитись на нашу минувщину, зокрема роль церкви у нищенні народної культури та глибинний зміст християнства, його морально-етичний зміст. Не ставши ворогом християнства, я прийняв для себе рішення, що не можу бути справжнім християнином, а язичницькі принципи життя відгукуються в моїй душі.

Якими джерелами Ви користуєтесь для відтворення традиційних обрядів, звичаїв? Чи допомогла з пошуком джерел історична освіта? Чи можете назвати декілька праць або видань, які найбільше допомогли у цьому?

Оскільки є фаховим істориком, то саме історична освіта допомогла мені ясно відкрити головну суть язичницької культури. найбільший вплив на мене мали книги Брайчевського, Седого [Ймовірно, В.В.Седова. – В.Д.], Рибаківа, Фроянова, Афанасьєва, Анічкова.

Чи відображається у Вашій діяльності специфіка традицій Вашої місцевості (Західного Поділля в даному випадку)? Яким чином?

Насправді, Хмельницький ближчий Східному Поділлю, Вінниці, ніж Тернополю. Але то не суттєво. Так, в моєму житті, як язичника, суттєве значення має саме подільська обряовість, особливо в календарних обрядах, це і веснянки, і коляди, і купальські обряди. Власне, за тим зразком який я бачив у дитинстві в с.Шпиченці Деражнянського р-ну і відтворюю у власній практиці.

Чи впливає діяльність з дослідження та відродження традиційної культури на Ваше власне повсякдення, побут? Яким чином?

Так, впливає. Зокрема, мої язичницькі переконання і заглиблення в вивчення народної культури прямо повливало на займання державної посади. Коли християни влаштувала демарш проти призначення язичника [наприкінці 2015 року Р.Миколаїв був призначений на посаду голови управління освіти у м. Хмельницькому. – В.Д.]. Тому, так, впливає.

Можливо, традиційне якоесь ще проявляється у вашому (родинному) повсякденні? Скажімо, в інтер'єрі?

В інтер'єрі... ну хіба, що у нас в кімнаті стоїть божниця.

Чи цікавляться Ваші діти цією діяльністю, чи проявляють цікавість до українських традицій?

Для моїх дітей - це частина життя. Не скажу, що це таке заглиблення, як в неохристиянських сектах, з щонедільним ходінням на служіння, звітування священникам. Наше язичництво - воно сімейне, а не громадське.

Чи могли б Ви в двох словах описати, як відбувається у вас в родині якоесь традиційне свято?

Ми збираємося всією родиною, я запрошуюю батьків, тещу з тестем, готуємо стіл, я освячую. Це проходить за нашим календарем, мої усі вже знають. На Провідну неділю, то вже всі родичі знають, я проводжу Тризну на могилах усіх дідів. То вони уже мене, а не попа кличуть. Всі знають, що треба національне вдягати, це у нас вже такий сімейний звичай, усі поробили собі строї.

Яке б з цих означень Ви підібрали б для себе (якщо підібрали б): "продовжувач традиції", "відроджувач традиції" або, можливо, "реконструктор"?

Скоріше і по-правді, відродження традиції, але елемент продовження там також присутній. Бо моя покійна бабця, будучи уцерковленою, не бачила ніяких протиріч моєї віри зі своєю, тільки казала, що я по-польськи святкую. Маючи на увазі календар.

*Облак Осіян (псевдонім), 1980 р. нар., м. Луцьк.
Електронне листування, 10 серпня 2019 р.
За фахом - режисер-постановник масових, театралізованих дійств,
народних свят та обрядів.
Відомий неоязичницький Інтернет-блогер.*

Чи міг б ти коротко описати, чому звернувся до язичництва і відродження традицій? Які життєві обставини вплинули на це?

З раннього віку за внутрішнім покликом спілкувався з природними стихіями. Пізніше, в пошуках духовного шляху знайшов себе в українському ужитково-декоративному мистецтві. Під впливом і захопленням його сакральними образами і мітопсиходелікою почав цікавитись слов'янами. Познайомився з Віталієм Крашенініним (Креслав) який на той час вже публікував статті про дохристиянську культуру в «Спадщина Предків» та який надихнув. З того часу почав прискіпливо вивчати давньоруське язичництво/дворір'я IX-XIX ст., штудіювати давньослов'янські літописи. Про «життєві обставини» які вплинули на мій остаточний вибір, ще зарано говорити, якось згодом.

Що для тебе в язичництві є головним?

Для мене головним є передача духу язичництва, свого роду - уповноваження силою.

Чи є якийсь історичний період, який ти вважаєш "еталонним" для слов'янського язичництва (що от на нього треба орієнтуватися)?

IX ст., доба реформ Володимира, на мою думку чітко розкриває всю глибину світобачення русинів. Для мене цей період якнайкраще відображає руський побут.

Наскільки, на твою думку, традиційна культура XVIII-XIX століть пов'язана із язичництвом?

До XVIII-XIX давньослов'янська культура вдосконалювалась, зберігаючи свої первинні риси в матеріальній культурі, та усна традиція була дуже спотворена кліриками, які переписували руську пісенну творчість, видозмінювали хрононіми, топонімію, знищували будь-які згадки про богів, трансфігуруючи їх в церковній писемності у святих. Але поглинути народний світогляд їм було не під силу, тому вважаю, що дворір'я – є вихідними кодами витокового язичництва.

Чи міг би ти перелічити кілька книг, які найбільше вплинули на твоє розуміння язичництва, Звичайно?

Леся Українка «Лісова Пісня», Василь Королів-Старий «Нечиста Сила», Николай Гальковский «Борьба христианства с остатками язычества в Древней Руси» 1-2 т., Л.Н. Виноградова «Народная демонология Полесья» 1-2 т., А.Н.Афанасьев «Поэтические воззрения славян на природу» 1-2-3 т., Лаврентеевская, Ипатьевская, Густинская, Радзивиловская летопись.

Чи використовуєш ти інформацію з них в обрядовій практиці?

Дуже рідко. Моя практика майже не пов'язана з обрядами, більше з медіумізмом/сновидіннями.

Як відображається специфіка краю (Волині, Полісся зокрема) у обрядових діях або твоєму повсякденному житті?

В реалі розмовляю на різних говірках Полісся, це дозволяє мені залишатись в комунікації з духом народу. Надихає одяг волинян княжої доби, планую пошити обрядово та повсякденну реконструкцію.

Чи впливає твоє захоплення язичництвом на твоє повсякденне життя?

На 100%. Всі дослідження впроваджую у практику і експериментую на собі. Що дійсно має вплив залишаю.

Чи цікавляться язичництвом (або: фольклором, якимсь традиційним ремеслом тощо) близькі тобі люди? Чи відзначаєш ти вдома календарні свята? Якщо так, то чи міг би ти коротко описати, як це відбувається?

У мене немає сім'ї, майже не залишилося родичів, тому з календарних дійств проводжу лише обряди поминального циклу.

*Омельченко Яніна, 1978 р. нар., нар. у м. Полтава, нині проживає в м. Києві.
Сопронюк Тетяна, 1998 р. нар., нар. у м. Рівному, нині проживає в м. Києві
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в с. Мар'янівка Березівського району Одеської
обл.*

23 червня 2019 р.

Обидві респондентки – учасниці фольклорного ансамблю «Окраса»

Інтерв'ю записувалось на веранді вдома у інтерв'юера після фольклорно-етнографічної реконструкції свята Купала напередодні. Під час запису інтерв'ю була також присутня одна жінка, гостя на святі, а також учасниця ансамблю «Окраса» Юрченко Віолетта, однак участі в інтерв'ю вона практично не брала. Більшість питань стосувалося саме фольклорного ансамблю «Окраса», до якого, крім Омельченко Я. та Сопронюк Т. входять Юрченко В. і Проценко Валентина.

Даному інтерв'ю передувала розмова з усіма учасницями ансамблю під час етно-фестивалю «Коло» у м. Київ 12 травня 2019 р., тому до цієї розмови є багато відсилок. Слід зазначити, що Сопронюк Т., наймолодша з учасниць, будучи студенткою КМА (філологія), дотримується найбільш суворого наукового (навіть сциєнтистського) підходу до реальності, тоді як Омельченко Я. і Проценко В. схильні радше до поетичного. Зокрема, Сопронюк Т. у приватній розмові зізналась, що їй хотілося, гіперболізуючи, «закатати в асфальт той город» у бабусиному селі (тобто її приваблює традиційна пісенна спадщина, традиційний одяг, однак вона відторгає соціально-економічні й господарські умови, органічною складовою яких ця спадщина і є). Проценко В. натомість неодноразово казала, що «раніше люди були міцнішими», здоровішими, жили в чистішому довкіллі. За освітою вона – художник-кераміст.

Скажіть, будь ласка, скільки існує ансамбль «Окраса», з чого він почався?

О.Я.: Скільки він існує... не так довго... ну, виходить три [роки].

Це Ви, Яно, з Валентиною?

О.Я.: Да, да, з Валею. Зустрілась спочатку з нею. На рівнодення. Так сталося, що я колискові пісні вивчала окремо, мені ні з ким було їх співати, просто для себе цікаво було. Ну і Валя сама по собі там співала, вивчала обрядові... І нас незалежно двох запросили в Музей Пирогово на Поливаний понеділок. І це було якраз рівнодення. Ой, не рівнодення...

Великдень, мабуть?

О.Я.: Це було оцей... Поливаний понеділок. Рівнодення це було? І так от ми просто познайомились, граючи в ігри [сміється], і вирішили зустрітись ще окремо, зрозуміли, що в нас спільні інтереси. Ну і так поступово, спочатку вдвох співали, а потім...

С.Т.: Потім я познайомилась з Валею, Валя почала робити, такі типу співи по вівторках, вона й досі робить, тобто співи для всіх охочих. Я тоді вже якийсь час не співала. Ну, з моменту фактично переїзду до Києва я якоїсь серйозної практики не мала, зрозуміла: о, це шанс! Пішла туди, а там ще так виявилось, що Валя знає

частинку репертуару мого колективу з того, що є у вільному доступі. Ну і потім приєдналася до дівчат, ну і Віолетта...

О.Я.: Ми шукали... ми шукали, але насправді важко знайти людина, яка би вже була... розумілася...

С.Т.: Ну, не вчити з нуля.

О.Я.: Не вчити з нуля. Бо до нас приходили «з нуля», то дуже важко. Навіть на рівні того, що людина каже: «Аа, ті бабусі – їх неможливо слухать!», всьо-о! *[сміються]* Ну, просто ну... ясно, що це дуже важко буде і дуже довго, поки людина якось проникнеться.

Ну да, а на що вона розраховувала, приходячи на таку зустріч?

О.Я.: Да-да.

На «Хор імені Верьовки» чи щось таке?..

С.Т.: Ну і Віолетта так само, з тих же співів, так само, здається, з нашого першого заняття прийшла якось так... оце Віолетті так само було б як би цікаво, і потім ще до нас Віолетта приєдналась.

А який у Вас був досвід до цього – співів, музичний досвід?

О.Я.: Ну, ми не професійні музиканти. В мене єсть освіта музична – і на рівні музичної школи, і на рівні педагогічного училища, так як би додатково ці... От. В інституті я вже інший профіль мала – психолога *[посміхається]*. Постійно мала досвід пісенний, вивчала, але так, що... просто для себе. Мені просто ... без пісні я не могла обійтись багато в чому. А потім я робила проект з колісковими і так поступово я почала заглиблюватись саме в фольклор. Ну, так сталось, тексти зустрічались – ті ж пісні, ну знаєте... як наче притягнули до себе. Я вже зрозуміла, що я нічого більше ні слухать, ні співать не хочу. *[сміється]*

[До С.Т.] А у Вас з цим питанням як?

С.Т.: Я з дитинства у фольклорі, мене мама у третьому класі взяла за руку і привела в етнокультурний центр, в Рівненський міський палац дітей і молоді – вочевидь, у мене було забагато енергії *[сміється]*, кудись її треба було подіти. В «Веснянку» тоді брали всіх, бо в мене спершу була мрія про фортепіано, але мені сказали, що фортепіано у нас нема куди поставити; я сказала, що скрипку, ми пішли, на скрипці типу теж сказали, що нема типу слуха, я сказала: «Мам, ну сопілку, сопілку!». *[сміються]* Мама сказала: нет, повела мене в «Веснянку». Вона свого часу там займалася сама, ну, не в самій «Веснянці», «Веснянка» почалась трішки буквально пізніше, мама як би стояла... була в колективі, з якого «Веснянка» народилась. Відповідно, вона знала людей, які все це робили, і вона мене туди завела. Там брали всіх, я так розумію зараз, там були страшні недобори. Зараз там дітей по п'ятдесят у групі, а тоді нас було там щось десять. Якось так закрутилося... Не знаю, вочевидь, хороші викладачі були, хороші дуже педагоги, ну от коли цей період був, коли ставили народний голос. Ну, в мене були якісь або психологічні проблеми з цим, з тим, що я сама не могла співати. *[О.Я. підказує щось, але нерозбірливо]* Да-да, це дивна штука була, і з цим треба було боротися, що... Я співаю вдвох із кимось класно, тільки людина замовкає – я замовкаю в ту ж секунду, і я це несвідомо роблю. І от якось ми із цим боролися. Ну і з «Веснянкою» це все було. Я навіть думала вступати на фольклор якийсь час, потім зрозуміла, що творчий я не пройду, бо теоретичну музичну освіту я не довела до кінця і, там,

написати двоголосий музичний диктант за рік не навчишся, і я опинилася... ну, я – філолог.

А де Ви навчаєтесь?

Т.С.: У Могилянці. У Києво-Могилянській Академії. Там так само до фольклору... ну, там хороші викладачі з фольклористики, саме як з предмету. Тобто півроку – оце от найпрекрасніші... один з найпрекрасніших предметів, які там були. Там Тетяна Шевчук з Інституту фольклористики викладала. Ну, самі люди, які викладають і літературознавчі дисципліни – так само, там є де розвернутися зі знанням фольклору, зі знанням міфології, ну як теоретична база... І так само у нас діалектологія досить в непоганому стані. І ще до теоретичного фольклору ще діалектологія додалася.

О.Я.: А я ще хочу додати, ну, просто до цієї теми, що єсть, напевно, якась сила тяжіння в традиційних піснях. Того що я виросла в співочій родині. Мої батьки співали, але вони вже не традицію співали. У батька був... ну і є дуже-дуже гарний слух, він може голоси підстроювати, там, все, але вони вже співали таке – «Ой на горі два дубки». І він любить слухать бабусь, проте він уже не співає. Але я пам'ятаю, як моя бабуся співала! І то – вона іноді там... Це Полтавська область. Вона тринадцятого року народження. Іноді як щось заведе... І я в дитинстві думаю: «Що це таке?!». Але в пам'яті воно залишилось, воно залишилось просто як враження.

[До О.Я.] Хто Вам ставив народний голос? От Тетяну я зрозумів, а у Вас як це відбулося?

О.Я.: Ну, це теж поступовий процес. Не можна сказати, що тільки один фольклорист. Спочатку це був такий дуже класичний вчитель з народного вокалу – допомагав мені, але потім тільки у фольклористів я вчилася. Віталій Тарасюк – це на Полтавщині фольклорист... потім у Сусанни Карпенко вчилася, потім у Іллі Фетисова вчилася. Ну, кожен з них додавав якісь свої поради, які допомагають реально бо самим... ну, ми ж не виросли в цьому середовищі. Діти просто переймають, вони чують і переймають, і там не треба пояснювати. А самому, якщо ти вже в іншому середовищі музичному виріс, в принципі, це навіть чути важко, а відтворювати так тим паче дуже важко, у мене, мабуть, рік пішов, щоб перелаштуватися. Просто щоб чути...

Т.С.: До речі, про ті самі штуки... Попри те, що я з дитинства... ну, в цьому середовищі, ну, в мене в родині ніхто не співає...

Ви в місті виростили?

Т.С.: Да, я в місті виросла. Дитинство у мене в селі пройшло, а вже в школу... в місто переїхали. Але там ніхто не співав. Тобто села якісь такі трохи вже були... вже там не було людей, які співали. Але для того, щоб слухати первинних виконавців... ну, я знаю, я вже в старшій школі до того дійшла, щоб почати їх нормально слухати. Я так само, я до того слухала тільки вторинних... мені, щоб почати первинних слухати... не знаю, якась була дуже довга дорога. Це не зразу приходить.

Прослуховування якраз первинних виконавців... про те якраз, як підбирається репертуар «Окраси»? Яким чином ви підбираєте пісні?

О.Я.: Ну, кажуть, співати треба те, що тобі подобається. В першу чергу ми так відчуваємо: чи нам пісня до душі чи не дуже. І якщо це обрядові – то відповідно до

календаря співаємо. Ну, лірику... все, що подобається. Навіть календарно співаємо те, що нам припадає до душі.

А якісь джерела... Які джерела, звідки ви берете конкретно мотив...

Т.С.: Ну, Інтернет великий...

І могутній...

О.Я.: Ну, те, що ми вчилися у якихось майстернях, десь якісь записи, хтось нам передавав, там... та ж Сусанна Карпенко – вона передає свої записи, якщо вона вчить на майстерні...

Первинних виконавців?

О.Я.: Так. Зі своїх експедицій. Ну, в принципі, зараз більше доступу, та ж «Поліфонія» з'явилась. Більше можливостей, щоб почути і зрозуміти манеру і виконання певного ритму.

Як робилися або підбиралися ваші костюми? Я про це вже питав вас у Києві; якщо можна, трошки нагадайте. Чи відображають вони місцевість якусь?

О.Я.: [сміється]

Т.С.: Ну, щоб так прям еталону дотримуватись...

Ні, я ж не кажу про еталон, що це має бути. Но сам факт, як це...

О.Я.: Ну, намагаємся основні елементи відтворити в строях, щоб вони були присутні в строях. Я більше до Полтавської манери все-таки одягаюся...

Чи це реконструкція, чи це автентичний одяг?

О.Я.: Дещо... Деякий одяг автентичний, скажем так, ну, давній просто, може, там, більш новий [маються на увазі історично пізніші варіанти традиційного одягу] – у мене єсть керсетка, яку я реставрувала власноруч... довго з нею возилася, пока вона [нерозбірливо – стала гарно виглядати?]. Єсть юпка теж давня, в такому, хорошому вигляді вона збереглась, я її дуже люблю. Ну, спідницю я вже шила, ще одна спідниця у мене єсть давня, сорочку я купляла – давня. Ну там, наприклад, дукач – це вже новотвір. Хустки – переважно давні, мені сучасні не дуже подобаються по матеріалу.

Т.С.: Сорочка у мене давня, спідниця – теж давня, фартух сама робила... ну, як сама робила: пошила мама, вишивала вже я сама. Стараємося, щоб це і виглядало нормально, і якусь традицію показувало.

У Вас це поліська традиція?

Т.С.: Ну, у мене це більше за все виглядає як Київщина.

Як Київщина?

Т.С.: В той бік... Зараз не знаю... Може, колись я-таки доведу до... таки вишию собі сорочку, таки зберусь на реконструкцію літника. Тобто у мене це вже дуже довго все... я над ним товчуся, щоб він був такий, як мені хочеться, скопійований з того, який мені подобається і так далі. Ну, не знаю, коли це все... особливо сорочку, бо сорочку самій пошити – це ну... складно, попри те, що воно кроїться ніби все так просто... я пробувала... щось воно... не знаю. Ну й на льоні вишивати – це банально знайти хорошу тканину, на якій вишити сорочку, знайти хороший відтінок – він або коштує всіх грошей, який дуже хороший, або він кривий. От в мене, наприклад, фартух – він мені не подобається, бо він на кривому льоні зроблений, відповідно малюнок тут порушений. Де знайти хорошу тканину, щоб вона і виглядала... ну...

бо який є хороший для вишивання – так він зазвичай або сірий, або білий, прямо білий. А отакий, що природного такого світло-сірого кольору – ну, от, не знаю, мені не попадався, щоб були рівномірні переплетення. Ну і сам розкрій я вже, дякувати Богу, роздивилася, знайшла, як його можна розкрити, залишилося діло за тканиною зараз, щоб це все... щоб не шкода було просто часу.

Як у ваших... ну, це питання більше до Яни... Ви казали про Вашу доньку, розповідали. Ну, Владу [доньку Віолетти] я вже і бачив, і чув – дуже гарний приклад, що дівчинка співає теж таким народним голосом, класним.

Віолетта Юрченко: Ну, не зовсім народним... Але вона старається.

Старається, да? [До О.Я.] А у Вас як?

О.Я.: Ну, вона так ізначально співала – відкритим звуком.

Скільки Вашій дочці років?

О.Я.: Зараз дев'ять, ну вона почала співати, може, десь з чотирьох років. Вона спочатку колискові там щось підспівувала, мугикала, а з чотирьох вона вже могла мелодію відтворювати. І десь в п'ять років я зрозуміла, що їй це подобається – співати десь на публіку. В неї навіть така якась гра була, що вона ставила собі дощечку – це їй ще роки півтора було [сміється]... Ну, я на всяк випадок [сміються] повела її в Палац дітей та юнацтва. Коли її прослуховували, сказали, що в неї народний голос, що в неї відкритий звук – типу не треба ставити. Яюсь зразу їй воно так пішло, і до практично восьми років, три роки вона переважно вчилася там. А потім там звільнився педагог і її взяла до себе Сусанна Карпенко в «Райгородок» на прослуховування, і тепер вона співає, в основному, там, ну, в «Райгородку». Їй дуже подобається, що пісень багато, що треба весь час вчити нові, і що дають відповідальні партії, і вона дуже там отримує задоволення спілкуючись просто з учасниками, бо вони вже звикли... От чому вчить традиційна пісня – жити в гурті. Як тільки хтось не чує, не слухає, щось намагається сольоно співати – то все. Тому це і дисципліна, і виховання, і задоволення водночас.

Т.С.: У Вероніки [доньки О.Я.] дуже класний голос. Пам'ятаю, ще як я не знала Яну і не знала Валю... я потрапила на концерт, де в тому числі «Райгородок» виступав – я так дивлюся... зараз я вже як би знаю Вероніку, що це Янина дитина... дивлюсь: оце голос у тієї дитини! От вона щось там забула слова чи просто замовкла – всьо, звука нема, гурта нема! Думаю: оце голос, оце талант росте! А потім дивлюся: он де він росте, он де їх вирощують! [сміються]

О.Я.: Не, ну це реально на колискових. Скоріш за все, це від колискових. Оце музикування... у неї дійсно дуже гарна музична пам'ять, краще ніж у нас...

Т.С.: Да, вона моментально мелодію схоплює.

О.Я.: Вона її не слухає.

Т.С.: Да, до речі, це ми сиділи в Зайця [Володимир Заєць, фольклорист]... це ж да... вона сидить, щось там малює, а потім – хоп! – і мелодію. Вау! Ми сидимо щось, Боже, щось не вкурюємо в ту мелодію, а вона – раз відтворила, всьо, чьотенько! Як по нотах... Клас!

[До О.Я.] Ну, якщо колискові Ви співали дитині, да, Ви співаєте поза діяльністю колективу?

О.Я.: Звичайно, да, це допомагає.

В чому?

О.Я.: Та всьому! *[сміється]* Жити допомагає. Я чесно скажу, що до народного співу просто співала, але це не той ефект, може, це дихання має значення, має значення звуковідтворення, ну, певні... Я так думаю, на фізіологію це теж певний відбиток має. Я часто відчуваю, коли от втомлена, все, просто співаю пару пісень – вже по-іншому себе відчуваю. Ми навіть колись ішли всі разом: я, моя Вероніка, потім ще є така Юля Коріненко, її дочка. Ішли по місту, ми були дуже перевтомлені, прям такі, що ледве сунулись. Починаєм співати – і всі такі вже живчиками! Так, бачите, дівчата, що пісня робить!

*Омельчук Євген, 1986 р. нар., м. Київ.
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в Києві
27 квітня 2017 р.*

Представник неоязичницького руху.

Частина інтерв'ю присвячена «етнографічному весіллю», що було зігране респондентом і його дружиною під час «Вишиванкового фестивалю» в Одесі у серпні 2016 р.

Скажи, будь ласка, коли ти захопився язичництвом і яким чином? Що до цього сподвигло?

Ну як, в мене родина сама по собі, скажем так, «православні атеїсти», тобто як тільки Радянський союз розвалився, почалась... е-е... Люди почали шукати Бога, ну, найближче ще було – це, звичайно, православна церква Московського патріархату. Ну і, звичайно, родина почала ходити туди. Відповідно, і мене вже почали брати на службу; думали, може, ще й дячком можна підписати, але разом із тим дома мене навчали дещо по-іншому, самі цього не розуміючи. Тобто в церкві було одне, дома родина – тільки в мене була бабця, прабабця, мене виховували – то в них... е-е... ще залишилось це, що не вдалося зруйнувати комуністам, оте... народна віра, яка була ще на початку...

Двовір'я?

Да, на початку двадцятого століття. І там я кидався цими... зубами, які повипадали, казав Домовичку, що дай... «на тобі старий, дай мені новий», потім... потім от різноманітні обряди. Ну, скажем так, мої батьки, тим більше бабця і прабабця не були такими експертами, які там... але все рівно багато чого залишалось. І відповіді... просто я був дитиною допитливою і з'являлися запитання, відповідь була одна: так треба, так у нас заведено, тобто відповіді мене не задовольняли, чому вона не була обгрунтованою. Було видно, що не знають, не розуміють, чому у нас так. Мені хотілось знати це набагато більш глибоше, я почав цікавитись спочатку християнством, читав, но чогось в книжках ряд моментів, свят, обрядів і всього іншого описано не було. Навпаки, деякі... е-е... те, з чого обрядовість у нас була вдома, в християнських книжках навпаки, як сказати... казали, що це від бісів і що це не є християнством. Оце було з самого дитинства, потім поступив в університет, приїхавши в Київ, я на якийсь час це забув, але потім знов натягнуло дитячі спогади, одкровення про природу та й... та й бабусін будинок, знов таки, давали про себе нагадувати. І-і періодично приїздив на різноманітні фестивалі, спілкувався з різними людьми, в тому числі з індуїстами, крішнаїтами, ну й з християнами, з рідновірами, але ще свого визначити не міг. Ну, остаточно визначився, що я все-таки рідновір, десь після закінчення університету. Я вже точно зрозумів для себе, що християнство – це не моє. І те, що дійсно в нас... я точно вже розумів, що в нас двовір'я, і та стара віра ще якщо, можливо, жива, але вона ще спит, спит і спит глибоко, але вона все-таки у нас в людей є. Ну й тому вирішив, що пора спробувати пробуджувати, і після закінчення факультету я почав більш детально цим займатись, цікавитись. Спочатку, звичайно, як це сталось... насамперед купив свою першу вишиванку, на ній були алатирі [неоязичницька назва

восьмикутної зірки. – В.Д.], зірки. І от тоді була... соцмережі з'явилися, по соцмережах гуляв, натрапив на... на РПВ [неоязичницька конфесія «Родове вогнище Рідної православної віри». – В.Д.]. І вже звідти, побачив у них алатир, у мене на вишиванці алатир, розпитав, поговорив, поїхали до них на вишкільний табір – до речі, там, де ми з тобою познайомились – ну й звідти пішло й поїхало... Тоді ми там ставили кумира Перуна, наскільки ти пам'ятаєш, далі...

Його знищили.

Так, далі приїхав в Київ, дізнався, що його зрізали, потім дізнався, що в Києві поставили кумир Перуна, от. Потім дізнався, що й там його почали підрубувати й тоді вирішив, що все-таки треба більш активніше допомагати і почав, і вступив в «Перунову сотню», якраз вона почала формуватися. В основному, яке завдання... ну, навіть будучи в «Перуновій сотні» хотілося, щоб це був центр взаєморозуміння між людьми різних конфесій, щоб не було якоїсь однієї конфесії. До нас приходило дуже багато народу, різних конфесій, кожен зі своїми думками – і довгими вечорами, ночами біля Перуна кожен ділився своїми думками, знаходили якісь спільні моменти, знаходили якісь розбіжності. Розуміли, що це розбіжності штучні; дехто це розумів, дехто не, але разом із тим, якось почали вже, з одного боку, кожен з нас бачив цей світ по-новому і з'являлися якісь нові... Був клуб по інтересах і разом з тим це був такий рух.

Зрозуміло. Але ж ти за освітою, власне, кандидат технічних наук, в тебе якась екологічна спеціальність, так?

Ну як, я за освітою – біотехнолог. Взагалі, ще з школи я цікавився багато чим. Мені подобалась історія, я зараз теж досить непогано знаю історію, географія подобалась, біологія подобалась, там, ну українська мова, чесно, і література, англійська мова та й всі – мені не подобались, тобто до гуманітарних наук у мене хисту було ніякого. Спілкуватися, нормально писати я міг, але різні ці всі нюанси мені дуже не подобались. Ну, чому вибрав саме біотехнологічну складову – пояснили, що це одна з найбільш перспективних спеціальностей в майбутньому. А що до екології – да, дійсно, проблемою наших людей, ну, я думаю, і раніше в людей була така проблема... е-е... люди на первах зазвичай є нечистоплотними, гадять за собою, як це було не тільки зараз, а й було колись. Будь-які якщо подивитись археологічні стоянки – все рівно сміття складалось. Але якщо раніше це сміття не приносило такої шкоди довкіллю, то зараз це – дуже серйозна проблема. Один із таких моментів, а саме екологічної складової – це пошук (і екологічна біотехнологія), це пошук засобів, які могли б повернути людину саме... ну, взагалі життєдіяльність людини в круговорот природи. Тобто можливість створення таких матеріалів, які були б, мали б свою нішу в екологічній складовій. Так, тобто біодеградабельні пластики... е-е... потім різноманітні матеріали, які б розпадалися в природі, потім мінімізація викидів, чиста енергетика, ну й біоенергетика, тобто використання якихось матеріалів, ну точніше палива, яке не шкодило б природі і разом з тим потім поверталось б в природу, тощо. І таких-от є багато...

Тобто нема розриву між твоїм світоглядом і твоєю спеціальністю?

Ні, розриву немає. Тут світогляд... первинним для мене дійсно була екологія. В школі, коли всі навчаються в школі, у нас була там брудна річка, я там лазив, її чистив [закінчення фрази нерозбірливе].

Але все одно якесь місце в твоєму житті відродження народних традицій, звичаїв – воно займає місце?

Звичайно, займає, тому що я відчуваю себе частиною цього народу і... е-е... частиною нашого етносу.

Можеш трошки про це розповісти – яке місце займає?

Яке місце... Ну, почну з того, що насамперед є багато людей, які сповідують певну традиційну релігію або якусь екологічну релігію і відривають себе від етнічних коренів. Да, там-от «я – людина планети», а-а...

Нью-ейджери, там, космополіти?

Ну навіть не ті, що нью-ейджери, навіть ті ж самі крішнаїти: «для мене всі люди однакові, все рівне» і так далі. Для мене це є не сприйнятне, тому що ми все-таки народи різні і роди різні і тому...

[Пауза. Підійшла дружина Євгена, продовження після того, як вона знову відійшла]

Ну, да, яке місце в твоєму житті...

Другий момент... Точніше, можливо, перший момент, який тут саме відіграв, - що дійсно я був вихований дійсно у більш-менш традиційному суспільстві і... е-е... цілком здоровою відповіддю було не те що не сприйняття, просто розуміння того, що кожному народу відведена своя земля. Певні суперечки як з росіянами, як і з певними іншими етносами вивели для мене одну просту істину: да, якщо там деякі рідновіри вважають, що ми, там, у нас Русь триєдина, я не згоден з цим, у зв'язку з тим, що в нас все-таки народи й формування націй відбувалося різними способами і, разом із тим, є досить таки негативний досвід... оскільки я досить непогано знаю історію і в курсі, як це все відбувалося – історію вчив не просто по шкільним підручникам, але й заглиблювався трохи далі... що все-таки з «братами-росіянами» трошки не по дорозі.

Ну, добре, дивись, які звичаї саме ти можеш назвати, що ви відтворюєте в своєму власному житті: можливо, в повсякденному або «Перунової сотні» або громади?

А, я зрозумів – щодо саме звичаїв, бо я там пішов туди... Ем... Якими звичаями я зазвичай... Ну, зустріч сонця – не знаю... [зам'явся]

Так, так, звичайно, розповідай.

Один із таких – зустріч сонця, наступне – це досить... Ну зараз я більше... менше маю якусь обрядовість, помаленьку-потихеньку, не проводжу, але свята святкую з усіма...

Як відбуваються ці свята?

При можливості які свята святкую – звичайно, перш за все, це свята «сонячного хреста»: Коляда, далі Великдень, Купала, Сивояр. Зазвичай з громадою «Древо роду» святкую це, бо зараз з ними найбільше спілкуюся; організуємо періодично, організують свята відповідно, там, приймаю участь. Звичайно, свята Перуна... Тобі розказати цю всю обрядовість чи... наскільки я глибоко?

Ну, дивись, давай, можливо, якесь одне свято, як ти можеш описати, наприклад, свято Великдень – як відбувається?

Ага, як у нас відбувається... Ну, наприклад, Великдень... Боже, я вже не святкував пару років [занепокоєно всміхається].

Не пам'ятаєш – ну добре. Яке свято тобі найбільше як би по душі? Чи Перуна?

Да, свято Перуна святкував того року, на свято Перуна збиралися в «Тетерівському коші»... Взагалі от вишкільні табори мені до душі і святкувати до душі, зустрітися, поспілкуватися із однодумцями. Взагалі свято Перуна – свято чоловічої доблесті... е-е... дійсно можна гарно розігріти кості: ножові бої, боротьба, ходіння по вугіллю, плавання, спілкування – тобто саме... Славлення, ходіння... Яким чином відбувалися ці славлення. Це не того року, а два роки назад сподобалось, як в «Тетерівському коші» це відбувалося, коли там лупив дощ, ми водили хоровод навколо вогню, намагаючись цей дощ припинити [посміхається]. Водили довго, но дощ нарешті зупинився [сміється].

Я, здається, бачив це відео – там, де Василюк озвучує «Перуну Громовержцю», і таке коротеньке відео, саме лунає дощ, я там тебе бачив у декількох фрагментах...

Да, ми там бігали. Далі що, власне, було... також фестиваль «Перунів полк» досить такий...

Він продовжується зараз?

Ні, я зараз не знаю, хто там і як, я якось просто останніми роками відійшов від громад, мене більше тягне побути самому. Не знаю. Справа в тому, що раніше – я сам по собі, скоріш за всього, екстраверт... чи інтроверт?

Інтроверт, мабуть, якщо в себе.

Так, сам в собі. Було... Але робота в мене екстраверта. І це досить-таки накладає відбиток на те, що мені хочеться.

Я тебе розумію: у мене, мабуть, приблизно так само.

Да, в мене бувають тепер...

Перевантаження спілкуванням?

Так, з людьми, студентами, тому, в основному, я намагаюсь десь побути сам по собі, десь прогулятися парком, по можливості поприбирати, там, постояти біля дуба, притулившись головою. Спілкуватись саме із... а-а... дубом. Тобто от одна із таких медитацій, які я зазвичай проводжу, то це я спілкуюсь із деревами, із тим самим дубом: просто підходжу до нього, притуляюся тілом, починаю уявляти, що от з сонця, зверху приходить яскрава жовта енергія, проходить через дуб, я з дубом зливаюсь в одне ціле, проходить через моє тіло, заходить в землю, розчиняється там, а знизу виходить земна енергія, теж об'єднується, через корені я відчуваю себе частинкою дуба, що ноги мої перетворюються на корені, а решта – на частину дуба. Таким чином от я більш-менш...

Ви ж минулого року, власне, робили весілля в традиційному стилі? Хто, власне, його... Як сценарій розписувався? Яким чином відбувалась саме організація весілля?

Ну, скажу передумови, яким чином взагалі... чому виникла така ідея. Передумова була цікава, тому що пару років перед тим мій друг – він не рідновір, ти теж пам'ятаєш, да? – теж робив весілля в подібному стилі, воно мені дійсно запало до душі. Тоді я був... а-а...

Боярином, дружкою?

Боярином, да. Ганяв в кирзових чоботях три дня по Пирогово [сміється] – і це мені сподобалось. Подумав, в майбутньому, якщо знайду дівчину, то буду наполягати саме на такому весіллі. Дійсно, знайшов Наталю, якось помаленьку дійшло до одруження, ну я їй тоді розказав про це, каже: «Єсть варіант, щас» [сміється]. Вже тоді, коли святкували – ну, не святкували, в дві тисячі тринадцятому році була... вже не помню... ну, [на «Вишиванковому фестивалі»?] вже тоді казали, що круто було б зробити весілля. Каже: «Щас позвонім, скажем, що є два дурня, які підписуються на таку авантюру». Ну от і з цього почалось. Яким чином все це буде відбуватися, нам... а-а... на Приморському, не...

На Приморському бульварі, так.

На Приморському бульварі, я не знав взагалі, де це буде відбуватися, тобто ми там приїхали в Одесу, поспілкувалися, яким чином буде відбуватися. Я дійсно думав, що, можливо, буде якась хата, в якій ми це все будемо...

Нам Саакашвілі побудував хату вже після.

Так, це він спізнився [посміхається]. Чи хата, чи що, де це все буде відбуватися. Ну, хати не було, зробили по-іншому. Свої бачення ми частково виклали, я там розказав, як я бачу, ми познайомилися з Елеонорою...

Шапкіною?

Шапкіною, по-батькові хотів сказати, вибуло з голови. І познайомилися там з Сергієм Шпаком, познайомилися з...

Козловською?

...місцевим козацтвом. Варіант, який нам запропонували, сподобався, ну, все-таки дійсно непогано: з етнографічного музею весь посуд.

Тобто це вони розробляли сценарій весілля, так?

Так, так. Ну, враховуючи, звичайно, наші побажання.

А які були побажання, наприклад?

Зараз згадаю, які в нас були побажання... Ну бажання були насамперед пов'язані із відсутністю релігійної складової, да, це було саме основне і головне побажання, тому що ми з Наталею різного світогляду: вона – християнка-протестантка, а я рідновір, ну, знайшлись! В принципі, дійсно серед християн вважаю протестантів – саме отаких, класичних протестантів – однією з найбільш адекватних течій, якщо так подивитись. З іншими набагато важче. І от дійсно, основна вимога – це відсутність релігійної складової, деякі, можливо, саме... Рідновірська символіка там була дуже часто присутня, тому що, наприклад, підкову – головна підкова, так би мовити, нам кували у Львові, коваль Святослав – він зробив її з рідновірською символікою, звичайно, всі рушники – все вишите, що там було, воно було з рідновірською символікою.

І це було з етнографічного музею, да?

Да, воно було з етнографічного музею.

Музей козацтва, да, я розумію.

І... вишивка, вишиванка – вона теж, її шили у Львові, студія «Гойра»...

Як, ще раз? «Гойра», да?

Да.

На замовлення ваше шили?

Да, ми замовляли. Думали, як би там, щоб зробили знижку на це все, запрошували, щоб вони теж взяли участь у «Вишиванковому фестивалі», у них не вийшло, сказали так, що вишиванка піде... ну, чоловіча вишиванка – безкоштовно, ну, іде в бонус до плаття. Ну, ми їздили в Львів, в Одесу через Львів їздили [сміється]. До речі, саме класний маршрут. Потім... що там потім у нас було?..

У вас було, я пам`ятаю, слова головні промовляли ті, хто вас оточували фактично, да? Весь текст був покладений, мабуть, на місцевих, я так розумію, да, наскільки я пам`ятаю?

Ну, взагалі там це були, скоріш за всього, що реконструкція місцевого....

Та да, щось таке, якщо це Шапкіна робила до того ж...

Ну так, це була реконструкція місцевого...

Варіанту.

Варіанту, бо, наприклад, в Києві, коли ми реконструювали, це було з села Бориспільського району, воно відрізнялося від того, як було там. Ну, разом із тим більш-менш вони дійсно схожі.

Вдома, я так розумію, ви свята на проводите, якщо у вас такі різні світогляди?

Ну, ми намагаємся не... не нав`язувати один одному. Для мене мій світогляд – він мій внутрішній світогляд, я не намагаюсь його назовні якось проявити. Наталя повністю це розуміє, теж як би намагається [нерозбірливо]. Буде дитя – ми вже домовились, що дитина вже в дорослому віці, в вісімнадцять років сама вирішить, куди вона далі, ким вона буде і який буде в неї світогляд, але нікому не забороняється буде брати дитину із собою... е-е... ну, в свої «місця сили».

Ну, зрозуміло, зрозуміло. Святizare, а ти можеш назвати якусь книгу, яка найбільше вплинула на формування твого світогляду? Ну, в плані язичницького, традиціоналістського?

Ну, саме жорстко, звичайно, «Удар русских богов» - це класика, яка найбільше дійсно вплинула. Далі... «Яйце-райце», зараз автора... з Могилянки.

З Могилянської академії, коротше?

З Могилянської академії. Я тобі дам цю книжку... [нерозбірливо]

Та що, скинеш мені просто назву цієї книжки, мені головне, хто написав і назву цієї книжки. То таке.

Там досить цікаво про циклічність світу.

А в плані традиційної культури що, можливо, читав, що на тебе так повпливало? Ну й загалом що читав.

Ну, Лозко, звичайно, Лозко – «Антологія християнства», «Свароже коло» [«Коло Свароже»], тобто ото її книжки. Ну, Куровського книжки – більш такого, духовного плану. Деякі частково Велеслава російського.

Ну, етнографів, можливо, читав якихось?

Етнографів... З етнографів, можливо, ну я зараз не пригадаю.

Не пригадаєш, ну добре. Ти, здається, займався різьбярством чи якимось іншим ремеслом?

До сих пір періодично займаюся, але... а-а... але так, поскільки постільки, переїхав в цю квартиру, де живу, там цех – це в мене на балконі столик, такий

балкон вічно забитий, я туди не маю доступу. Маючи бажання, звичайно, займаюся далі. Різьбярство...

Вчився у кого? Чи якимось сам?

Вчився – ну, в школі ще ходив на гурток, але в школі там був якийсь такий своєрідний принцип: навчити спочатку ідеально зробити одне, потім, ну, точніше, один вид різьби, а потім – робити інше. Ну, руки мені поставили непогано, тобто основні принципи я усвоїв, але геометричну різьбу до сих пір ненавиджу. Казали так: «Виріжеш гарне щось геометричною різьбою – будеш займатися чимось іншим», - і так...

«Чижик-пижик» зіграй спочатку ідеально, і потім... [сміється]

Да, да, і потім я все це успішно закинув, тому що в якийсь момент я вирівав таку хрень, що самому страшно було. І я сказав: не получится з мене різьбяр, ну його нафіг. Тато сказав: «Ти згадай коли-небудь, може й пригодиться». І дійсно, вже після університету спускався – навіть зараз згадаю, як це було – спускався після славення по Андріївському узвозу, бачу – дядько продає різці, набір різців таких дешевеньких, простеньких, коштувало тридцять гривень. Не жаль було, взяв купив.

Треба пройтись Андріївським узвозом.

Ні, ні, він зараз не продає, у нього купляв, але зараз він не продає. Таке в нього собі, посереднє. І тут почалось: прийшов додому – в мене ломка, шукав спочатку, на чому нарізати, були ці... ножі різав, повирівав для тренування, там рельєф, контур попробував, потім рельєф попробував, получилось, ну й пішло-поїхало. Почав різати, зараз різю, але зараз от щас мене почало більше тягнути не на різьбу як таку, а більше на корнепластику і більше на природні форми. Там поєднання різьби із таким природними формами дерева: да, там, потріскане дерево – якимось там обіграти так, щоб було гарно.

*Петрушев Володимир, 1971 р. нар., Одеська обл.,
Великомихайлівський р-н, с. Великозименове
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в с. Великозименове
13 березня 2016 р.
Представник неоязичницького (анастасійвського) руху*

Как вы собрались в компанию? Как возникла идея создать поселение?

Началось всё с того, что городская жизнь перестала радовать и приносить удовольствие. От своих детей, сейчас уже взрослых, как-то услышал, что помидоры растут в супермаркете. Пришёл в новую квартиру – там сразу ремонт тебе, ничего делать своими руками не нужно. Вот тогда я познакомился с серией книг «Звенящие кедры России» Владимира Мегре. По-моему, ничто так сильно не откликалось у меня в душе, как они. Уже сейчас, после переезда в село, мой опыт подтвердил практически всё, что там написано, а иногда бывает случается такое, что городскому жителю лучше не рассказывать – покрутит пальцем у виска. Так вот, мы сначала начали читать Мегре в качестве вечернего чтения, вместо телевизора – ведь там один негатив, ненависть, конфликты. А сейчас и без телевизора видишь, что полстраны вооружилось – а дальше что? В общем, решили мы с семьёй переехать в село, ведь по Буквице «город» - «горе роду», а «родовое поместье» - «роду по месту», то, что с самого начала для человека приспособлено. Самому переезжать как-то не то, нашли мы единомышленников по Интернету, начали просматривать варианты с землёй, ухватились за это село – и 7 лет назад (как раз 31 марта будет 7 лет) переехали. Сначала многие друзья говорили: скоро ты в село наиграешься, назад потянет. Но вот уже сколько времени прошло, и в город мы возвращаться не собираемся. Сотрудничать с городом – да, пожалуйста, экологически чистые продукты там сейчас позарез нужны, но не возвращаться самим. Я вижу, как вдохновляет сельская жизнь мою жену, моего сына – он уже здесь родился; как-то спросил её, так, осторожно: «Ты могла бы мне ещё детей родить?» - и она согласилась, а что ещё мужчине нужно?

Много ли сейчас людей в поселении?

До Майдана было 16 активных поселенцев, потом осталось зимовать – и сейчас зимуют – восемь. Но вот в последнее время снова звонки начались, люди интересуются. Из тех, например, которые за границу в своё время уехали, наелись там демократии, поняли, что хорошие дороги – это ещё не всё, что человек не на асфальте, а на земле жить должен, и теперь их назад потянуло. Молодёжь из села поужжала, город им шишки набил – и кое-кто из них теперь тоже возвращается.

Могли бы Вы назвать себя теми, кто возрождает традиции?

Да, безусловно. Мы очень хотим вернуть знания, которые раньше были у наших дедушек-бабушек. Особенно знание трав: ведь мы по подорожнику ходим, а поранимся – так бежим в аптеку. Ранишэ дид выходыв надвир, дывывся в нэбо и казав: «О, через час буде дощ», - и так оно и было, потому что знали они приметы.

Какие праздники вы отмечаете в поселении?

По старой вере основные наши праздники – солнечные, солнцестояния и равноденствия: Купала, Осенний урожай и Коляда.

А весеннее равноденствие?

Ну, вот Масленица и есть оно. Когда мы только переезжали сюда, то думали жить общиной, праздновать, как надо, но поскольку живём в селе – местные празднуют Масленицу, высчитывая её как-то от Пасхи. Поэтому решили праздновать так, чтобы это подходило всем.

Как вы готовитесь к праздникам? Откуда берёте информацию, что и как делать?

Из Интернета, в основном. И ещё есть такие школы ведические, которые изучают славянские Веды (Патер Дий, Трёхлебов). Но мы как делаем, берём только то, что откликается в душе. На Масленицу, например, понятно, зачем чучело сжигать, а вот на Купала есть такой обычай сжигать Марену – зачем это делать, нам пока неясно. Если это жертвоприношение какое-то, то мы это не принимаем. В общем, мы это не делаем, пока нет стопроцентной информации по этому поводу.

Занимается ли кто-то в поселении ремеслом?

Конечно. Когда человек переезжает в село, он так или иначе будет заниматься коровами, конями, пчёлами или резьбой, гончарством, скажем. Моя жена делает куклы [руками показує розміри – близько 50 см], домовичков всяких, обереги. Когда мы только сюда переехали, то жили на квартире у пасечника, сейчас тоже сделали себе колоды – брёвна с дуплами, наблюдаем жизнь пчёл в естественных условиях. И когда видишь, как они сами себя обеспечивают, понимаешь, никакие им сахарные добавки, подкормы не нужны в принципе. Я коня себе завёл ещё, езжу в своё удовольствие. Женщины вышивают, у нас в семье у каждого вышиванка есть.

Своими руками вышитые? [Киває] А узоры откуда берёте?

Из Интернета тоже, обережные – свастики, в первую очередь.

*Проценко Валентина, 1986 р. нар., народилась у м. Суми, на момент запису інтерв'ю мешкала і працювала в м. Київ.
По телефону, 30 жовтня 2019 р.
Професійний художник-кераміст,
учасниця фольклорного ансамблю «Окраса»*

Наскільки я розумію, Ви – кераміст за освітою?

Так, я закінчувала інститут київський, який зараз – академія імені Бойчука, якраз за фахом художник-кераміст.

А як Ви зацікавились керамікою?

Взагалі, коли я навчалася... сама я з Сум... вчилися там в училищі, це був напрям у нас – декоративно-прикладне мистецтво, ну, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, і ми вивчали дуже багато різних технік. Ми вишивали, і ткали, і в нас була кераміка, і скульптура, тобто з глиною я так трошки працювала, але в мене ще не було такої думки пов'язати своє життя з керамікою. Але коли я поїхала поступати в Київ, я поступала на два... в два різні вузи – і на керамікою якраз був невеликий конкурс, тобто я взагалі на кераміку, можна сказати, випадково поступила. Але мені дуже затягло, мені дуже сподобалось. У мене була група, в нас такі невеликі групи по шість-сім дівчат було... в принципі, майже всі зараз з керамікою пов'язані. Тобто в нас було цікаве дуже навчання, шість років ми навчалися, і в принципі, це стало навіть таким і хоббі, і трохи дохід приносить...

Ну, з традиційними гончарними формами Ви також працюєте?

Е-е... ну, виходить, що ми їх вивчали, тому що так як в нас інститут – він був направлений такий на декоративно-прикладне мистецтво, це ж як Бойчука, бойчукісти там – в нас був окремий предмет такий, де ми вчили саме українську народну кераміку, теж оці банки... там, різні куманці, все це вивчали, але насправді [нас] зразу привчили більше на попит. Тобто в мене нема такої [нрзб] – повторювати, відтворювати абсолютно як ці музейні експонати. Але в своїй творчості я черпаю натхнення серед народно-ужиткового мистецтва, але я люблю більше поєднувати, там... от, наприклад, гончарні чашки там, чи посуд і поєднувати розпис – я навіть не беру розпис з кераміки, я беру, наприклад, малюнки з вишивки, але я їх переосмислюю до кераміки. Тобто я беру керамічні матеріали, наприклад, дуже люблю розпис ангобами. Це коли в глину добавляють пігмент різнокольоровий... і виходить, що на тлі малюнок, який, там нитками вишитий, але коли він зроблений в іншому матеріалі – в глині – він змінюється, і в той же час впізнається, що це – українське народне мистецтво відчувається. І мені дуже подобається, бо тоді в мене виходить якийсь такий особливий стиль... Бо якщо брати просто повторювати... Ну я дивилась, є там майстри, які саме відтворюють, наприклад, тарілки... Поділля, подільські тарілки – є майстри, які повністю копіюють ті речі, і насправді вони не так цікаво, як оригінал, виходять. А ще мене дуже дивує, коли... от зараз є попит на косівську кераміку, і її навіть роблять люди в Києві [сміється]... це взагалі у мене в голову не влазить.

Це як китайські вишиванки...

Щось таке... ну ясно ж, що косівська... Але люди купляють, бо яка різниця – вона в Косові зроблена чи в Києві.

Дійсно – для когось, мабуть, так. Якщо Ви черпаєте натхнення з тієї ж вишивки чи по формах, звідки Ви берете інформацію про це?

Ну, в основному, з самого початку це були бібліотеки, а також є великий доступ до музеїв, різні є фонди... музеї. В Опішні так само ми готувалися до диплому, з дівчатами їздили в... фонди саме по кераміці, там різні навіть сучасні видання. Але зараз є інтернет – і, наприклад, зараз я черпаю свої ідеї... я слідкую за людьми, які продають автентичні речі, і вони там гарненько все фотографують, виставляють собі в «фейсбуке». Вони так якісно все фотографують – буває, навіть в книжках так не видають, як там можна знайти. Причому, там можуть підписувати, звідки ця річ, якого вона року, якщо знають... ну і для мене це взагалі відкриття [нрзб].

Ну так, значить, по кераміці більш-менш все зрозуміло. Як Ви зацікавилися традиційним співом?

Так само от в інституті. Ми коли навчалися на першому курсі, викладач нашого... чи українознавства, чи народознавства – мабуть, українознавства – це доцент Триліс Василь Герасимович...

Да-а, знаю його.

Да, такий дядько – це він вів хор для студентів, для всіх бажаючих, там, в кого ведмідь на вухо наступив, не наступив – він всіх брав, дуже терплячий, відносився до людей, які ніколи не співали... В нього така методика була: він виконував... ніколи не казав: «ти по нотах не попадаєш», він казав узагальнюючі такі... Така методика цікава була, але в ітоге всі співали, як могли, в общем, ми навіть на (два?) голоси не могли поділитися. Але нам всім подобалось, бо це було дуже... ну там і лекції якісь розказував, кожен четвер ми з ним співали [нрзб]. А потім, так як він уже старенький, на пенсії зараз, викладала у нас дівчинка одна... коротше, у нас зібрався колектив такий... «Витинанка» ми називались.

Це в університеті, в Бойчука?

Да, це в інституті Бойчука. Виходить, ми ще проіснували, поки були студентами. Бо коли ми перестали бути студентами, у нас трохи з часом не складалося. У нас було сім людей, і ми якось не могли підібрати, щоб збиратись якось на репетиції, бо ми ж [під час навчання], в основном, в гуртожитку всі жили, нам було дуже зручно збиратися репетирувати. Але не полишало бажання співати, і так само ще... у Василя Герасимовича такий репертуар... хоч він дуже гоне на совок, але він дуже совковий. Тобто в нього якісь навіть речі, які справді вони з села, народні записи є, де якісь бабусі співають – все рівно вони люблять оці обробки якісь, щоб воно так якось красиво було, прям такі... І воно нас справді інтуїтивно, на якомусь рівні відчувалось, що це трохи штучні речі, і було бажання найти першоджерело, що ж це таке. Ну й так само ж є інтернет. Потім якось з'явилося, що я накачала багато альбомів гурту «Древо», той, який вторинний колектив консерваторії. І цей досвід – просто для мене взірець, еталон вторинного виконання, і плюс купа матеріалу звідти, теж трохи склад мінявся... Бажання співати – треба ж це оформлювати, якось до життя довести. Ну як картина намальована, ще ж треба в рамку треба оформити. І так само зі співом, що треба якийсь стабільний колектив, гурт. І навіть, виходить, я почала там проводити

навчання, і люди, які зацікавились, приходили до мене – то вони знали навіть більше, ніж я, і потім в ітоге вони в нас в гурті співають.

Це «співи по вівторках» були?

Да, це «співи по вівторках», це якраз до мене прийшла Віолетта і Таня. І вони потім... тепер ми разом з ними співаємо, і виходить, такий більше прогрес. Бо все рівно вдвох не будеш співати, треба колектив. Але так само може бути... ну от як бабусі співали в селі – вони все рівно були якісь інтереси, чи вони якісь родичі, чи вони дружили, тобто люди, які хочуть співать, але дивиться один на одного не можуть, - вони не будуть співать разом, тобто все одно мають бути якісь інші об'єднуючі фактори [нрзб], спільні ідеї, інтереси. Зараз у нас найкращий склад, який зараз є. Але так само воно не відпускає – тобто якщо ти вже почав співати, ти не можеш зупинитися. Так само намагаєшся дитину свою кудись знайти... для дітей... щоб продовжувалось.

І от як щодо дітей тоді виходить?

Ну от в Києві, слава Богу, є різні колективи, є гуртки. Наприклад, є «Правиця» - в них... з високою оплатою, вони набирають дітей з таких більш... «прослойка общества», які також хочуть, щоб дитина була до українського причетна, але вони вимагають, щоб якість... щоб ти там, де збираєшся, щоб там гарне примі-щення. Тобто зараз вже на будь-який смак є. А в Києві взагалі багато цих гуртів. Навіть я колись бачила такий дитячий колектив, от вони виходять виступати – я подумала, що можна туди малого віддати – але потім я дивлюся, що вони... у них настільки цей сово... у них викладачка така, під п'ятдесят років, і в неї таке радянське... за чим де стати, оце сценічну манеру «як ти балакаєш». При тому, що вони співали гарні пісні такі народні, справжні, але сама подача... Я уявляю, як ця жінка дресує цих дітей, я розумію, що не хочу туди дитину віддавати [сміється]. А воно видно, що дуже так завчено там. Дитина, якій там шість років, вони виходить вже як дванадцятилітня дівчинка починає читати якісь, там, віршики. Тобто видно, що її навчили. Ми ходим... я свого вожу Андрійка на «Орелі» в Музей Гончара. Причому, ці ж «Орелі»... як в Музеї Гончара... вони експедиції свої проводять, там купа записів, доступу до цього всього. Тобто якщо, там, відшити одяг, то мами йдуть – і просто в музей, і з музейниками знімають ці викрійки, все по-справжньому. Тобто у них там дуже... вимоги такі високі.

Ну а потім виходить, що матері самі шиють чи замовляють десь?

Ну там є мама, яка шиє, бо у мами восемь дітей, вона вміє шить [сміється]. Вони там замовляють... Ну, наприклад, якщо це верхній одяг, бо верхній одяг майже не зберігся, він у поганому стані – тому найбільший попит на нього, і ось свити замовляли, то... ну, їй оплачують роботу, то вона не дуже дорого бере. Вона й пояси тче, робить, навчилася... мабуть, потреба для своїх дітей була, а тепер всі до неї ходять замовляють, ціла черга до неї.

Зрозуміло. Де Ви берете матеріал для «Окриси»? Як Ви підбираєте репертуар?

Ну от в основному ми беремо... це якась частина – те, що видане... Так само Консерваторія імені Чайковського – вони видають дуже багато дисків, «Етнічна Україна» з бабусями, там саме первинні записи, і так само його вже все позливали в Інтернет, і там вже цих альбомів – на два життя не хватить вивчити. Причому, є ж

дуже складні речі, які і шість голосів – таке, Полтавщина, дуже складні речі, може все життя співать, а якісно не вийде виконать. Тобто знаходимо якісь видані речі, потім... так само в мене щастя було, я в цьому році їздила в експедицію на Полісся, на Житомирщину. Ми там записали, теж дуже гарні бабусі старенькі, старалися так само все викласти по можливості, щоб в доступі було, щоб люди чули. Ми там їздили в експедицію, потім побачили наші світлини, навіть поляки встигли до тих бабусь приїхати одразу. Тобто дуже класно, що... як би інформаційний світ... І ще зараз – так як на це є попит [нрзб] – з'являються ідеї, коли фольклористи, які, там, збираються... закриті в них така тусовка, і вони всі цих консерваторіях варяться, в інститутах. Але вони розуміють, що люди цікавляться ззовні, приходять і цікавляться ззовні, тому надаються такі послуги, як майстер-класи. Тобто за гроші можна піти повчити[сь]... Я дуже багато ходила на майстер-класи до Сусанни Карпенко. Я в неї і колядки вчила, і веснянки, і лірику, і весільні, і псалми ми співали. Дуже на багато майстер-класів ходила. Вона переважно записувала – то Чернігівщина, північ Сумщини. Вона сама з Чернігівщини. І ще в фольклористів є таке цікаве, що вони негласно поділили Україну на території. Це ніби неофіційна в них домовленість, але так, щоб ніхто нікому не заважав... Ще була на майстер-класах у Ганни Коропніченко, це вона збирала фольклор по Київщині. І це насправді унікально було... всі фольклористи думали, що щоб знайти якісь геніальні речі, треба їхати далеко, кудись у ліс, оце на Полісся, а вона поїхала, може, сорок кілометрів від Києва – це ж Лука село чи... Боже, забула вже ті села, ну от вона записала колядку «Ой як вже було ізпрежде віка». І потім це був такий фурор – оце ж про створення світу колядка на Київщині збереглася. Потім обряд ще цікавий вона... теж на колядки, в кінці... після колядок як хліб [сніп?] молотять. Тобто вона це записала не так давно, може, п'ятнадцять років назад, але ну... тут поруч. І теж вона дуже... вона викладає в Поплавського... вона вміє навчити, подати, вдохновити, щоб ти в себе повірив. Не всі можуть вивести ввєрх, то вона нікому не каже: «Ні, ти не зможеш», а – «Так, ти зможеш, це треба», дуже гарно проводить майстер-класи. Ми коли приходимо на такий майстер-клас, ми розбираємо пісню, вони дають запис, ми розбираєм її на три голоси – якщо там є три голоси, вчимо кожен голос... тобто я з цих майстер-класів дуже багато собі матеріалу назбирала. Навіть не вспіваю вивчить те, що з цих майстер-класів, а там же виходить... ці спеціалісти, фольклористи, вони ж розжовують, що треба та-ак, і навіть якщо ти ніде не вчився, вони все це пояснюють. Причому, я думаю, що то навіть набагато краще, ніж вчитися шість років в якомусь інституті, бо вони все пояснюють за два тижні, може, тиждень.

Концентровано... Інтенсив такий, да?

Да, інтенсивно. Бо люди, які приходять, вони знають, що вони хочуть, і... група по рівням ділять: чи початковий рівень, чи середній, чи високий. Так само ж у Єфремова в цьому році... весною ми з Танею попали до Єфремова, зараз готуємо колядку і ліричну, теж з Полтавщини, дуже складну, ми без нього точно не розібралися б. Але він так наскільки пояснив, ми все записали, а тепер, на щастя, нам є, з ким її вчити, довчати. Бо, звичайно, люди, які ходять на майстер-класи, - в них нема голосу. Це воно виходить, як [ненужні?] речі: ти сходи, повчився, але ти не можеш нікуди далі. Пісні ж треба постійно виконувать... В общем, тому, як

варіант, можна навіть намагатися когось вчити, бо все рівно є люди, які менш тебе знають [сміється]. І теж дуже гарно, якщо можна найти якихось... як би спів-ідейних, людей, які думають так само, як ти... в такий ще спосіб фольклор насаджувать. І, до речі, те, що спів... у мене зараз перерва з цими співами, але мені постійно пишуть люди, коли ж будуть заняття [сміється].

Ну так, така ініціатива, дуже вдала була дійсно. Ну, тоді останнє питання: чи впливає Ваше захоплення традиційним співом – і, виходить, Ваша професія кераміста, очевидно, - на Ваше повсякденне життя, на Ваш побут?

Та-ак... ну, першочергово, так як я займаюсь керамікою, то в мене в будинку, на кухні, стоїть гончарне коло, всюди глина, в мене син грається з глиною, а не з пластиліном. В основном, так, бо... так само, якщо я займаюсь фольклором, я витрачаю свої гроші не на нові сучасні якісь тренди, а на те, щоб відтворити якісь старовинні елементи одягу. Так само... якщо я думаю, як провести час вільний, шукаєм якісь фесивалі, які пов`язані, щоб нам було цікаво сходити сім`єю, там, щоб дитині було цікаво, в якомусь такому руслі, або якщо це по кераміці, то я шукаю так само фестиваль, де я можу поярмаркувати... бо мене запрошують, там... і так само ще, до речі, заняття фольклором, вони відкривають простір, щоб кудись поїхати, на Одещину, наприклад [сміється].

*Росипчук Жанна Іванівна, 1964 р. нар., м. Київ
По телефону, 28 січня 2016 р.
Майстер-гончар, кераміст*

Чому Ви звернулися до традиційних ремесел (гончарства), які життєві обставини вплинули на це?

Просто в якійсь момент прийшло розуміння, що «так треба». Я не хотіла б розголошувати деталі. Можна сказати, що від Боженьки подарунок.

На сайті "Рукотвори" написано, що Ви опановували секрети промислу самостійно, за допомоги спеціальної літератури. Чи можете назвати декілька видань, які найбільше допомогли Вам на цьому шляху?

Найперше моє джерело – це практика. Зі спеціальної літератури гончарству не навчитися, та й немає особливо такої літератури. Тут дуже важливо відчувати матеріал, віти вести з ним діалог. А якщо з ним боротися – він тебе пересилить. [Далі досить багато саме про це і розповідала]. Спершу просто брала і ліпила трипільські горщики.

А де Ви брали зразки цих горщиків, чи можна дізнатися?

В музеї – був у нас хороший Музей Трипілля, але зараз його знищили, залишився археологічний музей у Трипіллі. Та й на городі у себе знаходила уламки, це звична тут справа. А далі – тільки практика, щось підказували друзі, знайомі, інші майстри.

Наскільки я міг зрозуміти, Ви творите авторський стиль, однак і традиційні вироби також. Чи відображається у Ваших виробах специфіка (техніки, візерунків, форм) якоїсь місцевості, крім Трипільської культури?

Я цим особливо не переймаюсь. Це ви історик, а я не історик, я – вільна людина (у своїй творчості). Я роблю те, що мені подобається – і сучасні форми, і авторські.

Чи навчали Ви ремеслу своїх рідних (дітей)? Чи була/є цікавість у них до цього?

Я живу одна, тому про це й говорити нічого.

*Савка Леонід Григорович, 1955 р. нар.,
Київська обл., Вишгородський р-н, с. Нові Петрівці.
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в с. Нові Петрівці 30 квітня 2017 р.
Засновник етнографічного музею «Хутір Савки»*

Скажіть, будь ласка, пане Савка, що Вас найбільше надихає в традиційній культурі?

Мені хочеться, щоб українська культура залишилась, українська мова, українське слово, українська пісня. Бо без цього, я думаю, що Україна не відбудеться, якщо ці атрибути будуть втрачені. І я можу частинку цього зберегти, то я скажу, що ми з дружиною стоїмо на одному із фронтів оборони, і ми не тільки обороняємося, ми наступаємо в своїх діях. І якщо я на діток не можу тиснути українською мовою, то я, кажуть, з якоїсь сторони все-таки доступлюся і переконаю дітей, що українські імені – це особливі, українські слова – це особливі. І коли вони послуговуються російською мовою, то я кажу: ну, от ви постійно користуєтесь російською мовою. «Хто постійно користується?» - «Ну от я почті», я кажу: «Скажи, будь ласка, таке гарне українське слово «па-ля-ниця»» - «Паляниця» - «Бачиш, якщо ти будеш постійно, ти будеш говорити «паляниця»» - «Ну, мені не хочеться українській язик портіть» - «Порть його. Ти вчися і порть, і воно все в тебе вийде». То я на своїх дітях переконався, що це можна пробити цю стіну, і я в них пробив, вони теж були такі, як і всі діти ходять у російськомовні... ну, українські школи, але спілкуються з учителем... Тож мене особливо вразило, коли ми десь на третьому році нашого існування, приїжджає і каже: «А вчора у нас був урок українознавства», - це ще роки трохи раніше, це років з десять-дванадцять тому назад – і каже: «вчителька російської літератури, вона прийшла і каже: «Щас я вам буду розповідати про колядки. Ну штоб мені було удобно говоріть, ви ж мене поймьоте – я буду разговарівать, так ладно?». Ну, діти, звісно, кажуть: «Добре». – «Ну, понімаєте, діти, после Рождества мужики в українском селе напівались, дрались і ето називалось «калядкі»». Я кажу: «Сину, отак вона каже?» - ну, звісне діло, що він в слово без диктофона не сказав, но, в принципі, суть була в тому, що ось куди звелось. Я кажу: «Сину, як ти, це така мудрість, надзвичайна» - і син кажу: «Ну що ж там: «коляд-коляд-колядниця, добра з медом паляниця, а з-з... не така, дайте, дядьку, п'ятака, а п'ятак бумажний, дайте рубль, там, бомажний, а в рублі та ще й дві дирочки, дайте ще й горілочки»», - я кажу: «Це дурниця, сину. Колядка – це вічність. І коли до нас приїздять американці, і вони хочуть заспівати так, як у нас шановані гості з Польщі, російсько-... україно-польські пісні, і вони і туди, і туди підходять, то кажу – американці завжди акцентують увагу, що є фільми, «Один дома» - так це ж є Леонтович, який переклав на музику «Щедрик» та й наскільки ж він далекий, мудрий і непере... неперебиваемий ніким, невбиваемий. Скільки нищили, а знищити не можна, і тому, кажу, це – вічність і в тих колядках... А каже: «А чого ж більше нічого?», - кажу: «Тому що будь-яка релігія, яка наступала на звичай, традиції древніх народів, вона нищила перш за все їхні звичаї, обряди, книжки, і коли вона нищила це – а де ж воно візьметься, як книжку ту чотири рази спалили? Як вона залишиться?» - «А чого ж її не залишили?», - я кажу: «От не залишили, отакі

варвари, вважай, тому якщо істинно було б православні, то вони повинні були б казати, що Бог створив світ, а після створення світу з'явилися люди, люди були різної віри, в тому числі і язичники, потім вони стали християнами, тому тих язичников треба поважати. А сьогодні будь-якому батюшке скажи про язичество чи обряд Купала, то він скаже: «Ти язичник, ти поганин і не хочу з тобою розмовляти». Мав бесіду минулої неділі, прийшли два хлопці твого віку, приїхали з Києва до цієї церкви [показує вбік каплички по сусідству], я їм кажу, що: «Ви приїхали до цієї церкви, розумієте, що ця церква пропагує російський міф» - він просто, батюшка, про це говорить. А він каже: «А подождіте, а как ви смотріте на то, що по Києву ходять обіз`яни» - я кажу: «Які? Про яких обіз`ян?» - «Ну, Обама». То він настільки уже забитий цією дурницею, по-перше, що «обіз`яна» - він називає президента Сполучених Штатів, «ходить по Києву», то такого я ще не чув. І коли я почув від молодого людини, я подивився в очі його: «Ти це вправду говориш? Чи просто так оце ляпнув, аби шо-небудь?»...

Я, власне, чого спитав, що Вас надихає у традиційній культурі, от дивіться: Ви ж до певного часу, мабуть, як і ми всі, не були настільки занурені у традиційну культуру. У Вас була своя освіта, да, і професія – до речі, яка? До появи музею?

Економіст. І даже був в партійних організаціях досить... Звідти мене язик мені підвісили там і я спокійно себе почуваю на будь-якому [з`їзді? - нерозбірливо], то я був... А потім, коли це все рухнуло... [Л.Г. відкликали туристи із групи поляків, які саме перебували у його музеї]

...Багато, їх дуже багато. І те, що... щоби керуватися вперед, треба подивитися назад, щоби звідти – не шось шукати, там, шось в минулому, потому що минуле – це минуле, і тут якби і шлях вперед. І мені було дуже шкода, що ті колядки, що коли я ходив до школи, то біля церкви на Паску завжди чергували вчителі, і ми ховалися, щоб нас ніхто там не бачив. То чому це було таке наче нищення, не можна? Гхе, розуміється, що в ті часи, сімдесяті-шістдесяті роки, треба було бігти обов`язково на день Паски на ленінський комуністичний суботник. Зрозуміло, що це нікому не треба, всі це розуміли і я в тому числі, працюючи даже в партійних органах – розумів, що це вже нікому не треба. І я нікого наче не примушував, щоб довго бути: прийшли, відмітилися – і розбіглися. То те, що пробували насажати, воно не прижилося, і мені було так... е-е... сумно, коли я пригадував і розповідав своїм дітям: школа – сто п`ятдесят дітей, ну, умовно – це їх від першого до десятого класу, виходить директор посередині і діти підходять до директора і ніби здають звіт, що вони вишукувані, що загін, там, такий-то вишукуваний. Потім директор каже: «За дело коммунистической партии будьте готовы!» - і всі ці сто п`ятдесят дітей, починаючи от з такого крихітки, як у вас, кричать: «Завжди готові!». І я собі так завжди думав: за яке «дело» і чому ця дитина в третьому класі за «дело» якоїсь партії буде готова? Чому? Що ви йому цьому вбили в голову, що він готовий? У мене там в коморі висить фотографія одного прадідусів наших сусідів, і там дідусь обнімає хлопчика, а той в піонерському галстуку. То я себе так подумав: оце класичний Павлик Морозов. Якщо б мене, коли я ходив в третій клас, прийшов директор школи з якимось там уповноваженим району і сказав: «А скажи, будь ласка, ти бачив, де батько сховав мішок із житом?». І я б, дурний будучи... і вони ж

сказали б: «Ти ж майбутній піонер, жовтеня, ти – майбутнє нашої нації, ти повинен це зробити». І я, будучи дурним, ляпнув би, не розуміючи, що дідуся я більше б після цього ніколи не побачив би. То та минувщина, яка вже якось пішла від нас... ще був один такий цікавий чи не цікавий момент з точки зору життя. Мій тато най (не) виходив всі кількості трудоднів у колгоспі, і за це він відправлений, ну, як кажуть, покараний, і він два роки працював на Біломорканалі, працював – грабарував, тачкою возив землю, тому що копали канали [канал?]. І коли тато повернувся, я був ще зовсім малий, я цього й взагалі не пам'ятаю, і коли мені старші брати-сестри розповідають, що тато прийшов, не був три роки вдома, він каже: «Ну як ви тут?» - «Нормально». І ніхто з них не відкрив рота і не сказав: «Таточко, як Ви там горювали?» - він би нічого не сказав, як той партизан, тому що він розумів, що дитина комусь розкаже про щось і в цієї дитини, в його дитини і у батька знову будуть проблеми. То настільки були нажухані, нажахані, і оце минуле, про яке дехто зара каже: «От добре було, давайте повернемося, лєнінська партія, Лєнін, Сталін», - я завжди кажу: «Шановані, ви на своїй шкірі зовсім цього не відчували». Я його теж не відчув, я тільки краєшек його захватив, і то це краєшек мене ніби вбивав. Я хотів від цього відштовхнутися і надовго забути, і ніколи його щоб не бачити.

Ви фактично відновили матеріально-господарський побут селян, традиційної культури. Для цього потрібно було підняти, ну, колосальний пласт, мабуть, інформації. Де Ви знаходили інформацію, де Ви дізнавались – ось, такі-то ваги повинні бути, отак-то треба робити те, так треба робити те?

Ну, одна із частинок того, що я наче привніс сюди – це мої емоції... [одна з польських туристок підійшла попрощатися] багато чого я виніс сам із себе. Мені вже ж за шісдесят, за шісдесят, і при істинній владі, тій, яка була до дев'яносто першого року, я прожив... мені в дев'яносто першому, коли розвалювався Радянський союз, то вже було за тридцять, то я реальний бачив колгосп, я ходив з мамою сапати колгоспну норму. І коли мені мама сказала, що оце ми сапали втрьох, я, брат і мама, бо якраз старші вже були... іншою роботою займалися, і ми заробили двадцять чотири копійки, то я був дуже здивований. Я розумів, що я не можу мамі дати ці двадцять чотири копійки ці, щоб, ну, умовно сказати: «Мамо, сиди вдома, от тобі двадцять чотири копійки». Я їх тоді не заробляв, але я розумів, що щось якась дурниця. Але воно наче було. Сапати – це аби прогребти, тобто сапання – це було... отут ми як що сапаєм, то кожну зе(м?)линку – он, іще бур'янинка осталася – я полізу достану. А там... прогріб як-небудь, порубав там щось – байдуже, воно мені не треба, воно мені не треба, мене заставили. А якщо заставили, то я роблю це, як заставлений. Тому я бачив цю частинку і я категорично був против, і за це... і коли ми на своє, коли була можливість поруч зі своїм городом придбати хатинку – а вже дев'яносто перший рік, розвал пішов вже повністю по багатьом напрямкам... в дев'яносто четвертому її придбали і я запропонував своїм: давайте створимо музей, тому що дуже багато, і у мене в мамі дуже багато залишилося. Його можна поєднати і показати хоча би якось не тільки дітям, але й ще комусь. А потім я вже став це, окрім я того, що я пам'ятав дещо, наприклад, жернова, млин – то я його бачив, це я реально носив і це робив, а тоді я вже став вивчати. То за ці чотирнадцять років я читаю літературу, зараз особливо знайомлюся, щоб питання, мабуть, ці... на рівні розмовляти з [нерозбірливо]... згадав про «ватників» - хлопців,

які живуть, їдять український хліб. То щоб їм відповісти, «ти у Гундяєва загляни під рясу і побачиш, що там, мабуть, генерал-полковник ілі генерал-лейтенантські погони» і про якусь реігію мова не йде, це дурниця і Бог, якщо про Бога говорити, то він дійсно є, він єдиний і він для язичників, і для християн, і для росіян. Але наче за чотирнадцять років вивчаю все...

Які, наприклад, етнографічні роботи чи фольклористично, що, можливо, найбільше на Вас справило враження?

В мене є роботи Степана Килимника, практично всі роботи, Воропая – практично всі роботи... е-е-е... хто ще [ще одна з польських туристок підійшла попрощатися]. Якись такі, якись інформації... Син цим цікавиться. Інколи він мені каже: «Подивися, в Інтернеті подивися таку, таку-то статтю». Треба, що[б?] дивився, якусь інформацію. То етнографічні цікавлюсь, сам приймав участь в декількох... експедиціях на Переяславщині. І тоді працювала оця Київська обласна державна адміністрація [«До свіданья» - польським туристам]... обласна адміністрація... там працював Відділ фольклористики університету...

Київського?

Ні, Рильського [не зовсім зрозуміло, мав він на увазі ІМФЕ чи все-таки КНУ]. Ну, саме етнографічний відділ. То я з ними там трошки... і вони... ну, мене рахували, що я трошки теж щось розуміюся на цьому, може не так... Бо я, будем казати так, людина-практик, якщо я вже дивлюся на жернова, то я не просто дивлюся, я повертаю їх і каменя наковую, бо є таке прислів'я «не кує й не меле». То «не кує й не меле» звідки... прислів'я, наприклад, «у городі бузина, а в Києві – дядько», то я докопався і знаю, що «в городі бузина, а в Києві – дідько», «не ликом шитий» - це негатив, а не позитив, ну «я ж крутий, я не ликом шитий», це розумію, «не ликом шитий» - це негатив. Потом я доказую і пояснюю на конкретикі, ось – «безплатний сир у мишоловці», вигляд довожу до того... чи вірніше, наш висновок, що – з гостями довожу – що саме «безплатне сало в мишоловці», сир не клали, тому що це не той продукт, який можна покласти на цілий місяць чи, там, на два-три дні, він дуже швидко псується.

Скажіть, Ви от сказали тільки що, що син Ваш цим цікавиться. Як він ставиться до традиційної культури, до відродження звичаїв також? Він допомагає?

А він даже більш жорсткіше відноситься, чим я. Я, наприклад, одягаю, наприклад, якусь там старовинну свиту і інколи дозволяю собі, наприклад, і сісти. То син каже: «Ні, батьку, сісти в ній ти не маєш права, це не твоя свита, то надбання і ми тимчасово...» [«Дуже дякую, до побачення!» - прощаються гості]. То він навіть так, жорстко до цьої... тимчасово ми покористувалися і повинні залишити, це не наше. І до фольклору, який співається [знову прощання з польськими туристами], то він каже, що у нас в хаті повинні звучати тільки суто українські старовинні народні... Поплавського не повинно звучати, категорично, ну й я його не люблю, але інколи фольклорний колектив буває, ахає – ну, це ж гарна така пісня... навіть та пісня, яка в Україні якось так незвідки взялася незрозуміло, ну отой «лісапет» - як пісня вона цікава і ми її теж спочатку використовували, потім він каже: «Дівчата, у нас є прекрасні гарні пісні, бабусіні, мамині, розповідайте ту легенду: оце моя прабабуся Ориська з дідом, там, Панасом колись співали оцю пісню, - отак вона

повинна починатись. І співайте акапельно, щоб був чути ваш голос – от в цьому ваша цінність. А «сало їм, в салі сплю, салом укриваюсь» - не треба». Сало – красиво, гарно, але то й не те. То син бореться... ну, донька, як би вона розуміється, але може промовчати, а син – безпощадний. Він мені інколи, коли я з ним розмовляю, аж насварюся і потім хожу і сам себе некомфортно почуваю, відчуваю, він те ж саме. Інколи каже: «Ти, батько, молодець» - приємно чути, дідухи зробив, а це я зробив, наприклад, - будемо на хлібній лопаті носити хліб. Каже: «На хлібній лопаті – зроби хлібну лопату, на ній носи, а це хлібна лопата не твоя», кажу: «Вона ж все рівно стояла під парканом, вона б згнила, я цю лопату забрав, так вона хоча би тут буде бігати», а таких лопат по Україні ще двадцять два мільйони стоять лопат, гниє, і її не взяли в гру, і вона згнила. І от мені тут недавно чоловік один приніс і каже: «А треба вам ціп?» - я подивився: у мене їх штук шість. Я так подумав, якщо в грі його десь використати, я ще дам йому тих двадцять, сорок, п'ятдесят гривень і заберу (бо він просто так же не віддасть), а якщо так, то воно мені не треба. Я так подумав: а для чого?... В принципі, уже забагато.

*Скорик Дмитро Валерійович, 1973 р. нар.,
Одеська обл., Кодимський р-н, с. Шершенці.
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в с. Шершенці 15 серпня 2017 р.
Засновник агросадиби (еко-етнохати) «Білочи»*

Скажіть, будь ласка, пане Дмитро, що Вас найбільше надихає в традиційній культурі, в етнічній культурі?

Як би воно таке питання... просте, але ж... що найбільше надихає? [зітхає] Я думаю, що от то що традиційна культура – це... це можливість... це як би... цілісне творення свого світу. От цей принцип, напевно, надихає, що людина традиційної культури – це творець свого світу, неймовірно різноманітного, яскравого... світу, який не повторюється і якщо ми говоримо, звикли двадцяте століття узагальнювати і казати про українську культуру чи там українські традиції, але ж коли ти заглиблюєшся [підбіг молодший син Д.В., запис призупинено]. Так, на чому ми зупинилися?

Що людина традиційного світу творить сама свій світ, яскравий, різноманітний.

Так-так-так. І вот до чого ми б не доторкнулися, що б ми не почали досліджувати, то ми бачимо, якщо... чи будівля хати традиційної, чи вбрання традиційне, то ми говоримо... ну як би я казав про двадцяте століття, що не може бути узагальнення такого і не було його взагалі, що там традиційна, там, український традиційний одяг. Коли стикаєшся з цим, ти розумієш, що є традиційний одяг безпосередньо даже не району, якоїсь місцевості, а традиційний одяг конкретного села чи вишивка рушника в цьому селі, бо в селі, які там сусідні, могли бути якісь інші нюанси чи це звичаї, обряди – конкретної місцевості. І також розумієте, що людина – все одно вона була вільна, якщо даже існувала оця така, ну як би канон традиції, традиційний, що там на Полтавщині чи там ще вишивали так-то і так-то, але ж ця вишивка конкретної вишивальниці – вона скрізь наповнена індивідуальністю, все одно вона через свій світ, через свої відчуття пропускає це і відтворює. Вот, тому це чого взагалі позбавлений сучасний... людина сучасної культури. Так, ми більше споживачі культури, ми – не творці цієї культури чи, там... тому як би, оце звичайно, що воно надихає, що людина була повністю... вона створювала – свій побут, прикрашала його, своє вбрання, обряди, звичаї чи там календар традиційного... з традиції – він такий неймовірно яскравий, а не... важливо, що не яке це число якогось місяця, а кожен день має якесь неймовірне...

Ім`я.

Ім`я, так, легенду пов`язану, явище природи і з навколишнім світом людина спілкується. Тому це... ну от то, що ми втратили, і то, що людину робить. піднімає на вищий щабель – він уподоблюється Творцю, він – сотворець цього світу. Ми цього позбавлені, на жаль.

Дуже добре. Насправді, якщо б мене так запитали, то я насправді так само відповів, що мене особисто найбільше приваблює в традиційній культурі. Мене дуже дивують фрази Ярослава Грицака – такий історик є сучасний український, він в одній з лекцій казав, що людина традиційного суспільства не здатна

реалізувати себе творчо, що творча людина не здатна реалізувати себе в традиційному суспільстві – це конкретна, буквальна у нього фраза така була. Це просто не вкладається в голову, це дуже дивна теза, надзвичайно сумнівна. Я з Вами повністю погоджуюсь, що насправді вірне повністю протилежне. Ну, в будь-якому разі, Ви до певного часу не були, як і ми всі, занурені у традиційну культуру. У Вас є дві вищі освіти, Ви працювали в школі Костанді. Чому тоді життя в селі, чому етнічна культура?

Ну, дивіться, напевне це як би на генетичному рівні воно все одно – от цей пошук того справжнього, того, що з юнацтва людина починає шукати себе і це, правду треба сказати, шлях дуже складний я пройшов, ну як би... людина – виріс в Одесі, в Одесі там ставлення до традиційного і українського – і близько нічого не було. Потім ті такі роки дуже складні, тому що можна сказати, що отам от я був з усією щирістю прихильник «руського міра» - це також було і не можна про це... Розумієте, становлення свідомості відбувається це, людина шукає – і я також шукав. Чому «русского цього міра» шукав, тому що шукав справжнього, шукав тих корінь, вот, але ж наскільки ця от пропаганда і замулені очі, що людина... розуміння того... ми були позбавлені розуміння... Якщо ми в родині також це коли там казали, що то був «рід козаків», але ж ні в школі ніколи і ніхто не вчив, що справжня є, була українська культура, українська мова, яку викладали, розумієте, - все воно було штучне і воно не торкалось серця. Тому шкільні роки – вони нічого не дали мені в плані розуміння, що є Україна, українська культура і все що пов'язане з народом, який жив на цій землі. Нічого не виніс – нуль зі школи. Тому пошук свого коріння – він спочатку в сторону «руського», так, але ж мене цікавило в «руському» не саме щось «російське» чи політичне, мене цікавило саме це народне. От я з юнацтва вважав, що справжнім є народне. Але ж потім... завдяки, ну, я був викладачем спочатку, вчившись на біофаке в Одеському університеті Мечнікова... е-е... був викладачем недільної школи при храмі в Одесі. І якось дуже... ну я це не випадково, звичайно що, мене як би з дітьми різні свята робили, і от став цікавитись, як в народній культурі святкувалося Різдво – таке одне з найбільших християнських свят. І от завдяки Тетяні Кирилівні Храмцовой, завідувачу бібліотекою... я не пам'ятаю... відділу культури – вона мене познайомила, каже, що саме в українській, в традиціях української культури є вот такі неймовірно багаті звичаї, пісні, які називаються «колядки» - вот то було перше знайомство з колядками, ото було перше знайомство з народною культурою, уже таке свідоме знайомство. І настільки воно мене захопило, ті колядки, розуміння того, що в руській нічого подібного нема. Чому саме вот руське - воно було язичницьке, а тут спокон віку, століттями вот ці колядки... ну, я спершу познайомився з цими християнськими колядками. Мене це захопило, потім колядування з дітьми, це як пов'язано з цим і почалося в мене уже вивчення традиційного вбрання, знайомство з іншими традиціями – і поступово це формування такої... свідомості, я поступово становився українцем, поступово. Але ж останньою, можна сказати, крапкою в том, що я, знаєте, поки що... ну, там, розуміння вот українське, але ж хто ти – українець ти чи хто ти, одесит і росіянин чи руський? Бо ніхто в нашій родині не казав, що ти – українець. Каже, от, там баба, значить, руська, ще там вона з Поволжя, баба одна, була. Скорики були козаками, але ж що ти українець – ніхто ніколи не казав. Казали: ну краще, ти ж руський, ми

всі руські, ми всі руські – отак, без деталізації. Тому останньою крапкою, коли я навчався в Московському Свято-Тихоновському православному університеті, була така подія в житті, от, і взагалі моя поїздка... ну, я їздив туди на навчання там, так сталося, що з перервами, але ж десь приблизно одинадцять років в Москві. І саме знайомство зі столицею в Росії [посміюється], спочатку це таке захоплення, це такий мегаполіс, багато цікавого, все, але ж свідомість весь час, спілкування з людьми, весь час це як підкреслення, що ти ж ніхто... Коли багато як би одеситів б`є себе в груди і каже: «ми – руські», я їм після того пропоную: ви поїдьте в Москву чи якесь інше, там, постукайте і скажіть, що ви – руські, там вам будуть тикати пальцем і казати, що ви – хохли. Так вот це усвідомлення, що ти приїжджаєш туди і починаєш казати, що ти – руський, то або жид, або хохол – і з такою підозрою, тому це як би кращий поштовх, щоб усвідомити, хто ти і на якій землі живеш. Вот. І ще таке остання краплинка була, коли здавав один іспит, домовився з знайомим священником, здав на відмінно цей іспит, але ж не по формі, а дуже поспішав додому і на декілька днів раніше, в храмі це відбулося. Мене викликав декан факультету чи куратор факультету, отець Константін, на ковчор, скажем так: як ти міг не з усією групою, не попередивши інспектора, я повинен... і це все виливається в шо, ну вот такий просто без всякої задньої думки, що я там хотів якось там, якісь домовленості... це в тобі, каже, хох... він я не пам`ятаю, як сказав, но він сказав, що це всі українці – вони звикли лгати, вони звикли присмикатися, вони звикли викручуватись – це основна риса українців – і ти повинен в цьому сповідатися і не бути таким, як українці. От це було останньою краплиною, зовсім, ну, я ж кажу, не було в мене якихось думок, я просто поспішав додому, бо, ну як би, з чистим серцем, душою здати цей іспит, але ж вот бачення таке, що в мені-от самі гірші риси проявилися, що я і хочу обманути, викрутитись, перекрутитись – і шо це притаманно всім українцям, бо вони весь час присмикалися перед кимось, вот, це остаточно поставило крапку в розумінні того, хто ти і як би, що ти українець і цим треба пишатись. Ще він сказав таку дурість, що це ж татари весь час гнобили українців. Так хто ж більше гнобив, кого, вірніше, татари більше гнобили: українців чи росіян, які були під ігом? І ця ізворотливість і все таке інше. Ну таке, от. Це такий як би можна сказати, що література, але ж правда такий випадок відбувся. Тому як би, коли я закінчив Свято-Тихон... і у мене дипломна робота була «Этнокультурный компонент в условиях формирования национальной школы» - вона нормально була прийнята і нормально всі ці мої напрацювання в плані народної культури, знайомства дітей, сучасних дітей, в умовах формування школи, сучасної школи з цими... як би народознавство в цьому ключі – викладання навіть таких предметів, як біологія і таке інше. Або класні години, або будь-які зустрічі і спілкування з дітьми. Вот... Тому так.

Переїзд до села – це дуже великий вибір... [нерозбірливо]

Так, це ще один такий крок – переїзд до села. Він не міг би відбутися, якби не було згоди другої половини. Пошук в житті, звичайно... я хотів і цю хату, в якій ми живемо, - я її придбав задовго до, задовго до того, як познайомився зі своєю дружиною. Це як би бажання з дітьми виїжджати сюда, так, в інші, там, села, і по Одещині, їздив по Одещині з дітьми, знайомив їх із традиційною культурою, з народними звичаями, обрядами якимось чи просто життям простого народу в селі.

Вот. Тому оце якесь... то, що було десь там в глибині і також весь час там, продовження того ж пошуку себе – так воно, звичайно, коли ми познайомились з Надією, то... Чому довго так шукали один одного – бо шукали єдності. І от коли ми познайомились, звичайно, що ця єдність – вона і виражалась в тому, що єдність поглядів на життя, що дружина... Прожили в Одесі два роки, і дружина підтримала, каже, що да, дійсно... певний час, коли я працював в школі, потім... хотілося бути господарем на своїй землі – оце таке велике бажання. Не працювати на дядю, не, там, жити в чотирьох стінах як такій, можна сказати, що місті – це якась «позолочена клітка», так, а просто стати власником цієї землі і бути господарем цієї землі. Бо це також є творчість, такий єсть, є, ну вот, простір для діяльності і творчості. Вот, тому і вирішили переїхати в село, ближче до землі і ближче до людей, які от на цій землі.

Чому саме Кодимщина і Шершенці?

Чому саме Кодимщина і Шершенці – тому що коли ще я працював к школі Костанді, то, я ж кажу, було декілька у мене напрацьованих маршрутів. Так, в Костанді з дітьми – це і Дністровські плавні, село Маяки, потім Кінбурнська коса, потім болгарське село було одне, бо там був знайомий батюшка і вот обряд там у них був традиційний, святкування села... цього, храмове свято і день села. І Кодимщина, чому Кодимщина, тому що от я... просто така чутка, що на Кодимщині збереглися традиції, там ще збереглось гончарство, є люди, які ще займаються килимарством, і це в плані етнографічному – мені так здалося, на мою думку – що неймовірно, вот тут, на Одещині, але це є така «тера інкогніта», яка зовсім невідома, зовсім відрізняється від того, що ми навколо Одеси бачимо і чуємо, але ж це Одеська область – не якісь там гуцульське село, а вот є такі місця і в Одещині. Тому як би... я зі своєю колегою, з якою вів клас, сіли поїхали розвідувати, що там на Кодимщині. І так познайомились спершу з селом Івашків, вот, а потім через місцевого благочинного – він розповів, що є таке неймовірно мальовниче село, там все як в Карпатах, там і гори такі, там і річка така, і схили – все це, все дуже неймовірне – і каміння, і глиби такі-то, скелі. Вот, і потрапив в Шершенці якраз на Великдень і... закохався в цю місцевість, в це село, звичайно, захотілось тут придбати хату, вот, яку вирішив також використовувати під час поїздок з дітьми на літню... ну, там, канікули, на літню практику, на літні пленери, там, на експедиції, екскурсії тут, в цьому районі, відвідувати... як така база. Ну от так таким чином цю хату як би... може, якби я поїхав ще по багатьох селах, але ж можливості такої не було фінансової – їздити по всій Україні. Вдалося – сів, поїхав на Кодимський район Одеської області. Це все... подобалося це село, дальше не шукав. Таким чином вот, Шершенці – вони не, це село не схоже на більшість сел даже району, бо Івашків – це традиційне подільське село, де дуже розлоге, де зовсім своя якась ментальність. А от Шершенці – вони дійсно, як би, можна сказати, гірське село, так, ментальності. Ну таким чином от, придбавши хату, тут уже і зробив через декілька років експедицію. Домовленість була з Музеєм Гончара, приїхали молоді фахівці, серед них і була Надя. Так що отак воно якось, бачите, як це...

Доля така...

Доля, так воно склалося, що ми тут в цій хаті і познайомились, після того і вирішили, що от це дуже... і з цим весіллям – це все трапилось в один рік, це все

було в дві тищі восьмому році. П'ятого лютого познайомились чи там якогось, на початку лютого, а уже сімнадцятого жовтня уже і весілля зіграли, це от реконструкцію зробили цього традиційного, кодимського весілля... а там, вважаєте, що через півтора року переїхали чи там через два року, безпосередньо вже переїхали, вже Пантюша народився – і ми переїхали сюда повністю жити. Тому так.

Дивіться, з одного боку Ви ходили в експедиції, влаштовували тут експедиції – зрозуміло, це формувало Ваші уявлення про традиційну культуру тут, а що, можливо, на Вас вплинуло з літератури? Можете назвати щось по своїй пам'яті?

Які книжки?

Да, з етнографічної, там, чи фольклористичної літератури.

Ну, дивіться...

...Там, одна-дві, що от найбільше...

[зам`явся] Зараз, у мене на ім`я... Федір...

Вовк?

Вовк, «Етнографічні студії», так правильно, здається?

Так, так.

Звичайно, що така вот книжка, яка формує ось... як би... ну от ти поринаєш туди, в оцю от, починаєш бачити цю культуру, її він деталізує, описує так детально, це все... Федір Вовк. Потім... е-е... звичайно, що, ця книжка, яка була за кордоном написана...

Степана Килимника?

А-а... ні. Як це, там і про календар.

А, «Звичаї нашого народу»? Автор... Верес... Зараз... Остап Вересай – це бандурист, а то Олекса Воропай.

Так, Воропай, тому тут також вот... І ще там, Надя-от пам`ятає, я не пам`ятаю.

Все, добре [сміється], Ви вже два...

Я більше, розумієте, не книжка людина, я людина, там, емоційна... живе таке спілкування з людьми, які, там... безпосередньо набутий досвід, там, і цей пошук чогось цікавого, розвідування. Ну таке, спілкування, звичайно що, спілкування зі співробітниками Музею Гончара, багато цікавого чого від Юрія Мельничука – він працював в Музеї, в той час був завідувачим фондів, зараз, там, в другому місці працює. Одним із таких перших людей, з якими ну от... ми говорили, могли говорити в Одесі про традиційну культуру... Оксана Шевчук, яка вона... співробітниця, зараз вона не співробітниця, може, Центру української культури...

Здається, да.

От, Оксана Шевчук. Ну це такі люди, це коли ще було, вважаєте, що це дев`яності роки, от тоді не було багато людей, з якими можна було спілкуватись, чи якась людина, яка би порадила, що треба читати то-то-то-то-то. Це, звичайно, такий період... зараз це можна звернутися і все це по полочкам розложено, і людей, які спілкуються... взагалі, коли я чув, що спілкуються українською мовою – для мене це було таке щось, нетипове... [підійшов син Д.С., запис призупинився]

Дивіться, вже переїхавши до села – яким чином впливає це захоплення традиційною культурою на Ваше власне повсякдення? Поза садибою, у Вашому власному житті, побуті. Як Ви сказали б?

Ну, в побуті, розумієте, побут у нас, як таких переселенців з міста в село, він взагалі-то не вкладається в такі розмірені рамки людини, простої людини села. То єсть у нас мільйон проектів і ми, як то кажуть, білка в колесі, тому ніякого такого традиційного побуту у нас нема. Взагалі з побутом нам там складно, бо ми не встигаєм... скільки ми тут, сім років живемо, а в хаті ще ремонт не зробили. А хоча традиційно, да, по місцевому, то кожен рік в хаті ремонт робиться. Так, да, якщо вікна, там, фарбуються чи двері чи кімната обов'язково білиться, ну зараз уже шпалери кліються, весь час нові шпалери чи, там, лінолеум весь час новий чи ще там щось придумують – але ж це традиційна риса, да? Традиційна риса – весь час робити ремонт, хоча б один раз на рік, а ми тут сім років живемо і даже ще ні разу, так і розбомблена та хата стоїть. Але ж... мільйон проектів, які ми намагаємся реалізувати. коли тільки ми приїхали в село, одним з перших наших проектів було – ми зробили, переформатували, можна так сказати, сільські колектив дитячий, значить, на рейки поставили його такого вторинного колектива, намагалися зробити їх, в традиційному вбранні, бо у нас тут унікальне село Загнітків.

Ну так, начуваний.

І це вот село єдине ж, яке зберегло майже там повністю жіночий стрій, тому от це ми співробітничали з уже покійною Єфросинею Григорівною, намагалися... колектив був звичайний такий, сільський клубний, але ж намагалися манеру співу поміняти, і нам вдалося це на певний час, що діти заспівали автентичні пісні і запрацювали як вторинний колектив з автентичною манерою співа, співу. Ми добилися того, щоб виїхати, вибратися, потрапити в оцей... скільки вона там, тридцять років була... завклубом, але ж ні разу ніякі такі серйозні не їхала події, ми повезли їх на фестиваль, в Київ, на «Орелі», дитячий фольклорний фестиваль, ну й після того, звичайно, що цей колектив почав жити власним життям, розвиватися як там вони могли. Це один з наших проектів був тут. Потім разом з Музеєм Гончара створили такий... прийняли участь в такому проекті – «Печу, печу хлібчик», присвячений, там, роковині Голодомору, випікання хлібів наших традиційних. І як результат цього Надя як фольклорист – вона після того написала таку... там, як це, наукову працю, не знаю... чи просто... скажу так, зробила дослідження, вона не опублікувала нічого, але зробила серйозне дослідження про хліб одного села, так і написала цю статтю – «Хліб одного села», який він різноманітний, до кожного обряду свій хліб, і який поминальний, який повсякденний хліб, і обрядовий весільний, і будь... до кожного, от неймовірна культура хлібу, яка побутує в селі Шершенці. Це не тільки в цьому, в другому селі – інша культура, там, може, зі своїми нюансами. Тому от дуже був... також цікава робота зроблена. Я не пам'ятаю, в якому році це було у нас... чи в одинадцятому, чи в дванадцятому це було з хлібом. Потім... ну, крім нашого власного весілля – це тоже такий потужний проект був і для району, і за межами району. Потім, звичайно що, багато що локальних... А, ну і створили вже власний гурт, який возили і на «Країну мрій» в Київ, і приймав участь в «Етно-світі», і во Львові були на фольклорному фестивалі. І зараз ми от з Надею займаємось таким... спочатку були це тільки діти – співоча традиція трохи втілена [?], автентична, потім це більше ми звернули увагу на жінок, які тут носії ще традиційної культури, щоб вони як би відтворювали то, що уже забувається. Тому що от весільний обряд села Шершенці – вони пам'ятають, як справлялося

традиційне весілля, а зараз воно уже таким чином не відбувається. Тому ми елементи фіксуємо і елементи уже відтворюємо серед традиційного весілля села Шершенці, вот, на тому фестивалі, в якому я був керівник проекту, Надя була дизайнером, «Кодима-фест» - це от на цьому фестивалі наш гурт, «Касамаре» називається, він вже показував традиційне весілля нашого села. Звичайно, що ми почали співробітничати і з духовим оркестром села і намагалися також їх трохи повернути на рейки традиційного... музику. Бо тут спокон віку була традиція клезмерської музики – вона виконувались і євреями-музикантами (бо тут Кодима – це єврейське містечко було), але ж ці мелодії і молдавські, і єврейські, і українські, і це потім після Другої світової війни фронтовіки, які повернулися, гралися уже... цю традицію вони перейняли на духові інструменти. І друга половина двадцятого століття – ця така традиційна музика уже в духовому виконанні, на весіллях, ці обрядові музичні твори, мелодії, фрейлики вони називалися, ще різні назви – от воно, це все побутувало, це жива музика була, а зараз вона в занедбанні, бо традиційного весілля нема, духовий вже не грає на тому весіллі, тому наше завдання було – допомогти відродити ту традицію, яка вже в занедбанні, вже зникає, традиційна музика.

І який це мало результат?

Ну, результат такий, що цей і духовий – вони потрошку почали повертатися, вишукувати ці старі мелодії традиційні, відтворювати їх, потім вони вже прийняли участь в декількох фестивалях. От ми з духовим оркестром і з жінками були минулий рік оце в Києві на «Етно-світі» були, потім були в Умані на фестивалі «Шіді-ріді», в цьому році ми поїхали на фестиваль «Толока», «Етно-толока» в Легедзино. Тому це от така робота по відродженню традиційної культури.

А як малі це сприймають? Чи намагаєтесь зацікавити малих?

Ну, це як, розумієте, не треба багато казати, треба просто, щоб вони були рядом – і вони в цьому всьому як би також варяться, можна сказати.

Як Ви помічаєте? Ну, щодо Пантюші, звичайно.

Йому цікаво, звичайно, що йому цікаво, бо це... з чим можна порівняти? Це ж, це ж, це ж справжнє, це справжнє дійство, це справжні враження, емоції, звичайно, що йому неймовірно... От він з нами їздив на «Етно-толоку», там, оце... ми тут робили це, скидали горище [?], йому тоже цікаво було, там ще й музика, й духовий грав, й діти також в цій «Толоці» приймали участь, тому звичайно, що йому це надзвичайно цікаво. Так що то ми до фестивалю готуємось і він разом з нами, в село Івашків, то ми, там, ще до чогось, колядуєм, він разом з нами. Звичайно, що дитині це цікаво, це такий досвід, який не можна... оце справжнє дитинство, я вважаю, що повинно бути саме таким, різноманітним і воно... насиченим, не прив'язано бути до телебачення чи, там, до комп'ютера. [запис призупинився]

Розкажіть буквально трохи, будь ласка, про Ваше весілля. З одного боку, є передача, але з іншого боку, хотілося б почути від Вас, як Ви це весілля робили. Бо Ви, як кажете, вирішили провести традиційне весілля фактично одразу, як познайомились, почали зустрічатися?

Так, так, це все дуже швидко воно відбувалося. Я ж кажу, що в лютому ми познайомились, на початку лютого познайомились, мені здається, що в кінці лютого я уже зробив пропозицію Наді, а потім ми це так швидко обговорили, що весілля

якщо й буде, то тільки традиційне, а не в білому вельоні і якесь там в ресторані. І як би з того моменту і почали готуватися. Оце перша експедиція – ми як би ще ну... просто познайомившись, все одно ми торкалися весільної теми, це ми по району запитували які фрагменти. Потім вже майбутня дружка з мого боку, Оля Карапатова, вона також фольклорист, вона приїздила уже влітку і дозаписувала, чого ще не записали, потім складали сценарій цього... гурти, які що пам'ятають, з яких сіл – там, Пиріжне, баби співали традиційні весільні пісні.

Первинні?

Так, первинні, первинні, да, це первинні колектив, це не вторинні. Тут не було вторинних колективів, тут якщо й були, то це первинні. Вторинні колективи – це ми вже зайнялись тими, що вторинні колективи. Перший був «Витоки», Загнітків, а потім вже й наші колективи. А зараз ще з'являються колективи, вот. Село Пиріжне прийняло участь, ті баби, що співали, село Сербі також співали, потім духовий оркестр, які грали оці традиційні фрейлики – вони також приймали участь в цьому всьому... [підійшла Надія Скорик, дружина Д.В., попросила пересісти, запис перервався]

Сценарій писався – всіма разом?

Д.С.: Ну, дивіться... То, що ми... звичайно, що ми як... була ще книжка «Подільське весілля. Весілля в Бершаді» як така основа, що на нього нанизувалось то, що... Ми розуміли, що якщо от баби з Пиріжної, вони щось пам'ятають, то це є і в бершадському весіллі, так що ми за основу брали ту наукову книжку, «Бершадське весілля»...

Надія Скорик: То було не «Бершадське весілля».

Д.С. А яке?

Н.С. Це був розділ у багатотомнику «Весілля», тільки вот я не помню точно автора, такий хрестоматійний багатотомник...

Борисенко?

Н.С. Я... не, не пам'ятаю.

Д.С. Ну, серйозна наукова робота, відштовхувались від того. Потім, що могли, то що уже нашли тут, звичайно, воно використовувалось. То, що не нашли, то уже вставляли, що там було записано етнографічно до нас. Ну, наприклад, дивіться, оце таке творче було – отам, десь колись, десь вичитав, не пам'ятаю, в якій книжці, але ж вінок для молодого – він тоже був. Це ж уже не пам'ятає навіть вже весілля двадцятого століття, але ж десь там на цих... е-е... малюнках молодий на Поділлі, в подільському строї в вінку. Оцей вот вінок також зробили для мене – весільний вінок на шапку. Те, чого не було тут взагалі, даже близько. Ну, наприклад, такий ще курйозний випадок: чому... я не знаю чому, розумієте, це так робилося галопом по Європам, як то кажуть, ну от чому – а щоб красиво тоже було, це ж тоже творче [?], - запрошувати людей на конях, молодий, там, з друзями їхав на конях. І вот просто, розумієте, це ж і для знімали, знімальної групи було, щоб воно красиво було, але ж тут так не робили в Шершенцях. І коли я до когось, він спинив мене, якась людина, ну трошки під банкою, каже: «А якого ж це ви народа весілля відтворюєте? Що у нас такого даже не я, не мій батько не пам'ятаєм, щоб це на конях молодий їздив і ще запрошував».

Н.С. Це крутий молодий...

Д.С. Да, тому такі були також... Що там ще було у нас, такі нюанси, пов'язані...?

Н.С. [нерозбірливо] ...з міру по ніткє, як то кажуть, потрошку, потрошку, потрошку – у нас збірний був образ. А потім виявилось, що в Шершенцях весілля святкувалось отак-от, і там не було... я не можу сказати... [перебивають один одного]

Д.С. Так, то єсть то, що ми там почули в Пиріжному, то, що ми почули ще в одному селі – це клаптиками так зліпили до кучі, вийшло «кодимське весілля». Але ж якщо чесним бути і покласти руку на серце, то традиційного ж ніколи не було «кодимського весілля». Було шершенецьке весілля, було загнітківське весілля, яке відрізняється від шершенецького, було зовсім інше івашківське чи пиріжнянське весілля, так? Але ж «кодимське весілля» - це щось таке, таке... в руслі традиційного, але все одно це така химера у нас вийшла. Ну, звичайно, що вигляд був достатньо пристойний, так можна сказати – і для людини неспокушеної це взагалі було круто. Ну але ж ми потім, коли детально вивчали все це, то ті ляпи, які були... то нам... на той момент можна було багато вивчати, записувати, але ж зробити такий проект – то інше, і щоб він був без копєйки і якогось фінансування – була велика подяка на той момент райадміністрації, тоді був Погорілий Володимир... Володимир Іванович Погорілий головою райдержадміністрації. Так, щось... [перемовляється з Надією про хатні справи]

Це було в один день все вкладено?

Д.С.: Ні, у нас воно починалось... ну, вінчання було взагалі в Одесі, тому що я одесит і багато років співпрацював з храмом, і мене там всі знають, тому вінчання було за тиждень до того, в неділю... це, мені здається, десь дванадцятого жовтня, так. Потім приїхали сюди і тут уже почали готуватися до весілля. Ну, звичайно, що з початку тижня це вже готувалися, кухарки щось приготувляли, територію прибирали... Так от, я забув про голову. Я казав: тіки власні гроші були на цей проект, те, що нам подарували на нашому вінчанні в Одесі і підтримка райдержадміністрації адміністративна, тут люди допомогли... товариства дали мені, здається, одну чи дві свині, горілки дали, потім були багато людей, які допомогли прибрати території, знайшли шалаш великий для весілля, столи – це все завдяки їм, і вот товариства місцевим, шершенецьким, підтримки голови райдержадміністрації, от. Дорогу даже справили трошки, щоб сюди люди заїжджали, на цю ділянку. А що-що, яке запитання...

В один день чи декілька днів?

Д.С.: А да, да, ну оце з початку тижня це все почалося, підготовчі роботи, потім четвер – коли пекли коровай в одному селі за традиціями, як там пам'ятали і могли, це пекли в Сербах, в селі Серби пекли коровай молодого, от. А в п'ятницю це вже пекли коровай для молодої, вот, і в п'ятницю також там був обряд запрошення, як в селі Пиріжне пекли коровай, ми ходили запрошувати тих бабів, які співають і які були на нашому весіллі, і запрошувати на весілля по-пиріжнянському, як там прийнято – є от дуже таке цікаве фото, як ми там запрошували. Потім субота – це вже ми місцевих... в суботу в першій половині дня запрошували сусідів за обрядами, я от це на коні запрошував людей по селі, а ввечері це уже як би перший день весілля, коли традиційно це... ну як зараз, там, кажуть, що то «девішник», молодь збирається, це весілля для молоді, бо другий день – те вже весілля для... Перший

день традиційно, да – ми переходим зі стана, уходим із цієї соціальної групи, вот, і ми прощаємся з цими, і це весілля перш за все для тих, хто ще неодружений... там обряди, пов'язані з тим, там, дружки, світилки, дружби, от, ворник і таке інше, бо там... старший дружба. Оце в суботу, як ми повністю там зафіксували, це був такий вечірній стіл з обрядами, обдаруванням. Молодий приходив викупати букетики, викупляв, обдарував, молода дарувала, молодий дарував, вот, потім вечерея, тоже обряди якісь. А другий день – це основний день весілля, також як би... благословіння батьків, а, вбирання молодої, вбирання молодого, благословіння батьків, потім ми їздили до церкви місцевої, але там просто... молебні служили, бо ми вже були вінчані, з церкви йшли – це традиційне... потім як, уже на подвір'ї молодої, викуп молодої, почесна і таке, таке інше. Це до... ну звичайно що, двох хатів, як в традиційному весіллі, у нас не було, тіки одна, тому це приходилось режисеру викручуватись з цього і уже робити так, щоб виглядало якось традиційно, цей такий нюанс з цією одною хатою, вот, яка то була хатою молодого, то була хатою молодої, от, одночасно, ну, поперемінно. Ну і третій день весілля – це понеділок, коли уже як би... покривання в кінці в неділю було, закінчилось це покриванням молодої, звичайно, покривання розвинуте саме на Поділлі звичай... і третій день – це понеділок, там, звичайно, що таких обрядів уже сил у нас не було фіксувати, ми тіки зараз, на цьому фестивалі, підготували, що цілий такий сніданок для молодої, дуже цікавий обряд, чого взагалі не було в нашому весіллі. Було гуляння нанашків, що в Шершенцях було традиційним... роздавали жевну, намазану, намащену медом, з червоною нитку – оце от традиційне було і гуляння нанашків, переодягнутих в молоду.

По речах, по атрибутах, от про вбрання Ви казали...

Д.С. Ну от також це такий синтез був...

Н.С. Коровай з ниткою – це нанашка давала солодке.

Д.С. Не каравай, а жевну.

Н.С. Ну, жевну, варіант короваю.

Д.С. Ну то це ж понеділок був?

Н.С. А хіба це не після почесної?

Д.С. Не...

Н.С. Да? Ну, я переплутала. Я знаю, що в понеділок гуляла нанашка.

Д.С. Ну оце давала коровай і гуляла. [перемовляються про хатні справи]

По вбранні...

Д.С.: Ну, це також був синтез, бо... весілля на Поділлі, я одесит, тому як би уже прив'язаний, хата моя, так що я уже як би вбрання вибирав подільське, якесь таке... збірний образ цього вбрання, як я собі уявляв, як мені підказував пан Юрій Мельничук, співробітник Музею Гончара. Були замовлені по зразках музейних – сорочка на замовлення мені вишивалася.

В ательє якомусь?

Д.С.: Ні, це майстриня, майстриня... За музейним зразком вишила мені сорочка подільська, а Надя ж – полтавчанка, з самої Полтави, тому це окрема історія, як ми шукалі Наді вбрання, вот... Ми вирішили, що Надя – полтавчанка, тому у неї стрій весільний основного дня – це полтавський.

Н.С. Ну, так би і було, по ідеї, правильно, ну, якби це було реально...

Д.С. Ну да, якщо б я брав, пустим, молоду з Полтави, там, то стрій полтавський. Тому тоже реконструкція цього вбрання була. Ми декілька разів спеціально їздили в Київ, купляли ці коралі на цьому... у «Експо-плаза», там, де Ющенко якраз тоді весь час ходив, ми з ним декілька разів здибалися, вот.

Посуд?

Д.С.: Посуд – також полтавський, Опішня. Ми їздили спеціально в Опішню, привезли закупований там посуд. Е-е... справжню плахту знайшли. Я в одному, там, віддаленому селі, поїхав на возі, найшов для Наді плахту весільну, тому що [не?] можна зараз ще плахти такі... складний елемент, який відтворити дуже складно. Керсетка була вже відтворена у Наді, кера... коралі зібрали, сорочку шили на замовлення, тоже по музейному зразку полтавську сорочку, вот, вінок уже... ці, дівчата робили тут, перед весільними днями, це в четвер-п'ятницю, робили полтавський вінок для Наді – дівчата, які з Києва приїхали фольклористи. Так що, ну так...

Ну а на «Кодима-фест», виходить, це був більше як такий спектакль цього разу? Чи це було весілля теж?

Д.С.: Ні... ну, «Кодима-фест» - це ми просто елементи весілля показували, звичайно, що це... намагалися, щоб це не було... сценічно, але ж, як то кажуть, інтерактивно, залучали простих людей, пересічних, які проходили, щоб вони прийняли участь, відчували себе, там, перев'язували рушниками, можна сказати, що рольова гра була – важливо, щоб людина відчула себе от в такому-от весіллі. А цей рік уже відділ культури запропонував зробити інсценіровку кодимського весілля, але ж наскільки вона вдала була – я не можу сказати. Ну як... щось було, якісь елементи вдалі, а щось, науковці зауважили, що дуже воно було сценічно, со сцени, не зовсім так воно виглядало, як воно в натурі, вживу, тому є свої переваги, свої недоліки.

А хто відтворював?

Д.С.: Ну, кожен керівник будинку сільського – він там відповідав за якусь часть, ну, сценарій загальний і вот як по принципу нашого весілля – кожне село там приймало якусь часть... хтось робив покривання, хтось вбирання молодої, хтось сватався, село показувало, як у них в селі сватались, за таким принципом.

*Стрельченко Галина, 1983 р. нар., Херсонська обл., Голопристанський р-н
Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в комплексі зеленого туризму
«Зелені хутори Таврії» 23 вересня 2016 р.
Майстер-гончар у зазначеному туристичному комплексі*

Что побудило Вас обратиться к гончарству? Был интерес к этому с детства?

Нет, я бы не сказала, что с детства. Уже во взрослом возрасте смотрела по телевизору, как гончары изготавливают посуду и хотела сама попробовать. Я начала заниматься гончарством очень недавно, с этого лета.

Как Вы овладевали этим искусством? С помощью учителя или литературы?

Да, у меня был учитель, собственно, гончар, который до этого работал тут. Она показывала мне, как делать, я повторяла – ну и начало выходить.

Проявляется ли в Вашем творчестве специфика гончарства определённого края (Таврии)? И есть ли вообще, по Вашему мнению, региональные виды гончарного ремесла?

Я пока не очень интересовалась этим вопросом, но кажется, что по Украине посуда не очень отличается. Что обычно у нас изготавливали? Глечыки для воды, высокие такие, макитры закруглённые. А у других народов, у греков, например, - амфоры, у нас таких нет.

Влияет ли Ваше ремесло на Ваш собственный быт? Изготавливаете ли Вы посуду для себя?

Пока нет, но собираюсь. Дело в том, что здесь нет печи для обжига, нет электричества. Когда будет – хотелось бы.

Пробовали ли Вы обучать ремеслу кого-нибудь из близких, родственников?

Да, конечно, пробовала с детьми, им понравилось, они заинтересовались. Это было как раз в процессе моего обучения, вместе с ними и училась.

*Тарасюк Віталій, 1972 р. нар., Полтавська обл., смт. Нові Санжари
По телефону, 15 серпня 2019 р.
Фольклорний ансамбль «Родовичі»*

Технічне питання: гурти «Родовичі» і «Радослав» - це різні гурти чи один?

Різні.

Це різні гурти?

Так.

Вони в Нових Санжарах?

В Нових Санжарах, так.

Обидва гурти?

Да, обидва гурти в Нових Санжарах. Але із «Радослава»... «Радослав» співає в «Родовичах».

Ага, тобто «Родовичі» - це більший колектив?

«Родовичі» - це жінки, де єсть уже носії традиції, вони співають безпосередньо традицію. «Радослав» не співає, «Радослав» - це шоу-проект, фаєр-шоу, він до традиції не має стосунку, це бізнесовий проект. А «Родовичі» - це фольклористичний колектив, відтворює традицію.

І це носії місцевої традиції, так виходить?

Так, в цьому колективі є носії місцевої традиції. Хоча, знов ж таки, місцевої традиції вже немає, не існує. Тобто вони пам'ятають... в пасивній пам'яті це є.

Так, а Ви, я так розумію, навчалися на фольклориста?

Так.

...або на професійного музикознавця? В Харкові, так?

Так, Харків, клас викладача Вери Миколаївни Осадчої.

Це фольклористична саме освіта? Ви – фольклорист за освітою?

Ее... ну, як сказати... Тоді ще в нас такої освіти не було, коли я ще навчався, просто писали – «керівник фольклорних об'єднань».

Зрозуміло. А як Ви взагалі зацікавились традиційним фольклором?

Ну, зацікавитися... я просто в ньому виріс, я виріс на хуторах Кобеляцького району і я, власне, в цьому жив. Це зацікавлюються городські жителі, а я не зацікавився, я в цьому жив.

Тобто Ви застали і переживали з дитинства атмосферу традиційного фольклору?

Так. Ну, виріс на хуторі.

Зрозуміло. Коли утворився колектив «Родовичі»?

П'ять років тому.

Ви є його керівником, так?

Так, я його засновник, організатор.

І співають в ньому місцеві мешканці – якого віку, орієнтовно так?

Значить, від п'ятидесяти п'яти до восьмидесяти років.

Ага, ну, достатньо літні люди. А що Ви маєте на увазі під «пасивною пам'яттю» їхньою, як вони знають фольклор?

«Пасивна пам`ять» мається на увазі – це коли не виконується в повсякденному житті, але вони можуть згадувати, що так колись було.

Вони розучували це в своїх родинах, пам`ятають, як батьки співали, якісь старші люди?

Так, вони пам`ятають, як колись було, але самі вже перестали співати в даному випадку... нам доводиться, по суті, реставрувати те, що вони пам`ятали і повертати їх свідомість, їхню увагу, увагу до того, що вони виконували, до того, що у них було. А виконується традиція як Поворскля – ми знаходимося на річці Ворскла – так і Полтавщини в цілому, так як в Полтаві в цілому, в Полтавській області не існує жодного фольклористичного колективу. Більше того, що традиція музикування в Нижньому Поворсклі взагалі повністю знищення – традиційного музикування, я маю на увазі. Тобто носіїв уже немає як таких, і якщо... для того, щоб зібрати колектив уже, гурт неможливо, вони вимерли. Згадується... буквально шукаємо інформацію по згадках, по якихось одиничних свідченнях, хоча вони тут такі... унікальні.

Свідчення збираються в експедиціях?

В експедиціях, так.

В експедиціях по Полтавській області?

Ну, в експедиціях по Поворсклю в даному випадку, ми досліджуємо в першу чергу... не, ну ми їздили і в Лубенський район, і в Пирятин, Крячківка, і тут такі центральні моменти такі, ключові. Але ми досліджуємо Поворскля Нижнє і Центральне – це Санжарський, Кобеляцький райони Нижнього Поворскля, Диканський район частково, десь так от, починаючи від Охтирки і вниз ми досліджуємо, але акцент ми ставимо на Санжарському і Кобеляцькому районах.

Ви казали про реставрацію того, що пам`ятають люди з «Родовичів». Як відбувається ця реставрація?

Ну, в «Родовичах» тут складніше з реставраціями, вони вже виконують швидше те, що їм принесли. У нас тут були кілька дідів, які пам`ятали це, але вони вже не можуть сюди приходити практично, вони ізредка в гості, як то кажуть. А стосовно уже експедиційних реставрацій, то це означає, що ти їдеш до одного респондента разів двадцять-тридцять і поступово повертається пам`ять для того, щоб згадати... якісь більш древні пласти. Тобто використовується технологія, яка дає можливість з часом згадувати те, що у них було в дитинстві.

Зрозуміло. Скажіть, наскільки важливо під час виступів для Вас і колективу «Родовичі» використовувати традиційне вбрання?

Ну, по-перше, у нас взагалі виступи як такі не є самоціллю і нам це не є цікаво, це шкідливо, ми вважаємо.

А що є цікаво тоді?

Просто збиратися і співати.

Ага. В своєму колі?

Розумієте, самі виступи – це... ну, скажемо так... я не сторонник того, щоб наш колектив десь виступав – це як виключення все-таки. Я сторонник того, щоб це був побут і безпосередньо в їхньому світогляді. Тому що коли ми співаємо, десь якийсь виступ... взагалі ця традиція не родилася для того, щоб її хтось слухав. Вона робилася для того, щоб її виконували, тому слухачі нас просто не чують і не

розуміють. Іноді ми виступаємо перед спеціалістами-фольклористами... тобто коли ми приїдемо в Харків, там збираються фольклористи для того, щоб ми поспілкувалися. Але, знов ж таки, воно йде не в формі виступу концертного, а в формі, швидше за всього, спілкування одне з одним. Бо коли відбувається якийсь виступ – ми починаємо по-іншому звучати, що є апіорі неприпустимо. Тому у нас от така ситуація. Виступи в нас не є самоціллю. А одяг, стосовно одягу... Одяг ми носимо або це реконструкція один в одному в тому, що розповідають фактично по пальцях, і або це оригінальні строї. Стосовно реконструкцій – Ви бачили на фотографіях мабуть що – чоловіки одягнені у сорочки, які дещо відрізняються від загальноприйнятих... уявлень. Респонденти, з якими ми спілкуємося – вони одне одного не знають, регіон [нрзб] прилеглі села, прилеглі хутори. Вони згадують, що старі чоловіки носили сорочки і заправлялися, і навипуск, підперезені поясами – святкові сорочки. Молодші носили сорочки до коліна, старші діди носили за коліно сорочки. В нас іде розпитування про те, яке вбрання чоловіки носили в свята, святкове. Це ознака вже рудимент вже старіших пластів традиційної культури, а коли вже заправляють сорочки – це вже трошки пізніший варіант. Тобто святкове вбрання в нас чоловіки носили десь в такому вигляді. Жінки вдягнені у нас, знов ж таки, у традиційний стрій, як правило, у нас буквально два елементи – це реконструкція по оригіналах, а так вони вдягнені в традиційний стрій.

Что здійснює ці реконструкції, якщо це репліки?

В нас жінки самі вміють вишивати, самі шиють, по цьому [нрзб] і виконують.

Скажіть, будь ласка, чи проводите Ви для свого кола календарні обряди-реконструкції?

Ми святкуємо свята, які стосуються календарного кола. Якщо в нас є можливість, ми безперечно святкуємо. А якщо це, скажем, припускає це святкування...

Наприклад, які свята?

Ну, починаючи, скажем, з весни – це хороводи весняні ті самі, це ближче туди до Купала, до Трійці – це і ті самі вінкоплетені, і виспівування купальських пісень. За можливості на Обижки виходим на поле, завиваєм бороду, знов ж таки, зрізуєм її, несемо собі по хатах снопи... якісь такі от моменти. Стосовно весілля... ну весілля ми тільки учимо, тому що... знов ж таки, я наголошую, що в нас традиція зникла, її не існує. Тобто це реконструкція – десь літературні зразки, десь самі щось знайшли, буквально по одному респонденту, і тоді вже починається реконструкція. В нас тончика вже зараз не можна почути, а згадують, що тончик – тонкий голос – у нас був, у наших краях, і тому так от догадуємося по інших регіонах, як він звучав, бо тончик – він скрізь тончик. Фактуру зараз складніше відтворити, бо в нас дуже строката культура. У нас сюди були переселенці із... з Південної України і Поділля, і тому в нас досить строката культура, єсть залишки... такі рудименти тих культур, які сюди приходили, і місцевих, які тут були, на Поворсклі. Дуже такий унікальний діалект... який чимось переключається з поліським діалектом, тобто тут така от... досить строката культура, традиція.

Якщо треба звертатись до літературних якихось джерел, то, наприклад, які Ви використовуєте?

Ну, стосовно літературних джерел. На превеликий жаль, на сьогоднішній день Поворскля не досліджувалося, літератури по цьому нема – якісної літератури, тому... по Полтавщині білих плям, плям – набагато більше, ніж досліджених плям. Практично куди не кинься – це величезна майже біла зона. Це лише стереотип, коли кажуть, що Полтавщина досліджена. Полтавщина досліджена буквально в кількох осередках, а все інше – це біла пляма. От наш район не досліджувався ніким, літератури не існує, Кобеляцький район – Нижнє Поворскля – теж не існує. В тридцятих роках, в двадцятих роках їздили хормейстера, які писали – краще б вони не писали, що називається. Тобто досліджень як таких немає. Тобто по нашому регіону, по Поворсклю, до Охтирки ще щось писали, від Охтирки нижче – вже нема нічого. Диканський район, Полтавський район, Шишацький район, а Кобеляцький, Санжарський – це все біла зона. А література, яку ми... яку я особисто використовую – починаючи від Афанасьєва і закінчуючи Дороховою. Кстаті... до речі, Дорохову не доводилось читати Вам?

Доводилось, звичайно, читав.

Вона дуже цікаву статтю подавала якраз по такій от... сучасній фольклористиці.

Там була видана велика збірка в Росії, «Фольклорное движение в современном мире»...

Да-да. Дорохова багато писала, канешно. Тобто краща література, яка є зараз в доступі, максимально нами опрацьовується.

Дивіться, тоді ще питання таке. Ви кажете про повернення пісні до побуту, і це дуже класно насправді, мені дуже подобається такий напрямок думки, діяльності. А от які результати цього, чи повертається пісня в побут?

Ее... Це шлях, який має пройти не одного року, не одного десятиліття і не одного покоління. Ми цілком це розуміємо, і ми можемо сказати, що повертається чи не повертається тоді, коли діти наших учасників почнуть співати своїм дітям колискові. Тоді ми почнемо балакати про якесь повернення. Тому що зараз це пока формується сам світогляд. В нашому колективі співає молодь, яка сприймає зараз цю традицію... починає сприймати як свою рідну, і вони хочуть, щоб у них було справжнє весілля, не шоу з тамадою. Вони хочуть, щоб їхні дружини співали колискових, вони хочуть їсти справжній хліб, а не магазинний. Тобто якісь такі моменти починають в свідомість входити поступово, нешвидко. Ну але знов ж таки, я скажу, що воно залишилось в свідомості і залишилось в побуті тільки після того, як наших виконавців діти почнуть співати колискові своїм дітям. Поки що це на стадії довгої, дуже тривалої, дуже кропіткої роботи, невдячної... Бо насправді ми працюємо підпільно, по великому рахунку.

А чому так – підпільно?

Ну, так, тому що ми не співаєм під баян. І те, що не співається під баян, - вважається, що це якась секта. В нас було приміщення, насправді кімнату нам дали – до того часу, як ми співали під баян. Я за першою освітою, за першим фахом – я баяніст, я керівник оркестру народних інструментів. І для того, щоб зібрати людей, мені довелось піти на хитрість. Спочатку зібралися люди в селі для того, щоб поспівати під баян, там, «Їхали козаки із Дону додому...» - такі от, гопца-дріца. А потім поступово я почав вводити без баяна деякі традиційна речі, які пізні, правда,

але вони вже трошки інші. Потім поступово, поступово все більше й більше почали заглиблюватись у традицію, зараз заставити їх під баян співати – це вже стало неможливо. Люди вже не хочуть цього робити ні під яким приводом. Так от, поки ми співали під баян, у нас було приміщення. В той же час ми їздили в експедиції. Кімната в нас була, ми цю кімнату формували як таку світлицю музейного типу, там стояли наші скрині, зібрані в експедиціях рушники, картини – в нас картини вишиті, картини по склі розмальовані, деякі картини в мене по роду передалися. Багато таких експонатів, одягу багато було. То під приводом ремонту в нас це приміщення забрали, а потім сказали, що спасибі, але непотрібно, щоб ви тут співали, в нас тут є ще колектив, під баян у нас є кому співати. І ми вже роки, мабуть, чотири, може, трохи менше... самі собі по хатах збираємось, і літо приходить – ми парку співаємо собі. Тобто таким от чином ми існуємо. Коли ми експедицію їдемо – то взагалі цирк, перед нами їде – не дай Боже, хтось узнає – перед нами їде директор центру культури бувший, який пояснює працівникам закладів культури, що з нами спілкуватися не можна і допомагати нам, боронь Боже, не можна. Тому ми проводимо польові експедиції, коли ніхто не знає, куди ми поїхали, як ми поїхали.

Так а чому такий спротив збоку бюрократії місцевої? [В.Т. тяжко зітхає, «зам`явся»] В чому їхній інтерес?

В чому їхній інтерес, важко сказати. По одній теорії, йде мова про те, що вони бояться, що я чієсь місце займу, боронь Боже.

Аа, традиційно.

...що я стану директором центру культури і вижену його з роботи. Це одна сторона. Друга сторона в тому, що у мене дуже давній, застарілий конфлікт із начальником відділу культури. Начальником відділу культури у нас працює людина, яка за фахом – викладач хімії, от. І ця людина якось дуже трепетно относить до своєї роботи, щоб її ніхто, боронь Боже, не подвинув. Бо йшли заборони проводити будь-яку лекційну роботу серед людей по фольклористиці, по традиції. [нрзб] ...намагалися в свій час зробити серію лекцій, но, на превеликий жаль, начальник відділу культури вмішалися, що я лізу не в свій огород. Начальник відділу культури... у родичах в неї – директор центру культури, а свого сина вона поставила режисером у центрі культури Нових Санжар. А цей хлопець не має взагалі жодного відношення до культури, не має навіть ніякої освіти. Тобто такі-от...

Ну, понятно.

...родичі, знайомі, близькі і так далі... Я навіть не став навіть якось боротися із цим: ви нас не чіпайте – ми вас не чіпатимемо.

Ну, це типова ситуація, на жаль. Я не вперше насправді спілкуюсь із колективами такими і не вперше чую про таке. Досить часто доводиться про таке чути.

Да, це цілком нормальні речі. Тобто якщо колись це для мене було дико... розумієте, я працював в свій час у Києві, в лабораторії Скуратівського, ми тоді в експедиції їздили. То коли я сюди переїхав – в мене тут батьки жили, вони вже померли, тепер тут я живу уже сам – а коли я сюди переїхав, для мене це було шок і дико. Ну як таке може бути в сучасном не дивлячись ні на кого, не дивлячись ні на що. Немає командирів, які будуть розказувати мені, як співати, немає якихось

замовників, які будуть казати мені: от зараз вивчаємо пісню до нашої політичної постановки («А вже років двісті» і так далі, і так далі). Якись такі моменти дають певний плюс. А з чого я живу? Живу просто: з пасіки – я пасічник, і з фаср-шоу, це колектив, який займається такою-от роботою.

Зрозуміло, останнє питання тоді. Чи можете Ви сказати, що сучасне виконання традиційного фольклору, от в автентичному такому форматі, воно на сьогодні в Україні є елітарним мистецтвом?

Так, це глибоко елітарне мистецтво.

А чим Ви можете пояснити такий парадокс?

Да. Ми втратили розуміння, що таке традиція. Навіть дуже багато спеціалістів, фахівців, які випускаються – вони не отдають собі отчет, що таке традиційна культура, що таке традиція взагалі апіорі. І тому ми маємо по суті... ті люди, які розуміють, що таке традиція, - вони є елітарними, навіть в музичному середовищі. Бо те, що чує фольклорист... е-е... не чують люди із класичною музичною освітою. І тому... горе от ума, ми багато знаємо, ми багато чуємо. І тут треба вміти вчасно змовчати, щоб не нажити собі ворогів. Фах фольклориста, музикознавця вимагає – це вищий пілотаж – і вимагає великих знань в етнології, в історії, в психології, в археології. Тобто такі моменти ми маємо знати докорінно, і це вирізняє цих людей від загальної маси. Мусе вирізняти, але таких спеціалістів я, на превеликий жаль, дуже мало знаю. В нас по Україні на сьогоднішній день закриваються кафедри, закриваються... цілі відділи, які б готували таких фольклористів-спеціалістів, програми усереднюються, уніфікуються, на жаль.

Ну да, на жаль, ситуація відома, я теж з нею стикався не раз.

На моє глибоке переконання, що це дуже елітарне по одній простій причині, що треба дуже добре усвідомлювати, знати, що таке традиція.

А можете Ви сказати якесь визначення, що таке традиція?

Традиція – це світоглядні... щас... це світогляд людини і стиль життя людини. Це не тільки пісня, не тільки танець чи музикування якесь. Це в першу чергу – комплекс, який є, ну, скажем так, як слойоний пірог, де маємо одночасно існування рудиментів досить древніх і світоглядних таких позицій і більш сучасних. А от вміння розділити рудименти древні і сучасні нашарування кітчеві – то це і є якраз завдання фольклориста.

В електронному листуванні респондент додав:

Я неточно висловився щодо визначення традиції. В нашому розумінні традиція – це комплекс знань та навиків, які визначають світогляд людини та використовуються у повсякденному житті. Традиція передається усним чином від старшого покоління до молодшого як свідомо, так і не свідомо. Ми розрізняємо традиції: родова, осередкова, локальна або ареальна, регіональна та етнічна.

Тилік Альона, 1983 р. нар., Роціна Наталя Миколаївна, 1960 р. нар., на момент запису інтерв'ю проживали у «родовому поселенні» в с. Салинці Немирівського району Вінницької обл.

*Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в с. Салинці 6 березня 2016 р.
Представниці неоязичницького (анастасіївського) руху*

Как вы собрались в компанию? Как возникла идея создать поселение?

А.Т.: Я приехала в уже существующее поселение в 2009 году, первые семьи – года за три до того. Знакомились на «анастасиевских» фестивалях, искали контакты в Интернете, ещё чаще – по знакомым. Дальше ездили по поселениях, смотрели, где больше нравится. Мне больше всего понравилось здесь. Сама я из Киева, есть ещё две семьи оттуда, есть люди из Никополя, Николаева, есть женщина из Одессы, но на данный момент её в поселении нет. Кто-то уезжает, кто-то, наоборот, интересуется, приезжает, пытается приобрести домики. Домики покупали у местных, сейчас, в основном, занимаемся обустройством участков. Пытаемся оформить землю (1 га, как описано в книгах В.Мегре), но с этим пока проблемы – поля вокруг села арендуют, с одной стороны, армяне, а с другой – местный фермер.

А местные жители как к вам относятся?

А.Т.: Они нас не очень воспринимают. Мы пытаемся привлечь их к себе, донести свои идеи, но эффекта от этого мало. Большинство бабушек тут православные, была бабушка-католик, но умерла. В целом, их становится всё меньше – люди старые, а наши единомышленники потихоньку приезжают.

Н.Р.: Когда мы только начали сюда переезжать, им [местным] в церкви сказали, что едут какие-то «эки» (ну, в смысле, экопоселенцы), что мы секта и всё такое.

А.Т.: Хотя какой-то определённой религии у нас нет, каждый верит, во что хочет. Хотя кое-кто из местных потом всё-таки начал с нами общаться. Вот, Наталья, очень долго хотела найти свою половинку, приехала в село – и тут встретила мужчину, из местных.

Н.Р.: Его жена «ушла» (в иной миры, в смысле), ну и он начал ко мне захаживать. Я ему сразу сказала, чтобы он в таком случае прочёл книги Мегре, узнал, чем я живу, чем дышу. Он прочёл – и сам начал вспоминать многие традиции, описанные там. У него бабушка ведуньей была.

Могли бы вы сказать, что возрождаете народные традиции?

А.Т.: Ну, как... По-моему, у нас к этому такое отношение: о, сегодня праздник – залезли в Интернет, посмотрели, что и как нужно делать – и отмечаем таким образом. Стараемся отмечать солнечные праздники – равноденствия, солнцестояния. На Купалу ездим в соседнее село, Выгнанку, – там тоже есть поселение, «Купелия» – там фестиваль устраивают в это время. Часто водим хороводы на праздники – это всё есть в Интернете, что-то на видео смотрим, кое-кто из наших поселенцев ездил в Киев, учился специально этим хороводам [вірогідно, за версією Г.Левшунова].

Н.Р.: В прошлом году отмечали Масленицу – так, больше игрались. У нас есть женщина, Ирина, она больше культурой занимается, у неё в книжках написано, как этот обряд должен проходить. Но мне как-то не очень по душе сжигать эту Марену.

Вот мы вроде её любим и тут же сжигаем. Хотя, с другой стороны, возможно, здесь есть свой смысл: что это такое старое, которое нужно без сожаления отпустить, открыть себя чему-то новому, молодому, потому что жизнь – это движение. Вообще, праздник обычно у нас происходит так: накрывается стол, полностью вегетарианский, без спиртного, чуть-чуть поедим – и играем в игры разные народные (ручейки, гуси-гуси, заморозки, капусту [далі йде опис гри, ведучого називають «ведуньей»]), потом снова за стол садимся. Ребята, если захотят, могут и футбол поиграть, зарядиться – в этот тоже ничего такого нет. На Купалу, когда ездим в соседнее село, там концерт устраивают, незамужние девушки венки на реку пускают, а парни, которые их приглядели – ловят их. Вечером они большой, высокий костёр разжигают, мы становимся в круг, причём обычно – мужчина-женщина-мужчина-женщина. И парни, если хотят показать силушку богатырскую, славянскую, то посильнее сжимают руки, девушки садятся им на руки – и так они их кружат вокруг костра. На этот фестиваль съезжаются люди из разных мест, организаторы приглашали слепых бардов, Золотухиных (вы их не знаете?), «сказочников» - вот ещё одно интересное направление. Они «расшифровывают» народные сказки так, что в них открывается глубочайший смысл. Волхвы скрыли заветы Старой веры в этих сказках, чтобы вся она не исчезла. Ещё у нас есть праздник День Земли, 23 июля. Мы выходим рано утром, ходим босыми по росе – принимаем вибрации земли, славим её, благодарим за всё, что она нам даёт. Кстати, пытаемся следить за тем, чтобы дети на праздниках были в вышиванках. У нас тут не «чисто украинские» традиции, не хотелось бы делить на «ваших» и «наших», главное, чтобы была старославянская одежда с обережными знаками – у них своя энергия, свои вибрации.

Много ли в поселении детей?

А.Т.: Не очень. Двое-трое родились уже здесь. Недавно, вот, две семьи, у которых по трое, уехали на заработки в Киев – тут довольно сложно с финансовым обеспечением детей. Одна девочка ходит в пятый класс в сельскую школу, в Зяньковцы, скоро переведётся в Брацлав. Есть ещё несколько трёх-четырёх лет. Мы задумываемся о том, чтобы создать свою школу для детей, но пока это на уровне идеи. Ближе к речке недавно построили детскую площадку – сельсовет помог с материалами, и нашим детям, и местным в радость.

Пытаетесь ли вы заинтересовать детей в народной культуре, в общении с природой?

А.Т.: Это зависит от родителей. Я сама учитель, логопед, очень хорошо вижу: что в детей вкладываешь – то они и воспринимают. В логопедии, правда, я чуть разочаровалась, сейчас больше склоняюсь к той точке зрения, что ребёнку нужно не мешать развиваться – это касается и экстрасенсорных способностей. Обычно когда ребёнок что-то видит, а родители говорят ему сразу: «нет, такого нет», то он и перестаёт через какое-то время видеть.

Н.Р.: Конечно, мы пытаемся привлечь детей к нашим праздникам, обрядам. У нас же для этого игры весёлые, хороводы. Но детям, конечно, нужно общение – поэтому некоторые родители тоже уезжают. Возможно, когда поселенцев будет побольше, это не будет такой проблемой.

Занимается ли кто-нибудь у вас в поселении ремеслом?

А.Т.: Да, вот, Н.Р. плетёт разные куколки-обереги и делает сувениры. Парень, [ім`я], ездит по поселениям, строит декоративные печи [не зовсім декоративні, там є народні традиції].

Это его профессия по специальности?

А.Т.: Нет, у него нет специального образования, всё сам по материалам из Интернета освоил.

Н.Н., расскажите, пожалуйста, как начали заниматься ремеслом.

Н.Р.: Когда я жила в городе, сильно болела, врачи мне страшный диагноз уже чуть было не поставили. Как-то шла по улице, подняла шишку, принесла домой, а она у меня раскрылась – зёрнышки повываливались. В то время я читала книги Мегре и, наблюдая за шишкой, я глубоко задумалась о том, как природа богата, как много она всего много даёт и что назначение человека – не уничтожить, а усовершенствовать окружающую среду. Книги Мегре сами по себе очень сильные, очень много чего дают, и у меня как будто «канал» открылся: я нигде ничему не училась, просто взяла и стала плести игрушки – всё из натуральных материалов, ведь они даже в засохшем виде (если это шишки, кора, жёлуди) сохраняют свою положительную энергию. Пеньковую верёвку я наматываю на основу, склеиваю, потом основу достаю – они полые внутри. Для головы иногда беру яичную скорлупу или вычищенный орех, чтобы что-то круглое или вытянутое, овальное было. Это я делаю для души, но и продаю на ярмарках – в Брацлаве, в Виннице, в Интернете тоже магазин есть.

Ваши игрушки имеют силу оберегов?

Да, конечно. Потому что когда и их делаю, то сама с ними играюсь, вкладываю в них свою душу, свою энергию. И это действительно действует: на ярмарках дети часто слетаются именно ко мне, просят родителей, чтобы купили, а те их отгоняют, чтобы руками не трогали; но потом покупают всё равно, конечно. Мне рассказывала пара, купившая оберег, что в их доме сразу стало уютнее, гармоничнее. Ведь что такое оберег? Он именно это и делает – создаёт пространство любви, гармонии.

Какие книги на вас ещё повлияли, кроме Мегре?

А.Т.: Ну, это вам нужно было бы к Ирине обратиться, у неё много книг, она в этом разбирается. Она нам советовала читать Алексеева, «Русские...» - забыла что, про обряды, в общем.

Н.Р. Я много чего читала и прорабатывала, но потом всё это для себя перечеркнула, когда познакомилась с книгами Мегре. Ну, Библию можно не вспоминать – она прошла и ладно, а Мегре эту же Библию, по сути, берёт и «разворачивает». Читала Трёхлебова, Патера Дия, «Казачий Спас» (не помню автора) – там очень хорошо описывается, как люди раньше умели строить дома, как изначально планировали, где папа, где мама, где повесить люльку, как дерево для дома обрабатывать, в какое время года что строить.

Есть ли у вашего поселения глобальная цель?

А.Т.: Это, опять-таки, описано в книгах Мегре. Главная идея там такая: на 1 гектаре земли возможно построить экологически чистое, автономное хозяйство, особенно если есть пруд, лесок, место для ульев и так далее. Оно тебя кормит, делает здоровее, сильнее – и всё это за счёт сил природы. К этому и стремимся, хотя, как я уже говорила, участки нам пока оформить не удаётся, а по грибы приходится

ходить туда, за водой – сюда, пока вот так и живём. Может, у нас всё ещё и получится.

Тимошенко Катерина, 1977 р. нар., м. Київ.

Інтерв'ю записане Долгочубом В.А. в етнографічному комплексі «Українське село» (Києво-Святошинський р-н Київської обл.)

28 квітня 2017 р.

Скажіть, будь ласка, як виникла ідея створити музей?

Ідея створення музею виникла із великої любові до України і можливості й бажання зберегти часточку своєї культури, а це є... це є, така часточка – є наша архітектура, сільська архітектура, яка ще встигла, змогла зберегтися, бо вона фактично щодня зникає, да. Ну, так виникла, сталась можливість, був клаптик землі, ідеї як такової не було, але крок за кроком... Перше, що у нас з'явилося – була єдина ідея – поставити храм біля житлового такого масиву, де могли б люди ходити до храму, організувалася громада і біля храму ми вирішили поставити таку цікавинку – це була перша хатка така карпатська, але дуже заохотилися, так у нас з'явилася наступна хата, наступна – і почали нам помагати наші однодумці, друзі, знайомі, родичі. Ну й визначилися (оскільки територія невеличка), визначилися, що Україна має шість основних історико-етнографічних регіонів, і вирішили такі мати у себе на території. І так крок за кроком буквально за кілька років у нас з'явилися шість старовинних хат, ми справді їх привезли сюди, вони безперечно реконструйовані чимось: дахи, наприклад, замінені, але ми шукали, їздили-шукали по Україні. Це не перші люди нам підказували, помагали – етнографи, відомі етнографи, направляли нас в певні регіони.

Можете когось назвати?

Так, Олексій Доля – це [зітхає]... Зараз я просто неготова.

Я розумію, добре.

...архітектори, того ж Пирогівського музею. Не готова зараз.

Ви збирали... збирала експонати та громада, про яку Ви казали?

Ну, не громада... знаєте, громада у нас – там, де двоє, це вже громада. Це певні люди такі, однодумці, кілька осіб, але – так.

Їздили по Україні в експедиції саме?

Так, так.

Збирали у людей?

Так, шукали спочатку хати, якісь частково якісь експонати, якісь меблі. В основному, це були вже закинуті хати, в яких ніхто не жив, але вони мали [хазяїв? - нерозбірливо], практично всі мали... Єдина хата, яка нам дісталася, можна сказати, в дарунок – це хата зі Слобожанщини, до речі, з Луганської області. Е-е... нічийна була, була на балансі сільради, взагалі покинута, ну не було господаря. А так – да, не то що ми їх забирали [?], ми шукали господарів, від сусіда до сусіда, купляли їх, платили за це кошти, наймали людей, розбирали їх, складали креслення, все це документували, привозили сюди і тут заново їх складали. Експонати збиралися або по навколишнім селам... потім уже, коли ми... музей почав діяти, уже люди, перші наші відвідувачі, друзі, гості, знайомі, родичі – інформація ширилась і щось приносили чи з того, чи з того області, району, всьо у нас задокументовано, складені інвентарні описи кожного експонату. І так розвивався музей.

Головний принцип підбору експонатів: щоб до хати... от хатина є з певного історико-етнографічного регіону – і до неї...?

Безперечно. Якщо це Поділля – то це Поділля, це може бути навколишні села, навіть поруч район... Ми ж живемо в дві тищі якому вже сімнадцятому році, музей створювався, фактично збирався – дві тищі восьмий, дві тищі сьомий, дві тищі дев'ятий рік, - розумієте, мало що вже можна знайти в доброму стані. Є села, є регіони, де це ще можна надібати, навіть люди самі не знають, що у них є на горищі. А деякі регіони – вони порожні, у них важко працювати, вони вже давно розпродались і вже перепродують по сто разів, дуже... досить дорого це все. А частково люди приносили, навіть цілими машинами привозили і мали за честь віддати в музей якісь такі родинні речі, які, в принципі, їм ні до чого вже, але вони...

Згодяться, да?

Згодяться, да, і хотіли б, ну, щоб вони були... Вони приходять... час від часу вони приходять і кажуть: «Оце там мій килимок!», «А куди ви поклали, там, мій рубель (а їх безліч)?».

Пишаються, пишуться, дітям розповідати: «О, значить, так...».

Так, так, каже: «Де мій килимок? Куди ви його діли?». Кажу: «Ось він складений».

Скільки у вас зараз хат музейних саме?

Шість музейних. Якщо ми говоримо про хати, шість музейних хат, повністю експонованих, повністю дієвих, у нас як... має приватний статус музей, зареєстрований в Міністерстві культури. Повністю ведемо музейну діяльність. Не ведемо прям таку наукову діяльність, але пізнавальну і розповсюдження інформації, збереження інформації, етнографічні свята, ремесла, екскурсійна діяльність...

А як Ви налагоджуєте співпрацю з майстрами?

Ну, перших майстрів, знов ж таки, - це були якісь знайомі [у мене?] з цією тематикою, просто знаєте, це не бізнес-проект, от вирішили ми разом, в один день, а давайте заробляти етно- [нерозбірливо], жити цим. Це десь в душі, в серці, тому ще змалечку, з дев'яностих років, коли підіймалося все це на поверхню, з'являлися перші ярмарки... е-е... коли вивели майстрів в люди, дали, показали їх людям – народних майстрів, які хтось пізніше навчився, хтось, знов-таки, з родини, змалечку. Так десь уже роками, десятиліттями, десь зустрічали, на якихось заходах. А коли вже почали вести діяльність, уже до тих же ж людей приходили на ярмарку не просто купити в них глечик, а уже з конкретними пропозиціями... е-е... співпраці певної, десь зверталися один від одного. Якщо майстер-гончар, відомий майстер, творча людина – він має майстерню, він веде вже якусь сталу діяльність, то він сам порадив нам своїх учнів. Так у нас з'явився випускник Інституту імені Бойчука в Києві, майстер-гончар, який працює у нас уже сім років – він фактично зі студентської лави прийшов до нас і ось рік відпрацював, молодь вся така амбітна, і через рік я почула від нього, що «наш музей», - от коли я це почула, він уже ну... [всміхається]. Да, і ми дали можливість хлопцю, майстерню побудували, піч побудували, гончарне коло одне, друге (ну чи круг). І він майструє, ось його вироби стоять, і проводить майстер-класи, навчає дітей, дорослих своєму ремеслу. Так з'являлись інші хлопці, ковалі. Хтось приходив просто, казав: «Я коваль» - ну, ставай, пробуй, працюй, давай щось робити разом. І вони так само, творчі люди – це

певна така спільнота, де... вона розширена, але один одного знають і фактично вся інформація як сарафанне радіо – один від одного, да. Ось одного коваля ми, можна сказати, загубили, він загинув на Донеччині в АТО, але його замінив його товариш... працює. Ну, кобзарський цех у нас працює. Знов таки, хлопці-кобзарі, які виготовляють інструменти: бандури, кобзи. Кобзарський цех – це цех... не та назва, яку ми звикли... ну, заводський цех одразу уявляєм. Це певна організація [у нас в?] організації, яка йде безперервний... я так розумію... безперервний процес відучення від вчителя до учня, тобто це не було вмируще ремесло. Якщо дивилися фільм «Поводир», така історія була – так ось вижив, да, вижив кобзар і продовжив цю справу. І от хлопці ось так передають цю справу, і ми також надали можливість і побудували майстерню: працюйте. Вони нам нічого не винні, ми з них нічого не берем, але вони поширюють свою справу, приходять люди, прості люди, які виготовляють собі інструменти. Власноруч, кілька років вони виготовляють. Отак майстер за майстром... хтось пішов, хтось прийшов, тобто ми вже досить маємо такий сталий період праці, тому вже багато хто про нас знає, багато хто з майстрів приходять до нас самостійно. Ну, різні шляхи...

Зрозуміло. А от Ви казали, от хлопець – випускник Інституту Бойчука. А що от важливіше: чи він має... не цей хлопець, а взагалі майстер – має передовсім технічну освіту спеціальну чи от те, як він робить власне, наскільки автентично він робить, наскільки красиво він робить певні речі? Що важливіше?

Ну, по-перше, талант. Бо є майстри, які... м-м... ну, назвемо їх майстрами – люди, які вміють щось робити руками. Я особисто вважаю, якщо людина вміє дуже багато чого робити руками, то він це робить недосконало. Якщо він має... якщо він займається гончарною справою і тільки лише нею – це його життя, цим він не підробляє, він просто цілими днями живе цим, змалечку. Як сам Сашко казав, із двадцяти випускників його групи тільки він один – гончар, чи двоє стало, всі інші ніколи не будуть гончарити; вони будуть художніми керамістами, вони будуть скульпторами, але гончарити на гончарному крузі вони не будуть. Це десь воно, мабуть... його треба полюбити. Я вважаю, що якщо це лялькар – то це лялькар, якщо писанкар – то це писанкар. Якщо дівчина приходить, каже: «Я це вмію, я це вмію, я це вмію», я вже трошки... це добре мати і таких людей, але, ну... Це моя така думка.

Людина захоплена своєю справою...

Звичайно, людям зараз якщо... от гончар сидить в своїй майстерні, його ніхто не бачить і він робить шедевральні речі. Для таких місць, як наше, для такого музейного комплексу, де приходять люди з різною метою – перш за все, вони приходять отримати якісь емоції, приходять відпочивати, і тут дуже важливо мати вміння спілкування з людьми, бути дотепним, бути освіченим, бути... десь навіть схитрити і, безперечно, люди, люди зараз обмежені інформацією, тому вони сприймають будь-яку інформацію... ну, да, мати комунікацію добру.

Звичайно. А з майстрами з інших регіонів Ви співпрацюєте?

Ми співпрацюємо з майстрами з інших регіонів... [задзвенів телефон; нерозбірливо] Майстри досить регіонально працюють. Нам... ну, різна співпраця є, можливо, десь важкувато, нам не дуже потрібно ця співпраця.

А скажіть, з фольклорними колективами?

Обов'язково.

Які Ви залучаєте фольклорні колективи?

Різні фольклорні колективи. В основному, це, знов-таки, веселі, креативні, які... ну, різні, які просто співають... Для наших свят, які ми проводимо, - це автентика, але десь, можливо, осучаснена, бо люди сучасні, їм треба, їх треба заводити в танці, це співи... [задзвенів телефон].

...Оскільки ми показуємо народні обрядові свята, то це передовсім, да, автентичні, які знають обряди, які їх вивчають, які їх збирають і, в основному, це молодіжні колективи, молодь, фольклористи, етнографи, які, знов-таки... хтось це від матері дістав, а хтось вивчився, тому... В основному, це молоді колективи, такі як «Рожаниця», «Баламути»... е-е... «Буття», ну різні.

Зрозуміло, да, це відомі колективи. А свята, виходить, як, сценарії пишуть вони? Чи Ви влаштовуєте, можна сказати?

Сценарії – вони однакові [нервово всміхається], їх не треба виписувати і винаходити. Це – певно... безперечно, вони знавці цього, ми їх запрошуємо, у нас давня співпраця. Формати свят... якщо я запрошую колектив провести Масницю, достатньо сказати: «Я вас запрошую на Масницю», ми один одного розуміємо.

Крім колядування – я так думаю, Ви проводите – Масниці, які ще свята, можливо, у Вас проводяться?

Трійця, пасхальні різні, свято Андрія, що там ще у нас іде... на Покрову тут гуляємо. Таких якихось літніх, обжинкових... е-е... обрядів, ну, на жаль, не маємо такої, можливо сказати, антуражу такого, де б це проводити.

Скажіть, під час цих свят іде розподіл аудиторії на тих, хто показує, і тих, хто дивиться? Отакий розподіл – існує він?

Звісно, від людини залежить. Показує, виступає, проводить це свято – безперечно фольклористи, а люди – вони да, вони приходять... наші люди, знаєте, у нас було, більше... ну, активніше працюють іноземці, чим наші. Наші більш закомплексовані, але їх треба підняти. От коли людина вже стала на ноги, а ще й пішла в танок – то вона вже не сідає, тому від людини залежить. Хтось просто хоче посидіти, він в якусь таку нірвану уходить.

Купала проводите, мабуть, да?

Так.

А як воно проходить, розкажіть? Ну так, в двох словах буквально, якщо можна.

Ми проводим денні свята, не проводимо на Івана Купала нічне, хоча в цьому році є в думках, планували. Знов ж таки, та сама обрядовість: плетуть віночки, стрибають через вогнище, ну, не в дуже широкому форматі ми проводимо.

Що значить «не дуже широкий формат» - не дуже багато людей?

Ні... ем... це більш нічні...

Так, так, ну да.

Ми не можемо вдень показати. У нас аудиторія, яка до нас приходиться, - це родини з сім'ями, родини, сім'ї, з дітками, які, звісно, що основна аудиторія.

Я теж прийшов з дитиною і з дружиною насправді, вони гуляють [посміхається].

Так уже традиційно вибудувалось час проведення цих заходів – ну, це денний час, тобто що ми можемо... ну, знаєте, люди балувані, їм трошки подивиться – пішов далі; там, півтори години подивився – пішов їсти, свята розраховані на півтори-дві години – так, щоб людям було цікаво. Якщо люди захочуть танцювати – вони танцюють, вже щось упускається, да, в такому плані.

Весілля проводите?

Да.

І це весілля саме за традиційним обрядом чи в «етно-стилі» можна скоріше назвати?

Весілля проводиться... безперечно, якщо у нас проводяться заходи на нашій території, які не проводимо ми від імені свого комплексу, то нам небайдуже, як вони проводяться, в якому стилі, тому спочатку розмовляється з цими [нерозбірливо – молодими?]. Якщо, можливо, ми відчуваємо, що щось не наше – можемо навіть... не будемо брати таке замовлення. Певні є такі угоди й правила, але весілля, українські весілля бувають різними.

Ну, звичайно.

Якщо це в етно-стилі, як ми називаємо, - то це весілля з обрядами, знов-таки, запрошуються ті ж етнографи, ті ж фольклористи, з обрядовими речами, які раніше робилися, можливо, тиждень, зараз вони робляться за півдня, тому основні... е-е... йде зустріч... там, поїзд молодого, поїзд молодої, проводження з хати чи зустрічання в хаті, ми даємо навіть наші музейні хати. Буває, молода пара приїжджає, - він, наприклад, з Полтавщини, а вона – з Полісся. То ми робимо хату молодого у полтавській хаті, хату молодої – в житомирській хаті, даєм їм таку можливість, там вони наряджаються, там, значить, свати приходять, ку`паються [?], продаж, значить... [нерозбірливо] випікання короваю поширене, знов-таки, в одній з музейних хат прямо, запрошуються коровайниці, з усіма піснями, залучаються жінки з того і з того боку, випікається справжній коровай в нашій печі, пташечки, шишечки.

Класно! Я думаю, що це незабутнє враження для цієї пари.

Для всіх. Для всіх незабутнє враження: це красиво і інколи, ну, в музеях подібних проводять весілля, такі фестивалі на весільну тему, показують обрядовість. Вересень – час весіль, у нас у вересні проходять кілька етно-весіль, і люди не вірять, що це справжнє, думають, що це кіно знімають. Серйозно! [нерозбірливо] ...перший раз в житті таке побачити, може, й востаннє – більш ніде, тільки у нас, а це «кіно знімають». Ну, працюємо з партнерами, да, і молодих вдягають, десь мають хтось родинний одяг старовинний, а десь шують за дизайном, конструкцією, ну, дуже такі гарні виходять.

Трофімчук Тамара, 1989 р. нар., м. Хмельницький

Електронне листування, 6 серпня 2018 р.

Колекціонер етнографічної старовини.

*Інтерв'ю стосується весілля з елементами етнічних традицій,
однак за неоязичницьким обрядом.*

Чому Ви вирішили провести весілля за традиційним обрядом? Це була Ваша ініціатива або Вашого чоловіка?

Ініціатива моя, чоловік радо підтримав. Я збираю давню українську вишивку та предмети побуту, різні старожитності, давно маю до цього любов і інтерес. Тому давно мріяла виходити заміж в старовинному вбранні, на мою думку, це найгарніше вбрання нареченої.

Як відбувалась підготовка до весілля? Хто розробляв сценарій весілля? Можливо, Ви читали спеціальну літературу на цю тему або Вам допомагав хтось із етнографів/фольклористів?

Справа в тому, що наше вінчання проводилося за стародавнім слов'янським (в народі - язичницьким) обрядом, вінчали нас волхв і волхвиня. Сценарій в них давно був, його вичитувала і вишукувала в бібліотеках волхвиня з Запоріжжя. Це є відродження наших рідних, справжніх традицій. «Вінчання» походить від слова «вінок» - в цьому обряді вінок з калини одягають на голову нареченої, а вінок з дубу нареченому.

До вінчання готувалася сама, сорочку нареченому вишивала, купувала свічки, стрічки, замовила весільний вінок, купила перемітку замість хустки - це традиційний головний убір заміжньої жінки, купувала собі старовинне вбрання. Допомагала в цьому свекруха - вона рідновірка і волхвиня, то ж знала, що потрібно.

Які елементи традиційного весілля були відтворені? Усе дійство відбувалось в один день? На свято Купала, наскільки я розумію?

Вінчалися ми 23 серпня - дата не символічна, ми її не планували. Справа в тому, щр мій чоловік військовий, і ми підлаштовувалися під його відпустку. Гучного гуляння в нас не було, тільки розпис і обряд вінчання на місці сили - острові Хортиця. Усе дійство відбувалося в один день.

Спочатку дружка і названа мама (моя мама не змогла бути присутня) одягали і заплітали мене, потім ми всі (наречені, волхви, батьки, гості) прославили Рідних Богів (все відбувалося на святилищі), потім волхв одягнув дав нам обмінятися обручками, одягнув вінки, зав'язав руки рушником, обвів круг родинного вогнища, потім ми ставали на рушник, запалювали сімейний вогонь, потім мене посадовили на вивернутого кожуха і розплели коси, зняли вінок, потім ми на кожусі стали на коліна, а над нашими головами тричі опускали перемітку, потім мене замотали переміткою, далі ми виходили з Калинових Воріт через Річку (вилиту воду з глечика) - чоловік мене переносив на руках. Потім чоловік мене заводив в «чоловічий» дім, там мене стрічала свекруха, давала коровай, ми з чоловіком розломали його, і чоловік підкидав шматочки в небо - тим, хто не зміг бути присутнім на нашому вінчанні. Все)

Яким був музичний супровід обрядових дій? Чи співали наживо обрядових пісень? Чи грали наживо на музичних інструментах?

Музичний супровід - обрядовий бубен одного з рідновірів, обрядові пісні волхвині і рідновірок. Але пісень було мало і не повністю, ця частина обряду не допрацьована ще.

Які рідновірські елементи були включені до весілля?

Та в нас весь обряд був рідновірським, як Ви зрозуміли)

Які найбільші складнощі, на Вашу думку, були із проведенням весілля за традиційним обрядом (або наближеним до нього)?

Конкретно в плані організації не було складнощів. Думаю, це тому, що в нас не було масового гуляння. Коли багато людей, тоді важко все зкоординувати, домовитися. А в нас було до 15 чоловік з нами включно. Музиків не було, одна фотограф. Вінкоплетин не було, гільце не в'язали, багато чого не було, тому все пройшло швидко і досить легко)

А взагалі-то ледь не забула важливу деталь: якби не чоловік, я б організовувала українське весілля за старими обрядами церковного змісту. Чоловік ходить до рідновірів, так ми і вирішили. Моя основна мрія була - старовинне вбрання.

Явір Борис, 1985 р. нар., м. Тернопіль
Електронне листування, 6 листопада 2019 р.
Представниця неоязичницького руху

Якого ти року народження? Який в тебе фах за освітою?

Я народився 1985 року в доволі традиційній (в різних значеннях того слова) галицькій родині. За час навчання в офіційних закладах освіти здобув ступінь магістра педагогіки та спеціаліста образотворчого навчання. Працював вчителем у школі, поєднуючи з родинною справою — поліграфією (вуйко почав друкувати в 1997 році, я був йому помічником), згодом зосередився суто на родинній поліграфії, перейнявши провідну роль — передусім з мотивів фінансового забезпечення.

Що для тебе в язичництві є головним?

Враховуючи, що для мене язичництво не просто ідеологія чи релігія, а радше спосіб мислення, позитивний, життєствердний спосіб життя (який не можливо от так взяти і «прийняти», до нього можна прийти тільки самостійно — через спосіб думки, спосіб праці), спосіб пізнавати світ, аби більш гармонійно з ним жити, язичництво для мене — це вільна думка, яка зберігає всі свободи, терпить всі признання, узаконює всі тлумачення тому, що його боги не задавлюють і не заперечують один одного, всі боги є в однаковій повазі та пошанівку тому, що вони представляють лики загального Божественного. Моє язичництво не шукає абсолютів, а — гармонію, рівновагу. Відтак, я стараюся жити в гармонії із світом навколо і дотримуватися частини витворених в народі звичаїв (це не означає зацикленість на минулому, але означає вміння жити і діяти, виходячи із принципів, що мають вічні цінності). Я стараюся елементи старовини гармонійно вплітати в сучасність, створюючи нерозривний зв'язок поколінь та історії. Для мене це свідомий вибір більш справжнього, більш гармонійного, більш потужнішого майбуття, з яким пов'язане те вічне, з якого ми всі походимо.

Чи є якийсь історичний період, який ти вважаєш "еталонним" для слов'янського язичництва (що от на нього треба орієнтуватися)?

За майже 20 років від переусвідомлення свого світовідчуття та усвідомлення його в язичницькому ментальному просторі, сформував погляд, що еталонного періоду не було. Язичництво — не якась стала релігія чи ідеологія, не догма, лиш напрямок, заснований на принципах, що мають вічні цінності. Але, все ж, я б орієнтувався на період до 13 століття, тобто, на час, коли слов'яни як певна спільнота, встигли “дозріти”, і навіть розділятися на місцево-етнічні групи — як гілки дерева. Саме на той час припадає не просто самоплинний розвиток язичництва, а й спроби осмислених правок, удержавлення, реформування (з літописно відомих реформ — Руянська реформа та реформа кагана Володимира, археологія також вказує на реформу в Збручанському центрі язичництва). Зрештою, це останній період масового непереслідуваного язичництва наших землях. Відтак, варто з того періоду взяти все, що має життєву силу (ідеї, звичаї), “підлікувати” “білі плями” запозиченнями з найбільш споріднених язичництв, і практикувати.

Наскільки, на твою думку, традиційна культура XVIII-XIX століть пов'язана із язичництвом?

Хоча я люблю народне як явище, але культуру 18-19, чи навіть 17-19 століть сприймаю як монстра “франкенштайна”, безсистемне гротескне поєднання старих напівзабутих звичаїв та вірувань і християнського, часто протиборного, нашарування. Захоплююся збереженою, хоч і правленою на християнський мотив, обрядовістю і бриджуся тими забобонами та стереотипами, які виникали на основі християнського страху перед іншим, незрозумілим і дохристиянським. Семітська ідеологічна маячня в поєднанні з невіглаством значної частини люду породила цілий шар повір’їв, забобонів та, загалом, ідей, які влилися у змінені в той час обряди. Люди продовжували називати грім Перуном, але, аби його відвернути, ставили на вікно “стрітенську” свічку — саме так можна коротко описати зв’язок культури тих століть з язичництвом.

Чи міг би ти перелічити кілька книг, які найбільше вплинули на твоє розуміння язичництва, Звичаю?

Як відповідь на запитання відразу пригадуються книжки із етнографії - “Народознавства” різних авторів, літописи, збірники чи словники “Міфологій” (української, гуцульської тощо), хоча ідеологічну основу найбільше почерпнув із Алена де Бенуа “Як можна бути язичником”, енциклопедичної книги “Релігії світу: Язичництво” та статей на цю тему, а прочитане наклалося на звичаєву обрядовість, яку я переймав від бабці та діда в селі (я виріс в селі). Власне, розуміння того, що моя родина святкує Різдво чи село святкує Купалії так, як описано у стародавніх літописах, тільки з християнським нашаруванням спричинило мій рух до відлущування християнських впливів. Відтак, я не “новонавернений” язичник, який взяв своє язичництво із книг, я виріс у побутовому язичництві, загорнутому в обкладинку християнства — на Різдво я ставив Дідуха на покутті, застеляв стіл соломною, підлогу сіном і кудкудакав як квочка чи рохкав як паце, аби на обійстю все велося (наслідувальна магія), я стрибав через вогнище з Дідуха на Коляди, водив гаївок, зустрічаючи весну, котив вогненне колесо на Купалії, різав гарбузи на Задушні дні... А вже з віку 10-14 років до досвіду додалося читання книг, передусім історичних, читання літописів, праць археологів...

Чи використовуєш ти інформацію з них в обрядовій практиці?

В своїй скромній обрядовості міського жителя-ремісника я використовую обрядовість, перейняту із мережевих ресурсів. Я вважаю, що обрядовість має бути переосмислена і суть обрядів має бути символічною - обмін дарами, як і було колись. Наші предки ділилися із своїми Предками, обряд був символічною трапезою всіх членів роду чи представників різних поколінь. Даруючи / жертвуючи вогню, воді тощо щось, ми ніби намагаємося встановити чи відновити зв’язок (латинське religio — відновлення зв’язку), гармонію, лад, як найвищу форму існування всесвіту. Не факт, що тим силам, потугам, сутностям, яких ми називаємо богами, потрібно ці дари, але обмін дарами, ритуальний і символічний, потрібний хоча би нам, як виховний урок в кількох аспектах: людині має бути властиве вміння ділитися з іншими для примноження загального блага (кооперація - чинник еволюції), так і вміння дякувати за поміч і сприяння.

Як відображається специфіка краю (Галичини зокрема) у обрядових діях або твоєму повсякденному житті?

Якщо говорити про повсякденне життя, то із місцевого специфічного — це мова (місцева мова чи говір), можливо, носіння капелюха, як давні предки носили, вуса і відсутність такої модної зараз бороди. Якщо мова про обряди, то обмежуюся використанням тих примовок, віншувань тощо, які я чув від своїх родичів в часі родинних свят. Я є мінімалістом, що зумовлює відповідне ставлення до всього: у квартирі тільки ті речі, які дійсно треба, з одягу тільки найпотрібніший на всі випадки життя, подібне ставлення до їжі, питва, і навіть свят та обрядів. Відтак, у всьому згаданому я доволі скромний, зокрема і в обрядовості. Але запитання гарне, бо я все більше замислююся над потребою глибшого вивчення свого краю і поєднання цікавих чи типових для краю особливостей у своєму житті.

Чи впливає твоє дослідження язичництва і Звичаю на твоє повсякденне життя?

Донедавна я багато їздив — на різноманітні городища, чи ймовірні городища, святилища. Це впливало на мою роботу (затримки із замовленнями) та сімейне життя (колишня дружина не дуже була тим задоволена, навіть при тому, що за статті для деяких видань я отримував гонорари). Частина мого оточення моє захоплення дослідженнями вважає чимись непотрібним, особливо з огляду на деяку фінансову нестабільність у житті як моєму, так і мого оточення. Важко займатися дослідженнями, які є радше особистою примхою, а не оплачуваною роботою, в час, коли треба забезпечити матеріальну сторону життя собі та двом дітям. Зрештою, ознайомлення з літописами, працями істориків та археологів виробили в мене деяке несприйняття багатьох напрямків українського рідновір'я, що виливається у мій інтернет-тролінг фальсифікаторів, а також у прохолодність стосунків з більшістю тих, хто називає себе рідновірами в Україні. Мені подобаються язичницькі рухи в Польщі та інших слов'янських каїнах, але, в силу обставин особистого життя, я не мав ще змоги зійтися з їхніми представниками настільки близько, як хочу.

Чи цікавляться язичництвом (або: фольклором, якимсь традиційним ремеслом тощо) твоя дружина і діти? Чи беруть вони участь в обрядах? Якщо ви вдома відзначаєте календарні свята, чи міг би ти коротко описати, як це відбувається?

Я — розлучений. Донедавна діти жили з колишньою дружиною. Тепер живуть зі мною. Враховуючи, що я вважаю, що діти мають перейняти спосіб життя, при якому людина старається жити в гармонії із світом навколо і дотримується витворених в народі звичаїв, без зацикленості на минулому, але із вмінням жити і діяти, виходячи із принципів, що мають вічні цінності, я наразі проводжу досить скромні святкування тих чи інших свят, читаю різноманітні міфи, розказую про персонажів слов'янської міфології, а також про персонажів споріднених міфологій, розказую про події, які стоять за різними святами (наприклад, сонцестояння чи рівнодення). Я стараюся надавати тільки науково перевірену інформацію, хоч і зазначаю, що все треба перевіряти і не боятися змінювати свої уявлення про минуле під впливом нових відкриттів. Для мене дуже важливо, аби діти в першу чергу переймали саме філософську основу світогляду предків, а не зовнішні ознаки, як от стиль одягу (проста реконструкція), чи елементи обрядовості (стають зрозумілими тільки з філософською основою).

Яценко Геннадій Миколайович, 1954 р. нар., народився у с. Кафен Лазовського району Приморського краю РРФСР, з 1955 р. переїхав до с. Таціне Луганської області УРСР, у 1972-2013 рр. мешкав в м. Одеса, на момент запису інтерв'ю мешкав у м. Київ.

Інтерв'ю записав Долгочуб В.А. у м. Київ 24 січня 2014 р.

Представник неоязичницького руху.

Чи позиціонуєте Ви себе як рідновіра?

Саме так.

Як Ви могли б ще ідентифікувати себе в релігійному плані?

З існуючих сьогодні ідентифікацій мене влаштовує також «язичник».

У мене до Вас декілька питань стосовно рідновірської обрядовості. Передовсім скажіть, будь ласка, яка Ваша особиста мотивація виконання рідновірських обрядів? Яка мотивація того, що Ви берете в них участь?

Я почну, може, трохи глибше. Я прийшов до такого висновку, що мені недостатньо ідентифікувати себе як «людина», ідентифікувати себе як «українець», ідентифікувати себе як «язичник» ну і так далі. І в цій ідентифікації як «язичник» я найбільше спираюся на традицію. Більш того, в Рідновір'ї традиція мене найбільше і приваблює. А ідентифікуючи себе як «українець» і як «рідновір», я схильюся якраз до української традиції, до українського язичництва.

Так навіщо Вам саме брати участь в обрядах?

Бо обряд – це частина традиції.

Добре, що для Вас в такому випадку традиція?

Традиція – це те, що із покоління в покоління [передається]: знання, підходи, погляди, і влаштування повсякденного життя, і святкового життя.

Скажіть, те, що Ви берете участь в рідновірських обрядах, приносить Вам певне задоволення?

Ні, це підтвердження ідентифікації.

Дякую, цей напрямок відповіді мене найбільше цікавив. Скажіть, будь ласка, навіщо під час виконання обрядів рідновіри одягають не той одяг, який вони використовують в повсякденні?

І в цьому питанні я виходжу з тих же позицій. Найголовніше в обрядах для мене – традиція. На сьогоднішній день ми вивчаємо і відтворюємо цю традицію, і в обрядах також. І, на наш погляд, одяг обрядовий є частиною традиції, і тому свято без святкової одягу здається неповним.

Добре, давайте поговоримо стосовно традиційності власне одягу. Найбільш поширеним елементом святкового одягу серед рідновірів є вишиванка, вишита сорочка. Вочевидь, у Вас також вона є або навіть декілька?

Так, маю декілька, на сьогоднішній день – три.

Чи Ви просто придбали ці вишиванки, чи їх вишивав спеціально хтось?

Ну, якщо коротко, то дві з них я придбав. Перша з них фабричного вироблення, я навіть не впевнений, що символи, на ній вишиті, взагалі щось означають, але зовнішній вигляд справляє враження вишиванки, - це був мій перший досвід в цьому, і на першому етапі це мене задовольняло. Це фабричного виготовлення

вишиванка, а вже друга вишиванка, яку я придбав, - вона, по-перше, була вже з більш автентичної тканини – це був сірий невідбілуваний льон, і вишивка на цій сорочці вже була виготовлена ручною роботою.

А що стосується третьої вишиванки?

А третя вишиванка мені дісталася у спадок. Це вишиванка, зроблена десь на початку ХХ сторіччя в поліському селі. Я вважаю, що і кольори на ній, і узори – вони автентичні.

Але ж самі Ви походите з Донбасу, а сорочка відтак – з Полісся.

Так, так.

Скажіть, будь ласка, чи може вишитий одяг, традиційний одяг, як Ви кажете, стати не тільки святковим одягом, але й ужитковим?

Ну я би цього хотів би. Чого, бо я вважаю, що ціль традиції – це передавання з покоління в покоління найбільш зручного підходу для життя. І вишиванка, як повсякденна, так і святкова, - вона була сконструйована, чи я знаю, придумана впродовж віків.

Добре, давайте ще поговоримо стосовно традиційності. Чи використовували Ви коли-небудь в обрядах чи якихось інших видах рідновірських практик безпосередньо успадковану від батьків або старших ровесників інформацію, - ви ж в селі жили?

У мене немає прямої відповіді на це запитання. Я відповім так: мені здається, що використовував. Я виріс в тому числі і в селі, але мої батьки вже були радянські люди, і вони вже були виховані у відриві від традиції. Але було село, з якого походив мій батько, і залишалась ще його мати, залишились інші бабки. І, звичайно, я був присутній при деяких, як я тепер це називаю, обрядах: наприклад, при оплакуванні покійника. Чи використовував я це? Ні, не використовував. Але це справляло на мене враження, і я пам`ятаю до сьогоднішнього дня, і, по крайній мірі, атмосферу того я відчуваю і можу відтворити сам собі в душі. Це перше. Друге. У мене залишилась якась така пам`ять чи родова, чи я не знаю, як бабця себе поводи́ла, що під час свят християнських вона, звичайно, робила традиційно, по-народному. От я не можу зараз згадати і навести приклад чогось конкретного, але це було. Тобто я вважаю, що я виріс в тому числі поруч і з традицією.

Про які роки Ви кажете при цьому?

Про початок шестидесятих. Це село було Тацине Луганської області.

Чи можете Ви навести приклад, як в рідновірських обрядах використовували відомості з етнографічної літератури?

Ну, теж мені важко відповісти; якби спеціально підготуватися до цього... Але, звичайно, я ознайомився і з працями Рибаківа, і читав твори Чубинського, і сучасних авторів. Я вважаю, як у кожної людини, моє світобачення склалося в ході ознайомлення з цими всіма творами. Звичайно, що я щось використовую і в обрядах практично, але навести конкретний приклад я, на жаль, не можу.

Додаток 2.1.

Анкета для прихильників неоязичництва з приводу безпосередньо успадкованої інформації про традиційну культуру

1. Яким джерелам інформації у справі відродження Рідної Віри Ви більше довіряєте? Визначте свою довіру до запропонованих варіантів за шкалою від 0 до 5 (якщо 0 – «взагалі не довіряю», 5 – «цілковито довіряю») або зазначте власне джерело, якому надаєте перевагу.

А) «Велесова книга»

Б) Історичні джерела: літописи, хроніки, повчання проти язичництва

В) Твори провідників рідновірського руху або когось одного з них

Г) Інформація з Інтернету

Ґ) Наукова (історична, етнографічна) література

Д) Успадкована від батьків/дідів інформація про народну культуру

Е) Власний духовний досвід

Інше: _____

2. Чи використовували Ви коли-небудь успадковану від батьків/дідів інформацію про народну культуру у рідновірських обрядах?

А) Так

Б) Ні

Якщо так, які саме: _____

3. Як часто Ви використовуєте успадковану від батьків/дідів інформацію про народну культуру у рідновірських обрядах?

А) Щодня – у повсякденні

Б) На щонедільних славленнях (якщо такі проводяться)

В) На деякі свята річного кола. Які саме: _____

Додаток 2.2.

Результати анкетування прихильників неоязичництва з приводу безпосередньо успадкованої інформації про традиційну культуру

Ім'я, рік народження, місце народження і місце проживання інформанта	Відповідь на питання 1	Відповідь на питання 2	Відповідь на питання 3
Андрій, 1987 р.н., м. Синельникове (Дніпропетровська обл.)	А) – Б) 5 В) 3 Г) 3 Г) 3 Д) 5 Е) 5	<i>Так</i> «Всё сразу не вспомнить, но было дело, когда тётя рассказывала о том, как заставит дерево плодить. Например: зимой на святки походит вокруг него с топором и приговаривать, что если будет цвести пустоцветом – срублю его. После этого на следующий год всегда был хороший урожай»	<i>В)</i> «Праздники скорее все в христианских традициях, но я немного подстраиваю их под родноверческие рамки»
Анна, 1993 р.н., м. Балта / м. Вінниця	-	<i>Так</i> «Дотримувалась народних прикмет, традицій, пов'язаних з побутом та святами, хоча й недостатньо усвідомлено»	<i>В)</i>
Віталій, 1993 р.н., м. Вінниця	А) 4 Б) 1 В) 3 Г) 2 Г) 4 Д) 5 Е) 3	<i>Ні</i>	-
Денис, 1992 р.н., м. Вінниця	А-Д) – Е) 5	<i>Ні</i>	-
Костянтин, 1988 р.н., м. Хмільник / м. Вінниця	А) 3 Б) 4 В) 4 Г) 2 Г) 4 Д) - Е) 5	<i>Ні</i>	-
Любомир, 1992 р.н., м. Львів	А) - Б) 4	<i>Ні</i>	-

	<p>В) 3 Г) 2 Г) 4 Д) 4 Е) 4</p>		
<p>Олег, 1978 р.н., м. Вінниця</p>	<p>А) 5 Б) 3 В) 4 Г) 3 Г) 4 Д) 4 Е) 5</p>	<p><i>Так</i></p> <p>«Кількісний склад страв та їх перелік на обрядові свята, пісні, певна міфологія, перелік та значення окремих свят для пояснення структури та суті рідновірських свят»</p>	<p><i>В)</i></p> <p>«Коляда, свято Долі, Водохреща, Великдень, Купайла, Овсеня (спрощені сучасні обжинки)»</p>
<p>Олександр, 1974 р.н., м. Харків</p>	<p>А) 5 Б) 5 В) 3 Г) 3 Г) 3 Д) 5 Е) 5</p>	<p><i>Так</i></p> <p>«Знання про обряди у родах на Заході України»</p>	<p><i>Б)</i></p>
<p>Юрій, 1977 р.н., м. Подольськ (Московська обл.) / м. Миколаїв</p>	<p>«Не могу ничему доверяю по какой-то шкале. Информацию беру отовсюду. Чувствую, что мне близко — это и принимаю. Везде есть что-то интересное, но всегда нужно «сито», через которое просеивается вся информация и остается лишь то, что мне близко.»</p>	<p><i>Ні</i></p>	<p>-</p>

**Перелік відеозаписів, які було використано в якості джерела
для дисертаційної роботи**

I. Реконструкція традиційних ремесел і промислів

1. Майстер-клас з Наталкою Фіщич: Український вінок // YouTube. URL: https://youtu.be/V61pvizMG_M (дата звернення: 24.01.2020).
2. Ранок з «Культурою», 06.01.2016 // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SGZnGHkGnLM> (дата звернення: 14.05.2016).
3. Сучасне кобзарство у Харкові · Ukraïner // YouTube. URL: <https://youtu.be/OdJQGi8GfTw> (дата звернення: 24.01.2020).
4. Craft it! Ковальство // YouTube. URL: <https://youtu.be/DV4G6YTP3nU> (дата звернення: 21.02.2020).
5. Craft it! Коноплярство // YouTube. URL: https://youtu.be/eOHb8_zdDtg (дата звернення: 21.02.2020).
6. Craft it! Різьбярство // YouTube. URL: https://youtu.be/1Cqr_6qAEKU (дата звернення: 21.02.2020).
7. Craft it! Ткацтво // YouTube. URL: https://youtu.be/NA_FQmb69Pw (дата звернення: 21.02.2020).

II. Вторинні фольклорні ансамблі та їхні виступи

1. "А Коваль на Току" Народний аматорський фольклорний ансамбль «Веснянка» село Лютіж // YouTube. URL: <https://youtu.be/fOSx25s86t0> (дата звернення: 08.04.2020).
2. Ансамбль Баламути - пісня Гречаники // YouTube. URL: <https://youtu.be/cAgM9gbMft4> (дата звернення: 08.04.2020).
3. Ансамбль «Божичі»: «Популярна музика – це мертва музика» // YouTube. URL: <https://youtu.be/VLaRSE0glPM> (дата звернення: 16.02.2020).
4. Ансамбль Калинові наспіви (м. Київ) та Анатолій Матвійчук // YouTube. URL: <https://youtu.be/BNdFsrVddHM> (дата звернення: 08.04.2020).
5. Ансамбль "Кралиця". Ой побреду, побреду". Філармонія // YouTube. URL: <https://youtu.be/I3eeV0Ex4Vg> (дата звернення: 08.04.2020).
6. Баламути. Полька // YouTube. URL: <https://youtu.be/fАНВ9dfCNpU> (дата звернення: 08.04.2020).
7. Божичі: Концерт псалмів та протяжних пісень, 2016 рік // YouTube. URL: <https://youtu.be/qjGaHjWDzww> (дата звернення: 08.04.2020).
8. Божичі - Очерет (Ocheret) // YouTube. URL: <https://youtu.be/qjGaHjWDzww> (дата звернення: 08.04.2020).
9. Божичі. Помишляйте, чоловіці... // YouTube. URL: <https://youtu.be/DreDDvjHjf8> (дата звернення: 08.04.2020).

- 10.Божичі: Школа традиційного українського народного танцю, частина 1 // YouTube. URL: <https://youtu.be/DreDDvjHjf8> (дата звернення: 08.04.2020).
- 11.Буття - Карапет HD // YouTube. URL: <https://youtu.be/tqqqBntL7EU> (дата звернення: 08.04.2020).
12. Вечер 06.12.Фольклорний гурт «Калита» | Вечірній Чернігів // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WOnOY2qxAuo> (дата звернення: 06.04.2020).
- 13.Виступ народного театру фольклорної пісні “Дивина” в НЦНК "Музей Івана Гончара" // YouTube. URL: <https://youtu.be/gLiTf-XxGe4> (дата звернення: 06.04.2020).
- 14.Голос країни | Алексей Заяц // YouTube. URL: <https://youtu.be/ORuEhdDHYis> (дата звернення: 06.04.2020).
- 15.Гурт Окраса Да зіма наша біла (веснянка) // YouTube. URL: https://youtu.be/3h_oG99fMmk (дата звернення: 06.04.2020).
- 16.Гурт Окраса Їде Марйочка на посад (весільна пісня) // YouTube. URL: <https://youtu.be/C2GGw2s9amI> (дата звернення: 06.04.2020).
- 17.Гуртоправці. Весільні пісні. ч.1 // YouTube. URL: <https://youtu.be/StiIoaccIuY> (дата звернення: 06.04.2020).
- 18.Гуртоправці. Весільні пісні. ч. 2 // YouTube. URL: <https://youtu.be/HUgJVtTaUJI> (дата звернення: 06.04.2020).
- 19.Гуртоправці. вистава "Галина та Василь" ("Адам і Єва") // YouTube. URL: <https://youtu.be/fr02sF8bCwQ> (дата звернення: 06.04.2020).
- 20.День працівників культури 2019. Фольклорний ансамбль «Серпанок» // YouTube. URL: <https://youtu.be/WoNRo1b5fPs> (дата звернення: 06.04.2020).
- 21.Дитячий фольклорний гурт "Орелі". с. Легедзине. 16.01.2016 // YouTube. URL: <https://youtu.be/tr8kSrHad4Q> (дата звернення: 06.04.2020).
- 22.Зразковий дитячий фольклорний ансамбль «Кирниченька» // YouTube. URL: <https://youtu.be/7Lkk9oECYJg> (дата звернення: 06.04.2020).
- 23.Зразковий дитячий фольклорний ансамбль «Ордана» // YouTube. URL: <https://youtu.be/JsPiEYs4Z0s> (дата звернення: 06.04.2020).
- 24.Концерт Київського кобзарського цеху 2 березня 2018. Ч. 1 // YouTube. URL: <https://youtu.be/voJgT6aE-p8> (дата звернення: 06.04.2020).
- 25.Концерт хору імені Верьовки до Дня працівників культури м.Київ 2018 // YouTube. URL: <https://youtu.be/cSveUqN-cg0> (дата звернення: 06.04.2020).
- 26.Країна Мрій 2011 (25.06.2011) Олексій Заєць співає з дівчатами // YouTube. URL: <https://youtu.be/LforSXt85PA> (дата звернення: 06.04.2020).
- 27.Кралиця. жарт."Ой на горі цигани стояли" // YouTube. URL: <https://youtu.be/S5hqmsggBPQ> (дата звернення: 06.04.2020).
28. Культурна Столиця, народний фольклорно-етнографічний колектив "Вербиченька" з Нової Водолаги // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z7Z3uUB393Y> (дата звернення: 06.04.2020).
- 29."Муравський шлях" колядує в храмі Івана Богослова ПЦУ в Харкові // YouTube. URL: <https://youtu.be/NH-bFivQYSw> (дата звернення: 06.04.2020).

30. Муравський Шлях Ой летів орел та й через море // YouTube. URL: https://youtu.be/xGZ9dT_FTv4 (дата звернення: 06.04.2020).
31. Народний аматорський зразковий дитячий фольклорний колектив "Веселики Полісся" Жовкинівкого РБК // YouTube. URL: <https://youtu.be/yX3f5AfXXM4> (дата звернення: 06.04.2020).
32. Народний аматорський фольклорний гурт «Чачка» // YouTube. URL: <https://youtu.be/GEweD6Qgckk> (дата звернення: 06.04.2020).
33. Народний фольклорний гурт «Хустяни» Закарпатська область // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2R9TgPoE50M> (дата звернення: 06.04.2020).
34. Народний фольклорно-етнографічний колектив «Вербиченька» // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=plmfOlorq1U> (дата звернення: 06.04.2020).
35. Народний фольклорний колектив «Перевесло» // YouTube. URL: https://youtu.be/6_Ds-koddr0 (дата звернення: 06.04.2020).
36. Ніч традиційного танцю 2019. Гурти «Сільська музика» та «Орелі» // YouTube. URL: <https://youtu.be/CftMw2CtsyA> (дата звернення: 06.04.2020).
37. Ніч традиційного танцю 2019. US Orchestra // YouTube. URL: <https://youtu.be/JPxri9усаНо> (дата звернення: 06.04.2020).
38. Ой там на горі. Сімейний ансамбль Воротняків // YouTube. URL: <https://youtu.be/stzXzV9jL1g> (дата звернення: 06.04.2020).
39. "Переяславка" Народний аматорський фольклорний ансамбль «Троїсті музики» Переяслав-Хмельницький // YouTube. URL: <https://youtu.be/w870nUj6oPM> (дата звернення: 06.04.2020).
40. «Родовичі» на фольк мьюзик // YouTube. URL: https://youtu.be/_1iogCpQhs4 (дата звернення: 22.02.2020).
41. Рожаниця feat. Zulu - Мені милий (Ukrainian Folk Song) // YouTube. URL: <https://youtu.be/кс94Тj4JA9с> (дата звернення: 06.04.2020).
42. Світ особистості. Гурт "Рожаниця" // YouTube. URL: <https://youtu.be/K4Da0xIrmug> (дата звернення: 16.02.2020)
43. «Свята Варвара й по світу ходила...». Kozamedia // Facebook. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2856222694422398&id=948187075225979 (дата звернення: 22.02.2020).
44. Сімейний ансамбль Сальнікових м. Суми // YouTube. URL: <https://youtu.be/IXJUyDd4dlo> (дата звернення: 16.02.2020).
45. "Славутич" академічний фольклорно хореографічний ансамбль м. Дніпро // YouTube. URL: <https://youtu.be/ihj0ouVjYH4> (дата звернення: 16.02.2020).
46. Сусанна Карпенко та Олексій Заєць Ой у полі криниченька // YouTube. URL: <https://youtu.be/AMH75RQSWIs> (дата звернення: 06.04.2020)
47. Фестиваль "Джаковачкі везові" (Джаково, Хорватія). Дитячий фольклорний гурт "Орелі" // YouTube. URL: <https://youtu.be/FJcGevatqdE> (дата звернення: 16.02.2020).
48. Фольклорний аматорський ансамбль Писанка Рожищенський район | Волинські Новини // YouTube. URL: <https://youtu.be/dQ8TG9OhEbE> (дата звернення: 06.04.2020).

49. Фольклорний аматорський колектив "Любисток"- "Ой сусідко, сусідко" // YouTube. URL: <https://youtu.be/r2meS9o2A0Q> (дата звернення: 06.04.2020).
50. Фольклорний ансамбль "Джерело" (Рівне) 2001 // YouTube. URL: https://youtu.be/GGbG_02N1UA (дата звернення: 06.04.2020).
51. Фольклорний ансамбль Кіровоградського музичного училища (керівник Наталя Терещенко) // YouTube. URL: <https://youtu.be/fMylAk5X01g> (дата звернення: 06.04.2020)
52. Фольклорний гурт «Барвінок» Палац творчості учнів, м. Миколаїв — «Сашенька», «Ой, вижду на гору» // YouTube. URL: https://youtu.be/_с6JrcG5N8o (дата звернення: 06.04.2020).
53. Фольклорний гурт "Володар". Колядки // YouTube. URL: <https://youtu.be/7qIvXwrsSp0> (дата звернення: 06.04.2020).
54. Фольклорний гурт "Володар" (м. Київ), керівник Маргарита Скаженик // YouTube. URL: <https://youtu.be/q0IveuVfJBM> (дата звернення: 06.04.2020).
55. Фольклорний гурт «Буття» заспівав на Донеччині // YouTube. URL: <https://youtu.be/gJIXnw7U7wo> (дата звернення: 06.04.2020).
56. Фольклорний гурт Древо (Київ) - КАЛИНА-МАЛИНА - ГогольFest 2016 // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xE-hdZNMOWw> (дата звернення: 06.04.2020).
57. Фольклорний гурт Древо (Київ) - ОЙ ОПЕЛ, ТИ ОПЕЛ - ГогольFest 2016 // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=crckAFtrTtA> (дата звернення: 06.04.2020).
58. Фольклорний гурт «ЧАЧКА» // YouTube. URL: <https://youtu.be/Wf89ZJoOu4w> (дата звернення: 06.04.2020).
59. Фольклорному ансамблю "Цвітень" 30 років // YouTube. URL: <https://youtu.be/x9DmdefU4zQ> (дата звернення: 06.04.2020).
60. Чачка // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YfEfwsCiLE> (дата звернення: 06.04.2020).
61. Чернівці. Фольк-гурт "ГЕРДАН" . Колядки // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YfEfwsCiLE> (дата звернення: 06.04.2020).
62. Чорноморці у Музеї Івана Гончара. Частина 1 // YouTube. URL: <https://youtu.be/WPrC28sJABQ> (дата звернення: 06.04.2020).
63. Чорноморці у Музеї Івана Гончара. Частина 2 // YouTube. URL: <https://youtu.be/rH5rnDug3FQ> (дата звернення: 06.04.2020).
64. Ювілейний концерт Ансамблю ім. П.Вірського Ч.1 // YouTube. URL: <https://youtu.be/1srn528yCf0> (дата звернення: 08.04.2020).
65. Юлія Кулиненко розказала о творчестві фольклорного ансамбля "Дивина" // YouTube. URL: <https://youtu.be/2HLN15qigXA> (дата звернення: 06.04.2020).
66. Яківчанські витівки. Самобутній самодіяльний колектив. Виконує українські народні пісні // YouTube. URL: <https://youtu.be/kKLGpY3FU1A> (дата звернення: 08.04.2020).
67. Vozhychi folk ensemble - Ukrainain diatonic accordion tunes (03/08/17) // YouTube. URL: <https://youtu.be/1F7di0RwmY0> (дата звернення: 08.04.2020).

III. Реконструкція традиційної весільної обрядовості

1. Весільний обряд «Розплітання коси» // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bGShzp09Vhw> (дата звернення: 24.02.2020).
2. На Приморском бульваре сыграли свадьбу в национальных традициях // YouTube. URL: www.youtube.com/watch?v=_W5oCtSBFhw&t (дата звернення: 24.02.2020).
3. Народний весільний обряд з Тернопільщини // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CI5WV-8tHOk> (дата звернення: 24.02.2020).
4. Народний весільний обряд з Одещини // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GobHgwsNpBo&t> (дата звернення: 24.02.2020).
5. Просили Батько, просили Мати... Етнографічний фільм // YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Id4hNqD_P_E (дата звернення: 24.02.2020).
6. Свадьба Атамана по всем традициям в «Казацка Родина» - 1 часть // YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=kc_Skk5DK_8 (дата звернення: 24.02.2020).
7. Українське весілля // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AEpDrXCJsJA> (дата звернення: 24.02.2020).

IV. Етнографічні музеї та агросадиби

1. Марійкина садиба. Відкрити Південь · Ukraïner // YouTube. URL: <https://youtu.be/D4eZE8O9MeM> (дата звернення: 06.04.2020).
2. Соколинний хутір – український супровід // YouTube. URL: <https://youtu.be/pHQNBoAUQYQ> (дата звернення: 16.02.2020).
3. Фрумушика-Нова. Друге дихання · Ukraïner // YouTube. URL: <https://youtu.be/UKhboAcMaoc> (дата звернення: 06.04.2020).
4. Шершенці: змінити свідомість села · Ukraïner // YouTube. URL: <https://youtu.be/oECus1-uibU> (дата звернення: 06.04.2020).

V. Проєкт «Спадок»

1. СПАДОК/SPADOK. ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ. КРИЖОПЛЬСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/phI13h0y0vc> (дата звернення: 06.04.2020).
2. СПАДОК/SPADOK. ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ. РАТНІВСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/rb3mIX6Eor4> (дата звернення: 06.04.2020).
3. СПАДОК/SPADOK. ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ. КОСТЯНТИНІВСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/GtC-XHvdZnQ> (дата звернення: 06.04.2020).

4. СПАДОК/SPADOK. ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ. БАРАНІВСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/qUGnp4rq7sQ> (дата звернення: 06.04.2020).
5. СПАДОК/SPADOK. ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ. ВІНОГРАДІВСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: https://youtu.be/gTNYCX2_qz4 (дата звернення: 06.04.2020).
6. СПАДОК/SPADOK. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ. СНЯТИНСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/HsMtwVKcv0w> (дата звернення: 06.04.2020).
7. СПАДОК/SPADOK. КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ. ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/kbkJMmYJfm8> (дата звернення: 06.04.2020).
8. СПАДОК/SPADOK. ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ. КОДИМСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/Im0Hs6SoJmw> (дата звернення: 06.04.2020).
9. СПАДОК/SPADOK. ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ. МИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/XolBbRkQlXg> (дата звернення: 06.04.2020).
10. СПАДОК/SPADOK. РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ. САРНЕНСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/OMTTFYN3yIU> (дата звернення: 06.04.2020).
11. СПАДОК/SPADOK. СУМСЬКА ОБЛАСТЬ. ОХТИРСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/GWFy4p3TDdw> (дата звернення: 06.04.2020).
12. СПАДОК/SPADOK. ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ. ЗАЛЩИЦЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/D4olBzxUtu0> (дата звернення: 06.04.2020).
13. СПАДОК/SPADOK. ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ. БАЛАКЛІЙСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/NYLFfYUw8H0> (дата звернення: 06.04.2020).
14. СПАДОК/SPADOK. ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ. НОВОУШИЦЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/U3f4V86TnEw> (дата звернення: 06.04.2020).
15. СПАДОК/SPADOK. ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ. ЧЕРКАСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/8gW0BUNdz3Y> (дата звернення: 06.04.2020).
16. СПАДОК/SPADOK. ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ. ЗАСТАВНІВСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/tuvSWRGdoNk> (дата звернення: 06.04.2020).
17. СПАДОК/SPADOK. ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ. ГОРОДНЯНСЬКИЙ РАЙОН // YouTube. URL: <https://youtu.be/Baanulso8to> (дата звернення: 06.04.2020).

Додаток 4. Графічна локалізація джерел по групах реконструкторів

Червоний колір – реконструктори народних ремесел і промислів

Помаранчевий колір – прихильники неоязичництва

Синій колір – фольклористи-практики

Зелений колір – етнографічні музеї (скансени) та агросадиби

Додаток 5. Тематика публікацій з української традиційної культури кінця XVIII - XIX ст. за бібліографічним вказівником Б.Д. Грінченка.

	Матеріальна культура, повсякдення, загальні етнографічні нариси	Пісні й народні вірші	Легенди, передання, повір'я (в т.ч. міфологічного й демонологічного характеру)	Казки	Прислів'я, прикмети, привітання	Загадки	Анекдоти
	213	590	322	155	206	71	58
Опис явища / публікація джерела	167	419	253	138	179	66	44
Побіжна згадка	-	37	8	-	3	-	4
Узагальнення, рецензії	46	128	59	17	24	5	10

	Замовляння, оказіональна обрядовість	Календарна обрядовість	Родильна обрядовість	Весільна обрядовість	Поховально-поминальна обрядовість	Ігри, забави
	93	185	24	107	35	32
Опис явища / публікація джерела	80	156	20	81	27	29
Побіжна згадка	4	3	-	-	-	-
Узагальнення, рецензії	9	26	3	25	8	3

Додаток 6.1. Відображення локальної специфіки у неоязичницькому вбранні (на фото – голова РВ СРВ В. Куровський).

Джерело зображення: <http://rodosvit.org.ua/index.php/odessa/179-trening-trenerov>

Додаток 6.2. Відображення локальної специфіки у неоязичницькому вбранні (на фото – голова РВ СРВ В. Куровський).

Джерело зображення: <http://web-kapiche.ru/132-vladimir-kurovskiy.html>

Додаток 6.3. Відображення локальної специфіки у неоязичницькому вбранні (на фото – голова РВ СРВ В. Куровський).

Джерело зображення: <http://www.veda.dp.ua/?catalog&dep=195&id=814>

**Додаток 7.1. Новотвори у неоязичницькому вбранні.
Популярність свастичних символів.**

Джерело зображення: <https://www.livemaster.ru/item/1331996-russkij-stil-vo-slavu-roda>

Додаток 7.2. Новотвори у неоязичницькому вбранні. Популярність свастичних символів.

**Свято Купайла на Хаджибейському лимані (Одеська обл., Біляївський р-н, с. Нерубайське),
22.06.2013 р.
Фото Гребенюк Л.
Архів Долгочуба В.**

**Додаток 7.3. Новотвори у неоязичницькому вбранні.
Популярність свастичних символів. На фото – О. Ваврик, власник київського
ресторану «Культ Ра» (на 2020 р. вже зачиненого)**

Джерело зображення: <https://www.pinterest.com/pin/498562621235462068/>

Додаток 8.1. Вплив практик реконструкції на повсякдення. Малюнки на печі у помешканні учасниці «анастасіївського» руху Н. Роціної (Вінницька обл., Немирівський р-н, с. Салинці)

Фото Долгочуба В.А., 06.03.2016.

Додаток 8.2. Вплив практик реконструкції на повсякдення. Саморобне вбрання у «слов`янському стилі» та ляльки-мотанки учасниці «анастасіївського» руху Н. Рошіної (Вінницька обл., Немирівський р-н, с. Салинці)

Фото Долгочуба В.А., 06.03.2016.

Додаток 9.1. Вплив практик реконструкції на повсякдення. Інтер'єр гостьової кімнати у власному помешканні І. Лисициної (Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка)

Фото Долгочуба В.А., 21.08.2017.

Додаток 9.2. Вплив практик реконструкції на повсякдення. Інтер`єр власного помешкання І. Лисициної (Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка)

Фото Долгочуба В.А., 21.08.2017.

Додаток 9.3. Вплив практик реконструкції на повсякдення. «Неоархаїчна» витинанка. Інтер`єр власного помешкання І. Лисициної (Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка)

Фото Долгочуба В.А., 21.08.2017.

Додаток 10. Садина «Козацька родина» (Одеська обл., Біляївський р-н, с. Маринівка). Музейна експозиція у традиційному житлі.

Джерело зображення: <http://skygroup.in.ua/wp-content/uploads/2019/07/4.png>

Додаток 11.1. Етно-садиба «Білочі» (Одеська обл., Кодимський р-н, с. Шершенці). Інтер'єр гостьової кімнати.

Фото Долгочуба В.А., 15.08.2017.

Додаток 11.2. Етно-садиба «Білочі» (Одеська обл., Кодимський р-н, с. Шершенці). Інтер'єр гостьової кімнати.

Фото Долгочуба В.А., 15.08.2017.

Додаток 11.3. Етно-садиба «Білочі» (Одеська обл., Кодимський р-н, с. Шершенці). Інтер'єр гостьової кімнати.

Фото Долгочуба В.А., 15.08.2017.

Додаток 12.1. «Хутір Савки» (Київська обл., Вишгородський р-н, с. Нові Петрівці). Реконструкція майстерні столяра і чоботаря. Розташування експонатів відповідно до логіки традиційного *підручного*.

Фото Долгочуба В.А., 30.04.2017.

Додаток 12.2. «Хутір Савки» (Київська обл., Вишгородський р-н, с. Нові Петрівці). Взаємодія відвідувачів музею з експнатами.

Фото Долгочуба В.А., 30.04.2017.

Додаток 13.1. Новорічна ніч традиційного танцю від проєкту «Рись» (м. Київ, 31.12.2019-01.01.2020). Різні варіанти вбрання учасників: традиційного сільське вбрання, міська модою часів НЕПу, сучасний одяг.

Фото від студії «Baba Foto»

Джерело зображення:

<https://www.facebook.com/babaphotoandmusic/photos/a.836738186502042/1460618024114052/>

Додаток 13.2. Новорічна ніч традиційного танцю від проєкту «Рись» (м. Київ, 31.12.2019-01.01.2020). Різні варіанти вбрання учасників: американська міська мода 1920-х.

Фото від студії «Baba Foto»

Джерело зображення:

<https://www.facebook.com/Rysproject/photos/a.628899083892402/2597081483740809>

Додаток 14. Порівняльна таблиця календарної обрядовості (3 стор.).

Назва народно-християнська	Дата народно-християнська ст. / нов. стиль	Назва рідновірська	Дата рідновірська	Традиційні елементи	Новотвір
Різдво Христове	25.XII / 07.I	Коляда, Різдво Сонця	25.XII	Використання дідуха і бадняка, закликання сил природи, святкова вечеря, колядування	Запалення трьох свічок (ОРУ), ритуальний полілог 4 «ликів» Сонця (РВ СРВ)
Щедрий вечір, Маланка	31.XII / 13.I	Щедрий вечір	31.XII		
Водохреща	06.I / 19.I	Водосвяття, Водокрес	06.I		
Стрітєння Господнє	02.II / 15.II	Стрітєння, Громниця	02.II		
Св. Власія	11.II / 24.II	Велике свято Велеса (усі течії), Колодій (РПК)	11.II	Моління за добробут і багатство	Відганяння «коров`ячої смерті» (прив`язка до календаря), ритуальний двобій (РВ СРВ)
Масниця, Масляна	Останній тиждень перед Великим постом	Колодій, Масляна	Третій тиждень лютого (ОРУ), 07-12.II (РПК)	Маніпуляції з колодкою та її прив`язування до рук і ніг молоді, святкова їжа	Ущільнене до одного-двох днів святкування, літургія
Сорочини	09.III / 22.III	Сорочини	09.III		
Вербна неділя	Неділя перед Великоднем	Вербна неділя	Неділя перед Великоднем		
Великдень, Пасха / по даті співвідносно з Благовіщенням	Перша неділя по першій весняній повні після рівнодення	Великдень Дажбожий, Ярило Красний	Перша неділя після рівнодення	Ігри з крашанками, обливання водою, кидання шкарлупи від крашанок у воду	Літургія, обмолот дідухів
Радуниця / Проводи, Гробки	Різні дати на Хоминому тижні / Наступна неділя після Великодня	Радуниця	Наступна неділя після Великодня	Індивідуальні поминання на кладовищах	

Рахманський Великдень, Права Серeda	Четверта серeda після Великодня	Рахманський Великдень, Права Серeda	Тоді ж (ОРУ), 21-й день по Великодню (РВ СРВ, РПК)	Пускання крашанкової шкарлупи у воду	Літургія
Ляля, Красна горка	22.IV / 05.V	Лельник, Красна горка	22.IV	Хороводи довкола обраної з дівчат Лелі (Лялі)	
Св. Юрія (Георгія, Єгорія)	23.IV / 06.V	Ярила Весняного, Буйного	23.IV	Обрядове втілення народних уявлень про «відмикання» землі та неба у цей день, молодіжні ігри	Атрибутика Ярила, ритуальний двобій (ОРУ)
Зелені свята, Русальний тиждень, Семик	Тиждень по чи перед Трійцею	Зелені свята, Русалії	Сьомий тиждень по Великодню (ОРУ); 7-13.V (РВ СРВ, РПК); 31.V-06.VI (РВ СРВ)	Уквітчання стрічками дерев і зеленню - хат, поминальні обряди і святкові братчини на природі, моління до води	
Миколая Весняного	09.V / 23.V	Велеса Весняного (рідко)	09.V		
Симона Зілоти	10.V / 24.V	Зільник	10.V		
Івана Купала	23-24.VI / 06.07.VII	Купайло	23-24 (24-25).VI	Уквітчання деревця, боротба за ляльки Марени та Купайла, хороводи, стрибки через вогнище, пускання вогняного колеса і віночків	"Вінок здоров`я" з вербових або дубових гілок; містерія принесення Вогню (РПК)
Св. Іллі	20.VII / 03.VIII	Перуна	20.VII	Братчина із жертвопринесенням м`яса (бика або яловичини)	Літургія, моління біля дубів, освячення дубовими вінками чоловічі змаги і посвяти (РВ СРВ)
Маковea, 1-й Спас	01.VIII / 14.VIII	Медово-маковий Спас	01.VIII	Освячення відповідних продуктів, моління біля води	
Преображення Господнє, 2-й Спас	06.VIII / 19.VIII	Яблучний Спас	06.VIII	Освячення відповідних продуктів	
3-й Спас	16.VIII / 29.VIII	Хлібний Спас	16.VIII	Освячення відповідних продуктів	
Різдво Богородиці	08.IX / 21.IX	Свято Роду і Рожаниць	08.IX		

Равноап. Фекли, Овсень	24.IX / 07.X	Світовида, Овсень, Радогощ, Миробога	24.IX	Вшанування вогню («весілля свічки»)	Ритуальний полілог 4 «ликів» Сонця, спалення опудала Марени (нетрадиційна календ. прив'язка; РВ СРВ)
Покрова Пресвятої Богородиці	01.X / 14.X	Покрова, Мати-Слава	01.X		Літургія
Дмитрівські, Кузьминські, Михайлівські Діди	Суботи перед 26.X, 01.XI, 08.XI	Осінні Діди	Третя субота жовтня (ОРУ), 27-й день після Овсеня (РВ РПВ), субота перед 25.X	Індивідуальні поминання на кладовищах, літні люди готують кашу для молодих	
Прп. Параскеви-Петки, Св. Параскеви П`ятниці	14.X / 27.X 28.X / 10.XI	Мокоші	Четверта п`ятниця жовтня (ОРУ), восьма п`ятниця після Рожаниць (РВ СРВ); 22.X (РПК)	Обрядове втілення народних уявлень про «замикання» землі та неба у цей період	Форма втілення даних уявлень, побажання на наступний рік (ОРУ)
Св. Кузьми і Дем`яна	01.XI / 14.XI	Сварога	01.XI	Братчини	Використання оброблених гарбузів
Введення у храм Богородиці	21.XI / 04.XII	Мари, Марени	21.XI		
Св. Катерини	24.XI / 07.XII	Долі	24.XI	Дівочі гадання, закликання Долі до господи	Літургія, медитативні практики (РВ СРВ)
Ап. Андрія Первозванного	30.XI / 13.XII	Калити	30.XI	Парубочі змаги, кусання калити, молодіжні ігри	
Св. Миколая	06.XII / 19.XII	Велеса Зимового (Мороза)	06.XII	Обдаровування дітей	Літургія

Додаток 15.1. Свято Масляної, організоване «анастасіївцями» у с. Великозименове Великомихайлівського р-ну Одеської обл. Вбрання ведучих заходу

Фото Долгочуба В.А., 13.03.2016.

Додаток 15.2. Свято Масляної, організоване «анастасіївцями» у с. Великозименове Великомихайлівського р-ну Одеської обл. Хороводи

Фото Долгочуба В.А., 13.03.2016.

Додаток 15.3. Свято Масляної, організоване «анастасіївцями» у с. Великозименове Великомихайлівського р-ну Одеської обл. Спалення опудала Марени

Фото Долгочуба В.А., 13.03.2016.

Додаток 16. Новотвори в неоязичницькій обрядовості. Обряд вигнання «коров`ячої смерті» (образ сприймається алегорично) шляхом перекидання хлібин солом`яного бичка з чіткою календарною прив`язкою – на свято Велеса (19.02.2012, м. Дніпро)

Джерело зображення:

https://alatyr.org.ua/media/k2/items/cache/9ecd376e5371efae9aad9bc9143aed8_XL.jpg

Додаток 17. Дитина починає обмолот дідуха у неоязичницькому великодньому обряді (свято весняне рівнодення), м. Одеса.

Фото Долгочуба В.А., 20.03.2011

Додаток 18. Новотвори в неоязичницькій обрядовості. Використання «гарбузових голів» у неоязичницькій обрядовості на свято Сварога (01.11.2014, м. Київ)

Джерело зображення: <http://www.oru.org.ua/images/stories/Sviato-Svaroha/039.jpg>